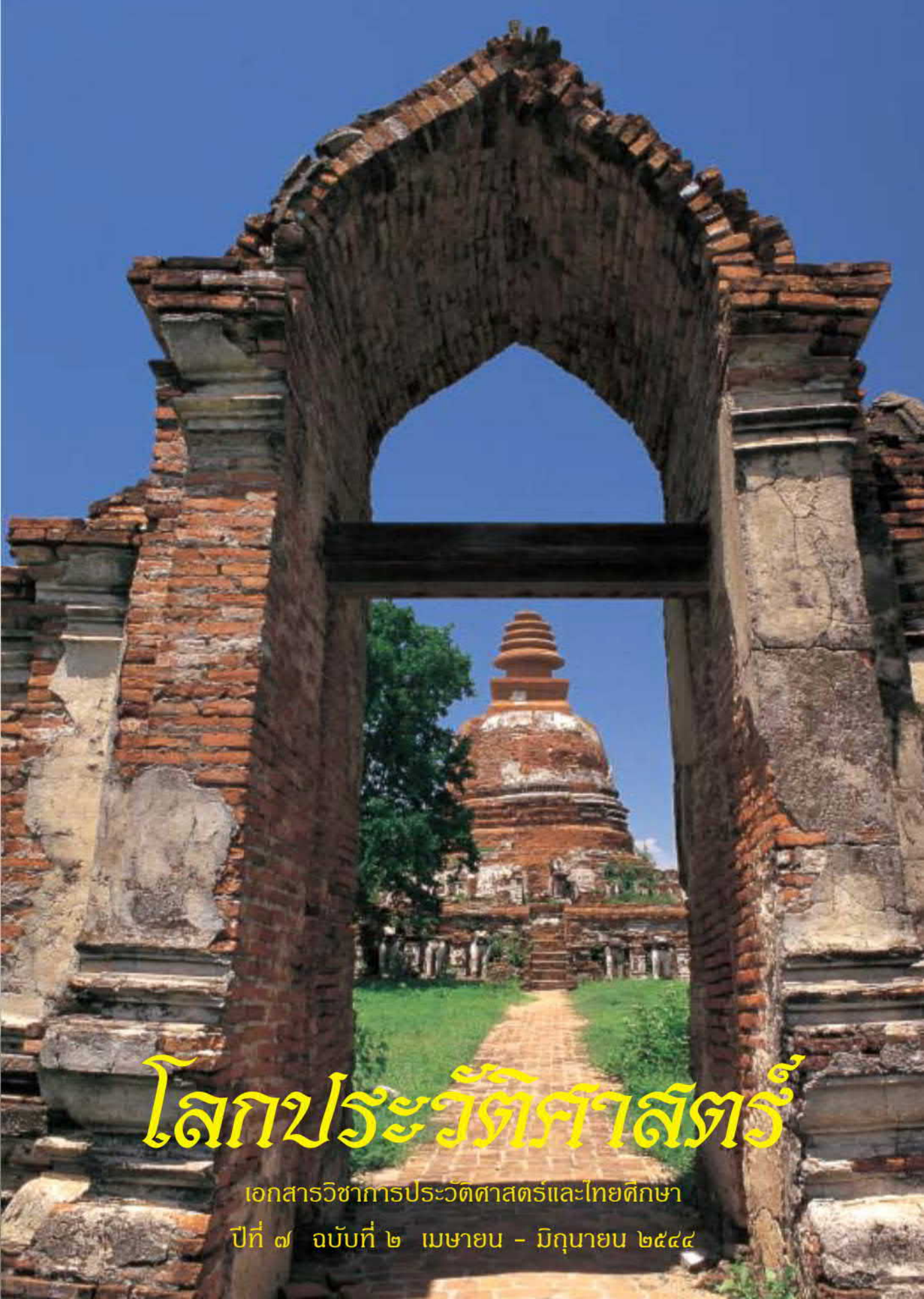

โลกประวัติศาสตร์

เอกสารวิชาการประวัติศาสตร์และไทยศึกษา
ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๒ เมษายน - มิถุนายน ๒๕๕๕

ลวดลายปูนปั้นที่วัดไชยวัฒนาราม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ผู้จัดทำ

คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทยและ
จัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์
และโบราณคดี สำนักเลขาธิการ
นายกรัฐมนตรี ทำเนียบรัฐบาล ดุสิต
กรุงเทพฯ ๑๐๓๐๐ และ
กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ ถนนราช-
ดำเนินนอก ดุสิต กรุงเทพฯ ๑๐๓๐๐

วัตถุประสงค์

เพื่อเผยแพร่ความรู้ และความ
เคลื่อนไหวเกี่ยวกับประวัติศาสตร์และ
ไทยศึกษาแก่สถาบันการศึกษา นักวิชาการ
และผู้สนใจ

บรรณาธิการเนื้อหา

นายวินัย พงศ์ศรีเพียร

บรรณาธิการการพิมพ์

นางวันเพ็ญ สุธาภาค

ศิลป์และภาพ

นายทวีพร ทองคำใบ

จัดหน้า/รูปเล่ม

นายพินิจ สุชะสันต์

ISSN 0859-2926

พิมพ์ที่โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว
๒๒๔๙ ถนนลาดพร้าว วังทองหลาง
กรุงเทพมหานคร ๑๐๓๑๐
นายณัฐพันธ์ กาญจนรินทร์
ผู้พิมพ์และผู้โฆษณา

คณะกรรมการดำเนินงาน

ที่ปรึกษา

พลตรี หม่อมราชวงศ์ศุภวัฒน์ เกษมศรี
อธิบดีกรมวิชาการ
(นายประพัฒน์พงศ์ เสนาฤทธิ์)
ท่านผู้หญิงวรณัญญา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา
คุณหญิงคณิดา เลชะกุล

ประธาน

นายวินัย พงศ์ศรีเพียร

อนุกรรมการ

นายวุฒิชัย มุลศิลป์
ผู้อำนวยการสำนักโบราณคดีและ
พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ หรือผู้แทน
(นางณัฏฐภัทร จันทวิช ผู้แทน)
นายจุลทัศน์ พยาฆรานนท์
นางสาวสมพร จารุณี
นายวินัย รอดจำ
นายทวีพร ทองคำใบ
นางวันเพ็ญ สุธาภาค
นางสาวกนกวลี ชูชัยยะ
นางสาวศรีสุภางค์ แจ่มสว่าง
นางสาวบุษดี ตระกูลเขียว

‘โลกประวัติศาสตร์’ เอกสารรายสามเดือน เชิญส่งข่าวสารและบทความได้ที่ ศูนย์พัฒนาหนังสือ
กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ ถนนราชดำเนินนอก กทม. ๑๐๓๐๐ โทร. ๐-๒๒๘๑-๖๑๘๕
ต่อ ๔๐๑-๔๐๓ โทรสาร ๐-๒๒๘๐-๓๘๐๔

สารบัญ

ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๒ เมษายน - มิถุนายน ๒๕๕๔

หน้า

บรรณาธิการแถลง

๒

บทความ

สังคมนานาชาติของ

พระนครศรีอยุธยา

๕

วรพร ภู่งศ์พันธุ์

บทบาทของมุสลิมอินโด-อิหร่าน

ที่มีต่อการค้าต่างประเทศ

ในสมัยอยุธยาตอนปลาย

๓๐

จุฬารัตน์ จุฬารัตน์

ภาพพระพุทธรูปประวัติที่

วัดไชยวัฒนาราม

๓๗

ณัฐภัทร จันทวิช

พระตำหนักตึกสมัยอยุธยา

๕๗

จุลทัศน์ พยาฆรานนท์

ปกิณกะ

เที่ยวเมืองมรดกโลก

พระนครศรีอยุธยา

๖๐

สมพร จารุ ภูณ

ทุ่งประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา

๖๘

คุณหญิงคณิดา เลชะกุล

ภาพปก

วัดมเหยงคณ์

จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ความคิดเห็นที่ปรากฏในเอกสารนี้

เป็นความคิดเห็นอิสระของผู้เขียน

คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทยฯ

ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วย

บรรณาธิการแถลง

ท่านผู้อ่านที่เคารพ

เรื่องราวของพระนครศรีอยุธยา ยังคงเป็นเรื่องที่น่าสนใจอยู่เสมอ ผู้จัดทำ *โลกประวัติศาสตร์* จึงมีความยินดีเสนอผลงานค้นคว้าและงานเขียนใหม่เกี่ยวกับเมืองหลวงเก่าของไทยในโอกาสนี้ บทความสำคัญสองเรื่องในฉบับมีเนื้อหาสอดคล้องกันและเป็นผลมาจากปริญญานิพนธ์ที่แสดงความก้าวหน้าของประวัติศาสตร์ไทย

“สังคมนานาชาติของพระนครศรีอยุธยา”

เป็นผลงานของนางสาววรพร ภู่งศ์พันธุ์ อาจารย์ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ส่วนอีกเรื่องหนึ่งคือ “บทบาทของมุสลิมอินโด-อิหร่านที่มีต่อการค้าต่างประเทศในสมัยอยุธยาตอนปลาย” เป็นของนายจุฬารัตน์ จุฬารัตน์ ผู้ทำวิจัยเรื่องนี้ในระดับปริญญาเอก ณ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทความประกอบอื่นๆ ได้แก่ เรื่อง “ภาพพระพุทธรูปประวัติที่วัดไชยวัฒนาราม” ของนางณัฐภัทร จันทวิช แห่งสำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ และ “พระตำหนักตึกสมัยอยุธยา” ของอาจารย์จุลทัศน์ พยาฆรานนท์ นอกจากนี้ ในภาคปกิณกะ ดร.สมพร จารุ ภูณ ได้กรุณาเขียนแนะนำหนังสือ “เที่ยวเมืองมรดกโลกพระนครศรีอยุธยา” ส่วนคุณหญิงคณิดา เลชะกุล ก็ได้กรุณาถ่ายทอดเรื่อง “ทุ่งประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา” ให้อย่างดี

คณะผู้จัดทำหวังว่า ท่านยังคงจะให้ความสนใจแก่เอกสารวิชาการแนวนี้อย่างไม่เสื่อมคลายทางวิชาการมากนัก แต่คำนึงถึงผู้สนใจประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมไทยโดยทั่วไป

พระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

สามัคคีธรรม

“...ความสามัคคีพร้อมเพรียงกันเป็นพื้นฐานที่สำคัญยิ่งในการปฏิบัติบริหารงานใหญ่ๆ เช่น งานของแผ่นดิน และความสามัคคีนี้จะเกิดขึ้นมั่นคงได้ ก็ด้วยบุคคลในหมู่คณะ มีคุณธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวผูกพันจิตใจของกันและกันไว้ คุณธรรมเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจนั้นประการหนึ่งได้แก่การให้ คือให้การสงเคราะห์ช่วยเหลือกันให้อภัยไม่ถือโทษกัน ให้คำแนะนำตักเตือนที่ดีต่อกัน ประการที่สอง ได้แก่การมีวาจาดี คือ พูดแต่คำสัจคำจริงต่อกัน พูดให้กำลังใจกัน พูดแนะนำประโยชน์กัน และพูดให้รักใคร่ปรองดองกัน ประการที่สาม ได้แก่การทำประโยชน์ให้แก่กัน คือประพฤติปฏิบัติตนให้เกิดประโยชน์เกื้อกูล ทั้งแก่กันและกัน และแก่หมู่คณะโดยส่วนรวม ประการที่สี่ ได้แก่การวางตนได้สม่าเสมออย่างเหมาะสม คือไม่ทำตัวดีเด่นเกินกว่าผู้อื่น และไม่ด้อยให้ต่ำทรามไปจากหมู่คณะ หมู่ใดมีคุณธรรมเครื่องยึดเหนี่ยวกันไว้ดังกล่าวหมู่คณะนั้นย่อมจะมีความเจริญมั่นคงขึ้นด้วยสามัคคีธรรม ในโอกาสนี้ จึงใคร่ขอให้ท่านทั้งหลายได้นำเอาคุณธรรมทั้งสี่ประการไปศึกษาพิจารณา สำหรับนำไปประพฤติปฏิบัติต่อกันให้เกิดประโยชน์ ก็จะเป็นทางหนึ่งที่จะช่วยเสริมสร้างความเป็นปึกแผ่นในชาติไทยของเราให้มั่นคงขึ้นได้เป็นอย่างดี ...”

พระราชดำรัส พระราชทานแก่
สามัคคีสมาคมในพระบรมราชูปถัมภ์
ในการเปิดประชุมประจำปี พ.ศ. ๒๕๒๕
ระหว่างวันที่ ๑๐ - ๑๑ เมษายน ๒๕๒๕

ลวดลายปูนปั้นประดับพระเจดีย์ราย วัดพุทธไสสวรรคย์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

สังคมนานาชาติของพระนครศรีอยุธยา*

วรพร ภู่งศ์พันธุ์

พื้นฐานสังคมนานาชาติของพระนครศรีอยุธยา^๑ มีจุดเริ่มต้นมาจากการเป็นเมืองท่าการค้าที่สำคัญ ซึ่งสินค้าจากหัวเมืองตอนในและอาณาจักรใกล้เคียงถูกขนส่งลงมา ก่อนส่งออกไปขายยังดินแดนโพ้นทะเล ลักษณะเช่นนี้ยังผลให้พระนครศรีอยุธยาเป็นที่รวมของพ่อค้า นักเผชิญโชค บาทหลวงจากต่างแดนที่เข้ามาค้าขายหรือบางส่วนได้ตั้งรกรากอย่างถาวร จนกระทั่งก่อให้เกิดการผสมผสานและแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมระหว่างกลุ่มคนเชื้อชาติต่าง ๆ ขึ้น

ปัจจัยส่งเสริมการเป็นสังคมนานาชาติของพระนครศรีอยุธยา

๑. การบริหารราชการ

การบริหารราชการแบบตั้งอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลางผ่านการจัดระบบการปกครองอาณาเขต ซึ่งเป็นการจำลองอุดมคติแนวคิดเรื่องระบบจักรวาลโลกภูมิของพระนครศรี-

อยุธยา^๒ กล่าวได้ว่าเป็นการบริหารราชการที่เอื้อต่อการเข้ามาของชาวต่างชาติ ทั้งนี้การจัดวางผังเมืองบริวารรายรอบตามแนวคิดระบบจักรวาล โดยมีราชธานีอันเป็นที่ประทับของกษัตริย์เป็นศูนย์กลางน่าจะแสดงให้เห็นถึงความคิดของผู้ปกครองอาณาจักร ต่อการเป็นแกนกลางอำนาจที่เมืองใหญ่น้อยที่อยู่รอบนอกต้องพึ่งพาและขึ้นตรงต่อพระราชอำนาจ ลักษณะเช่นนี้ผนวกกับกรอบแนวคิดของสถาบันกษัตริย์ที่ทรงเป็นทั้ง “เทวราชา” “จักรพรรดิราชา” และ “ธรรมราชา” ทำให้กษัตริย์อยุธยาเป็นผู้มีอำนาจเด็ดขาดสูงสุด พื้นฐานความคิดแห่งการเป็นองค์อธิปัตย์ที่เป็นศูนย์กลางแห่งจักรวาลที่มีมาแต่เริ่มแรกของการสถาปนาอาณาจักรเช่นนี้ น่าจะเป็นสิ่งเอื้ออำนวยต่อการเข้ามาของชาวต่างชาติ ซึ่งทางราชสำนักถือว่าบุคคลเหล่านี้เข้ามาสู่พระราชสมภาร^๓/ พระบรมโพธิสมภาร^๔

* สังคมที่มีวัฒนธรรมหลายชาติเข้ามาผสมผสานในวัฒนธรรมไทย. วรพร ภู่งศ์พันธุ์

^๑ พระนครศรีอยุธยาในที่นี้ จำกัดขอบเขตอยู่บริเวณภายในกำแพงเมืองและพื้นที่ปริมณฑลรอบๆตัวเกาะอยุธยา ไม่เกินด้านขนอนทั้ง ๔ ทิศ คือ ทิศเหนือที่บ้านบางหลวง ทิศตะวันออกที่ตำบลบ้านขาวเฒ่า ทิศใต้ที่บางตะนาวศรี ทิศตะวันตกที่ตำบลปากคู

^๒ ร็อบเบิร์ต ไอร์-เกลเดน, “แนวคิดเกี่ยวกับรัฐและสถาบันกษัตริย์ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้” แปลโดย นิธิ เอียวศรีวงศ์ วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ๖, ๑ (เมษายน - กันยายน ๒๕๒๕) : ๒, ๓-๔, ๑๒-๑๓.

^๓ ประชุมพงศาวดารเล่ม ๑ ภาคที่ ๑ พระราชพงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐ, พระนคร : ศุ.ส.ม., ๒๕๐๖, หน้า ๒๕๑.

^๔ กฎหมายตราสามดวง เล่ม ๕, พระนคร : ศุ.ส.ม., ๒๕๐๖, หน้า ๙๘.

นอกจากนี้ หน่วยงานกรมพระคลังของพระนครศรีอยุธยาถือเป็นปัจจัยเอื้อประการหนึ่งต่อการเข้ามาของชาวต่างชาติ โดยพระคลังจะทำหน้าที่ดูแลการค้าภายในและภายนอกอาณาจักร รวมทั้งดูแลเกี่ยวกับการต่างประเทศด้วย ในเวลาเดียวกันการตั้งกรมท่าขวา กรมท่าซ้าย เพื่อดูแลชาวต่างชาติกลุ่มต่างๆ การจัดให้มีเจ้าท่าดูแลชาวต่างชาติเฉพาะกลุ่ม เช่น หลวงราชมนตรี ดูแลชาวอังกฤษ ญวน และฝรั่ง รวมไปถึงการจัดให้มีล่ามทำหน้าที่เจรจาติดต่อระหว่างชาวต่างชาติและข้าราชการพื้นเมือง เช่น หมื่นพิทวาจา หมื่นเทพวาจา เป็นล่ามอังกฤษ ขุนทองสื่อ ขุนทองสมุท เป็นจีนล่ามนายอำเภอ^๕ สิ่งต่างๆ เหล่านี้ล้วนถือว่าการอำนวยความสะดวกแก่ชาวต่างชาติที่เข้ามาติดต่อราชการด้วย

๒. การประกอบพิธีกรรม

การประกอบพิธีกรรมของราชสำนักอยุธยา ทั้งในส่วนพระราชพิธีขององค์กษัตริย์และพระราชพิธีที่ราชสำนักจัดขึ้นเพื่อประโยชน์แก่การเป็นขวัญและกำลังใจของประชาชนทั่วไป มีลักษณะทั่วไปของการทำพิธีสงฆ์ทางศาสนาพุทธผสมผสานกับบางส่วนของพิธีพราหมณ์ เช่น พิธีราชาภิเษกของกษัตริย์ที่ได้ขึ้นเสวยราชสมบัติ ผู้ประกอบพิธีต้องเป็นพราหมณ์ที่ทรงศิลปศาสตร์หรือพระราชพิธีจรดพระนังคัล (แรกนาขวัญ) พราหมณ์ก็ต้องเข้าไปมีส่วนร่วมเช่นกัน

ลักษณะที่ปรากฏเช่นนี้ น่าจะเป็นสิ่งชี้ให้เห็นว่า พื้นฐานของสังคมพระนครศรีอยุธยาค่อนข้างจะเปิดกว้างและยอมรับความศรัทธาเชื่อถืออันแตกต่างทางศาสนาเข้ามาประสมประสานเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม ประเพณีการดำรงชีวิตแห่งราชสำนักและประชาชน จากคุณลักษณะเช่นนี้เอง เป็นผลให้เมื่อมีคนต่างศาสนาทั้งศาสนาอิสลามและศาสนาคริสต์เข้ามายังพระนครศรีอยุธยา จึงได้รับการยอมรับและสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างเป็นปกติสุข

๓. การค้า

บทบาทในฐานะเมืองท่าการค้าถือเป็นปัจจัยกระตุ้นสำคัญที่ทำให้ลักษณะสังคมแบบนานาชาติปรากฏในพระนครศรีอยุธยา สินค้าจากแหล่งต่างๆ ที่มารวมอยู่ที่พระนครศรีอยุธยา ทำให้พระนครศรีอยุธยากลายเป็นศูนย์กลางจากหมู่เกาะอินโดนีเซีย ดินแดนตอนในภาคทวีปเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ตะวันออกกลาง อินเดีย ให้แก่จีน ซึ่งเป็นตลาดสินค้าที่สำคัญ จะเห็นได้จากการเป็นแหล่งรวมสินค้าหรือตลาดกลางสินค้าเช่นนี้ พระนครศรีอยุธยาจึงเป็นแหล่งพบปะของพ่อค้านานาชาติของเอเชียโดยปริยาย ไม่ว่าจะเป็นจีน อินเดีย อาหรับ ญี่ปุ่น การที่พ่อค้าเอกชนเหล่านี้เข้ามาค้าขายขณะที่บางส่วนตั้งถิ่นฐานถาวร ยังผลให้กระบวนการซึมซับถ่ายทอดวัฒนธรรมค่อยๆ เกิดขึ้น และสร้างความคุ้นเคยเจเนตาเจนาใจแก่ชาวพระนคร

^๕ กฎหมายตราสามดวง เล่ม ๑. พระนคร : ศุภสมาคม, ๒๕๐๕, หน้า ๒๓๔.

เมื่อชาวตะวันตกเริ่มเข้ามาติดต่อค้าขายกับอยุธยาอย่างเป็นล่ำเป็นสันช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ ๑๗ (๑๖๐๘/๒๑๕๑) ความคึกคักของตลาดการค้าที่พระนครศรีอยุธยา ยิ่งเพิ่มมากขึ้น ขณะเดียวกัน การที่ของป่ากลายเป็นสินค้าที่ต้องการของตลาดมาก ทำให้กระบวนการเก็บรวบรวมของป่าเพื่อตอบสนองความต้องการของตลาดเป็นไปอย่างกว้างขวาง^๖ ในเวลาเดียวกับที่สินค้าเพื่อการอุปโภคบริโภคก็เป็นที่ต้องการของผู้บริโภคมากขึ้น เนื่องจากพ่อค้าซึ่งเป็นกลุ่มผู้บริโภคหลักกลุ่มหนึ่งมีจำนวนมากขึ้น ย่อมน่าจะทำให้การค้าภายใน โดยเฉพาะตัวเกาะพระนครศรีอยุธยามีความคึกคักตามไปด้วย และเมื่อเป็นเช่นนี้ผู้คนที่จะมีโอกาสพบปะแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมน่าจะขยายตัวออกไปเป็นวงกว้างมากขึ้นด้วย เช่นเดียวกับที่ชาวตะวันตกกลายเป็นผู้นำสี้นทางวัฒนธรรมใหม่ๆ นอกเหนือวัฒนธรรมตะวันออกที่เคยมีอยู่เข้ามาเผยแพร่

เมื่อประมวลดูแล้วสินค้าในตลาดอยุธยาจะประกอบไปด้วย

สินค้าสำหรับส่งออก : ไม้ฝาง กฤษณา หนังสือ (หนังสือ, หนังสือ) หนังสือ ปลากระเบน ช้าง งาช้าง ดินประสิ้ว ตะกั่ว กำมะถัน ดินปืน ดีบุก การบูร หมากรุก พริกไทย นอแรด กายาน ไม้จันทน์หอม กระดังงา (ja-rang) ชีผึ้ง คราม รงค์ ชีค่างควา ไม้จำพวกชุมเห็ด^๗

สินค้าจากต่างแดน : จีน : - เครื่องเคลือบ ไหมดิบ ผ้าไหม เครื่องยา ผ้าแพรชนิดต่างๆ เครื่องเงิน ทองแดงแท่ง กระทะเหล็ก^๘

: ญี่ปุ่น : - ทองแดง เหล็ก หูปลา ฉลาม ใบชา แมงกะพรุน ปลาหมึกแห้ง สาหร่ายคอมบุ ขวดยาทองแดง หม้อทองแดง ตะเกียงทองแดง กล้องลงรัก กล้องไม้หุ้หิ้ว ใบใหญ่ กล้องไม้หุ้หิ้วใบเล็ก กระดาษชนิดที่ ๒ กระดาษชนิดที่ ๓ ทองเส้น ของหมักดอง ซิว เหล้า เหยียญเงิน เป็นต้น^๙

^๖ รายละเอียดใน จุมพฏ ขลิตยานนท์, “การค้าส่งออกของอยุธยาระหว่าง พ.ศ. ๒๑๕๐-๒๓๑๐.” วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๐, หน้า ๘๔-๙๓.

^๗ ลา ลูแบร์, จดหมายเหตุลา ลูแบร์ ฉบับสมบูรณ์, แปลโดย สันต์ ท.โกมลบุตร, พระนคร : ก้าวหน้า, ๒๕๑๐, หน้า ๔๒๐-๔๒๒; นิโกลาส์ แชร์แวนส, ประวัติศาสตร์ธรรมชาติและเมืองแห่งราชอาณาจักรสยาม, แปลโดย สันต์ ท.โกมลบุตร, พระนคร : ก้าวหน้า, ๒๕๐๖, หน้า ๓๑; ดิเรก กุลสิริสวัสดิ์, ฉบับย่อสำเนาอักษรสุลัยมาน, กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, ๒๕๒๗, หน้า ๕๐-๕๒; ประชุมพงศาวดารเล่ม ๔๗ ภาคที่ ๗๖ จดหมายเหตุ โยส เซาเดิน พ่อค้าชาวฮอลันดาในสมัยพระเจ้าทรงธรรม และพระเจ้าปราสาททอง, พระนคร : องค์การค้าของคุุสภา, ๒๕๑๓, หน้า ๑๕๔-๑๕๖; กรมศิลปากร, ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศสยามกับต่างประเทศในสมัยอยุธยา, กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, ๒๕๒๗, หน้า ๑๑; ไพโรจน์ เกษแม่นกิจ, ผู้แปล, บันทึกเรื่องสัมพันธ์ไมตรีระหว่างประเทศกับนานาประเทศในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๗, พระนคร : กรมศิลปากร, ๒๕๑๓, ๒ : ๒๗๑-๒๗๔.

^๘ George Vinal Smith, “Princes, Nobles and Traders : Ethnicity and Economic Activity in Seventeenth-Century Thailand,” in **Contributions to Asian Studies Volume 15**, ed. Constance M. Wilson, Chrystal Stillings Smith and George Vinal Smith (Leiden : E.J. Brill, 1980), p. 10; ไพโรจน์ เกษแม่นกิจ, ผู้แปล, บันทึกเรื่องสัมพันธ์ไมตรีระหว่างประเทศคริสต์ศตวรรษที่ ๑๗, ๒ : ๒๗๗.

^๙ อิชิจิ โยเนะโอะ และโยชิฮารุ โทชิฮารุ ความสัมพันธ์ไทย-ญี่ปุ่น ๖๐๐ ปี, กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, ๒๕๓๐, หน้า ๗๘-๘๑.

: อินเดีย : - ผ้าชนิดต่างๆ และ
อัญมณี^{๑๐}

: คาบสมุทร : - พริกไทย เครื่อง-
เทศ ไม้จันทน์ หวาย^{๑๑}

: ยุโรป : - เงิน ผ้า เครื่อง-
ประดับเพชร (worked gems) พลอยและ
สินค้าจากต่างประเทศซึ่งไม่เป็นที่รู้จักใน
เอเชีย^{๑๒}

จากจำนวนและชนิดของสินค้าที่
ผ่านเข้าออกและมารวมที่ตลาดอยุธยา ซึ่งมี
หลากหลายมากขึ้น นอกจากแสดงให้เห็นถึง
ความคึกคักทางการค้ายังสะท้อนให้เห็นจำนวน
พ่อค้าที่แวะเวียนมาพระนครศรีอยุธยาเป็นที่
พบปะพูดคุยทำการค้า แลกเปลี่ยนสังสรรค์
ระหว่างกัน ฉะนั้นสีสันของวัฒนธรรมนานา
กระแสนในพระนครศรีอยุธยา คงถึงจุดสูงสุดใน
คริสต์ศตวรรษที่ ๑๗ (กลางพุทธศตวรรษ
ที่ ๒๒ - กลางพุทธศตวรรษที่ ๒๓) นี้เอง

๔. ประชากร

สถานะการเป็นเมืองท่าของพระ-
นครศรีอยุธยา เป็นเหตุสำคัญที่ทำให้เชื้อชาติ
ของประชากรในตัวเกาะพระนครมีความ
หลากหลายมากกว่าในเขตหัวเมือง และจาก
หลักฐานการขุดค้นทางโบราณคดีก็เป็นสิ่ง

ยืนยันได้เป็นอย่างดีว่า ในตัวเกาะอยุธยามีชาว
ต่างชาติเป็นส่วนหนึ่งของประชากรมาตั้งแต่
ต้นสมัยการสถาปนาอาณาจักร กล่าวคือ เมื่อ
มีการขุดกรุวัดราชบูรณะที่สร้างในสมัยสมเด็จพระ
เจ้าสามพระยา ค.ศ. ๑๔๒๔ (พ.ศ. ๑๙๖๗)
พบว่า มีข้าวของจารึกตัวอักษรภาษาจีนบน
แผ่นทองและเหรียญทองจารึกภาษาอาหรับ
ปะปนอยู่กับสิ่งของที่อุทิศถวายให้เจ้าอ้าย
พระยาและเจ้ายี่พระยา^{๑๓} จากวัตถุหลักฐานที่
พบนี้ทำให้สันนิษฐานได้ว่าอย่างน้อยช่วงต้น
คริสต์ศตวรรษที่ ๑๕ (ค.ศ. ๑๔๒๔/พ.ศ. ๑๙๖๗)
มีชาวจีน และพ่อค้าจากฝั่งทะเลตะวันตกเข้า
มาตั้งถิ่นฐานอยู่ในพระนครศรีอยุธยาบ้างแล้ว

ด้วยเหตุนี้ จึงพอจะกล่าวได้ว่า ใน
ตัวเกาะอยุธยา การมีคนต่างชาติเข้ามาอยู่
อาศัยหรือเดินทางไปมาเพื่อค้าขายคงถือเป็น
เรื่องปกติของชาวเมือง และเมื่อการค้ากับ
ต่างประเทศทวีความคึกคักมากขึ้นในช่วง
คริสต์ศตวรรษที่ ๑๗ (ประมาณกลางพุทธ-
ศตวรรษที่ ๒๒) คนต่างชาติที่ผ่านเข้าออกใน
ตัวเกาะอยุธยา คงมีความหลากหลายมากขึ้น
ไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะพ่อค้าจากดินแดนใน
เอเชียเท่านั้น แต่ยังรวมไปถึงพ่อค้าที่มาจาก
ยุโรปด้วย

^{๑๐} George Vinal Smith, op.cit, p. 10.

^{๑๑} Ibid.

^{๑๒} Ibid.

^{๑๓} กรมศิลปากร, จิตรกรรมและศิลปวัตถุในกรุพระปรางค์วัดราชบูรณะจังหวัดพระนครศรีอยุธยา, พระนคร : ห้างหุ้นส่วน
จำกัดศิวิลพร, ๒๕๐๑, หน้า ๒๒-๒๔, ๖๐-๖๒, ๘๒.

ลักษณะสังคมนานาชาติบางประการใน พระนครศรีอยุธยา

ความเป็นสังคมนานาชาติของพระนครศรีอยุธยา พิจารณาได้จากลักษณะ ๒ ประการ ดังนี้

๑. วิถีชีวิตของชาวต่างชาติใน พระนครศรีอยุธยา

การดำรงชีวิตของชาวต่างชาติในพระนครศรีอยุธยา คงจะเป็นไปตามลักษณะแห่งจารีตประเพณีของประชาชาตินั้นๆ ดังคำกล่าวที่ว่า “...ชนต่างดาวสามารถตั้งรกรากอยู่โดยเสรีภาพอันสมบูรณ์ ในอันที่จะดำรงชีวิตอยู่ได้ตามประเพณีนิยมของตน และประกอบพิธีกรรมทางศาสนาของตนได้โดยเปิดเผย...”^{๑๔} เสรีภาพอันสมบูรณ์ที่จะดำรงชีวิตอยู่ได้ตามประเพณีของตนเห็นได้จาก

๑.๑ ศาสนา ชาวต่างชาติต่างศาสนาในพระนครศรีอยุธยา มีสิทธิเสรีภาพอย่างเต็มที่ในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา รวมทั้งการก่อสร้างศาสนสถาน เช่น ชาวจีน มีหลักฐานกล่าวว่า มีศาลเจ้าอยู่ในบ้านเรือนทั่วไปทุกแห่ง มีตะเกียงจุดตามไฟเสมอ มีป้ายอักษรจีนห้อยแขวนอยู่และปิดไว้

ตามกำแพง เวลาไหว้เจ้าก็ใช้หมูปเป็นเครื่องเซ่น^{๑๕} กลุ่มของแขกมัวร์ สามารถส่งเสียงครึกโครมได้ตลอดทั้งคืนเพื่อฉลองวันนักขัตฤกษ์ รวมทั้งยังมีบันทึกของชาวโปรตุเกสเล่าไว้ว่า ในพระนครศรีอยุธยามีสุเหร่า ๗ แห่งเป็นของเติร์กและอาหรับ^{๑๖} กลุ่มที่นับถือศาสนาคริสต์ เมื่อโปรตุเกสติดต่อและทำสัญญาทางไมตรีกับราชสำนักอยุธยา ชาวโปรตุเกสก็ได้รับสิทธิการสอนศาสนาโดยไม่ถูกรบกวน^{๑๗} รวมทั้งได้รับอนุญาตให้สร้างโบสถ์ในคริสตศาสนา คือโบสถ์เซนต์ปอลและโบสถ์เซนต์โดมินิกขึ้นด้วย ส่วนชาวคริสต์ที่เป็นโปรเตสแตนต์ นับถือลัทธิคาลเว็งและลูเธอร์ เช่น ชาวยุโรปและอังกฤษ ถึงแม้จะไม่มีสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา แต่ทุกวันอาทิตย์ก็จะไปชุมนุมฟังเทศน์กันที่หมู่บ้านฮอลันดา^{๑๘}

๑.๒ การประกอบสัมมาอาชีพ ชาวต่างชาติที่เข้ามาในกรุงศรีอยุธยา นอกเหนือจากอาชีพค้าขายแล้วค่อนข้างมีอิสระ สามารถประกอบอาชีพตามที่ตนเองถนัดได้อย่างเต็มความสามารถ ทั้งเพื่อประโยชน์ส่วนตัวและการทำงานรับใช้ราชสำนัก อาชีพดังกล่าวนี้ได้แก่ การเป็นทหาร โดยเฉพาะการเป็นทหาร

^{๑๔} ลา ลูแบร์, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๙๙-๕๐๐.

^{๑๕} นิโกลาส์ แชรแวงส, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๑๓.

^{๑๖} เดอ ชัวซึร์, จดหมายเหตุรายวันการเดินทางไปสู่ประเทศสยามในปี ค.ศ. ๑๖๘๕ และ ๑๖๘๖, แปลโดย สันต์ ท.โกมลบุตร
พระนคร : ก้าวหน้า, ๒๕๑๖, หน้า ๔๐๙, ๕๐๒, ๕๐๔; Embassy of Portugal Bangkok - Thailand, **Thailand and Portugal 476 Years of Friendship**, S.I. : The Calouste Gulbenkian Foundation, 1987, pp. 55-56.

^{๑๗} กรมศิลปากร, ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศสยามกับต่างประเทศในสมัยอยุธยา, หน้า ๘๗-๘๘.

^{๑๘} นิโกลาส์ แชรแวงส, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๑๓.

รักษาพระองค์ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์
ทหารเหล่านี้มาจากอินเดีย มะหัล เบงกอล
กอลคอนดา รวมไปถึงชาวฝรั่งเศส อังกฤษ
และโปรตุเกส^{๑๙}

แพทย์ เอกสารร่วมสมัยของชาว
ต่างชาติ กล่าวไว้ตรงกันว่า แพทย์ที่มีชื่อเสียง
นั้นเป็นชาวจีน และนายแพทย์ชาวยุโรป^{๒๐}
โดยเฉพาะแพทย์หลวงที่ทำงานให้กับบริษัท
VOC ที่ชื่อดาเนียล บรอชบูร์ด (Daniel
Brochebourde) จะเป็นแพทย์หลวงที่มี
ความโดดเด่นและเป็นที่รู้จักกันมากที่สุด
กล่าวคือ นอกจากตัว ดาเนียล จะเป็นแพทย์
หลวงให้กับสมเด็จพระนารายณ์และสมเด็จพระ
เพทราชาแล้ว โมเสส บรอชบูร์ด (Moses
Brochebourde) ลูกชายยังสืบทอดตำแหน่ง
จากผู้เป็นบิดาถึงรัชกาลสมเด็จพระเจ้าท้าย
สระใน ค.ศ. ๑๗๒๔ (๒๒๖๗) และลูกชาย
ของโมเสส ที่ชื่อ เยเรเมียส (Jeremias) และ
ฟีเลมอน (Philemon) ก็รับหน้าที่แพทย์หลวง
ต่อมาถึง ค.ศ. ๑๗๓๒ (พ.ศ. ๒๒๗๕)^{๒๑}

พ่อค้ารายย่อย คือ อีกอาชีพหนึ่ง
ที่ชาวต่างชาติเข้ามาประกอบการค่อนข้างมาก
ดังปรากฏในเอกสารคำให้การขุนหลวงวัด
ประดู่ทรงธรรม เช่น ต้มสุรา เลี้ยงสุกร ตั้งโรง
ย้อมคราม ทำโต๊ะ, เตียง, แก้ว ขายขนม
ผลไม้ ชาม โถ ผ้าแพรต่างๆ ของชาวจีน
การทอผ้าไหม ผ้าย้าย ผ้าม่วงเกลี้ยง ม่วงดอก
ของแขกตานี หรือการตั้งโรงเตี๊ยม ขายเบียร์
น้ำตาลเมา (arrak) และพันธุ์แก้วกลาสีเรือ
บริเวณริมแม่น้ำเจ้าพระยาของโธมัส (Thomas)
ชาวฝรั่งเศส^{๒๒}

ขณะเดียวกัน ชาวต่างชาติแต่ละ
กลุ่มสามารถเข้าไปทำงานในบริษัทของคนต่าง
เชื้อชาติได้เช่นกัน เช่น มีชาวญี่ปุ่น ๒ คน
ทำงานในบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษ
เมื่อ ค.ศ. ๑๖๒๓ (๒๑๖๖) และในบันทึก
ประจำวันของคลังสินค้าฮอลันดา ก็กล่าวว่า
มีชาวญี่ปุ่นจำนวนไม่น้อยไปเป็นลูกจ้างรายวัน
รับจ้างลอกหนัง หรือทำงานประเภทบรรจุ
สินค้าที่คลังสินค้าฮอลันดา^{๒๓}

^{๑๙} ดิเรก กุลสิริสวัสดิ์, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๓; นิโกลาส์ แชรแวงส, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๐๓-๓๐๔; เดอ แบส, บันทึกความ
ทรงจำของบาทหลวง เดอแบส เกี่ยวกับชีวิตและมรณกรรมของก้องสดงซ์ ฟอลคอน, แปลโดย สันต์ ท.โกมลบุตร, กรุงเทพฯ :
อักษรสัมพันธ์, ๒๕๐๘, หน้า ๒๒๘.

^{๒๐} ดิเรก กุลสิริสวัสดิ์, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐; ลา ลูแบร์, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๗๖-๒๗๗, ๒๘๐-๒๘๑.

^{๒๑} Dhiravat na Pombejra, **Court. Company and Campong Bangkok** : Amarin Printing Group, 1992,
pp. 27, 33, ๓๖, 37-38.

^{๒๒} Alfons van Der Kraan, "On Company Business : The Rijckloff van Gones Mission to Siam, 1650,"
Itinerario volume XXII (1998 number 2) : 61, 81.

โธมัสผู้นี้ Gijsbert Heecq สันนิษฐานว่าเป็นอดีตพนักงานของบริษัท VOC (ex-company) แต่ยังคงปักหลักหา
เลี้ยงชีพอยู่ที่อยุธยา และสมเด็จพระเจ้าปราสาททองก็ทรงยอมรับโธมัส ในฐานะอิสระชน นอกจากนี้โรงเตี๊ยมของเขายังเป็นเสมือน
โรงเลี้ยงเด็กกำพร้า ซึ่งเป็นลูกๆ ของพนักงาน บริษัท VOC ด้วย

^{๒๓} โพโรจน์ เกษแมนกิจ, ผู้แปล, บันทึกเรื่อง สัมพันธไมตรีระหว่างประเทศไทยกับนานาประเทศในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๗,
๑ : ๑๙๒; อิชอิ โยเซโอะ และโยชิภาวะ โทชิฮารุ, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๖.

๑.๓ การแต่งงาน การแต่งงานอยู่กินของคนต่างชาติดกับหญิงพื้นเมือง จากหลักฐานพบว่ามิตั้งแต่อย่างน้อยในต้นคริสต์ศตวรรษที่ ๑๕ (กลางพุทธศตวรรษที่ ๒๐)^{๒๔} โดยสกินเนอร์ได้อ้างข้อเขียนของ Hai-yü เกี่ยวกับ “ลูกจีน” ในสยาม (อยุธยา) ที่มีบิดาเป็นจีน มารดาเป็นไทย เกิดขึ้นตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ ๑๕ ถ้าคำกล่าวนี้เป็นจริงแสดงให้เห็นว่า การอยู่กินระหว่างหญิงชาวพื้นเมืองกับชาวต่างชาติ คงมีมานานแล้ว ในเวลาเดียวกันกลุ่มลูกครึ่งเชื้อชาติต่างๆ เช่น ไทย-มุสลิม, ไทย-ญี่ปุ่น, ไทย-มาเลย์, ไทย-โปรตุเกส (Portuguese mestizo) ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการค้าภายใน หรือการค้าต่างประเทศทั้งในส่วนของการรวบรวมและขนส่งสินค้า^{๒๕} ก็เป็นสิ่งที่ช่วยยืนยันกับความคิดเรื่องอิสระในการเลือกคู่ครองของชาวต่างชาติให้มีน้ำหนักมากยิ่งขึ้น พร้อมๆ กันนั้นกฎหมายที่ตราขึ้นใน ค.ศ. ๑๖๓๖ (๒๒๐๖) ที่ห้ามราษฎรไทย มอญ ลาว เสพเมถุนกับแขก ฝรั่งเศส อังกฤษ คุลา มลายู^{๒๖} ล้วนแสดงให้เห็นว่าการอยู่กินกับชาวต่างชาติของหญิงพื้นเมืองในสังคมพระนครศรีอยุธยา คงมีจำนวนมากพอควรจนถึงต้องออกกฎหมายห้าม

ตัวอย่างความสัมพันธ์ระหว่างชาวต่างชาติกับหญิงพื้นเมืองโดยเฉพาะมอญ จะเห็นได้จากกรณีของบริษัท VOC ไม่ว่าจะเป็นดาเนียล บรอชบูร์ด ที่แต่งงานกับหญิงชานครศรีธรรมราช จนกระทั่งมีบุตรชาย โมเสส ซึ่งแต่งงานอยู่กินกับหญิงมอญในพระนครศรีอยุธยา มีลูกชายสืบทอดต่อมาอีก ๒ คน คือ เยเรเมียส และพีเลมอน หรือปีเตอร์ (Pieter) ลูกชายอีกคนของดาเนียล หมั้นหมายอยู่กับ มาร์ธา (Marta) ลูกสาวนอกสมรส (natural daughter) ของพนักงานบริษัท VOC ที่ชื่อ เอลิแอส คอร์ (Elias Corre) กับหญิงชาวพื้นเมือง ฉะนั้นมาร์ธาก็เป็นลูกครึ่ง (mestizo) เช่นเดียวกับปีเตอร์^{๒๗}

๑.๔ อื่นๆ

๑.๔.๑ อาหารการกิน มีหลักฐานว่าชาวต่างชาติในพระนครศรีอยุธยาสามารถซื้อหาตามแบบที่เคยบริโภคเมื่ออยู่ในประเทศของตนเองได้ ถึงแม้จะไม่ครบถ้วนและสมบูรณ์นัก

- ขนบปิ้ง เอกสารฮอลันดา ช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ ๑๗ (กลางพุทธศตวรรษที่ ๒๒) ได้บันทึกรายการสิ่งของที่ส่งไปอยุธยาไว้หลายรายการ หนึ่งในรายการ

^{๒๔} จี.วิลเลียม สกินเนอร์, สังคมจีนในประเทศไทย : ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์, แปลโดย พรรณี จัตรพลรักษ์ และคณะ กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, ๒๕๒๙, หน้า ๓.

^{๒๕} รายละเอียดใน George Vinal Smith, op.cit, pp. 9-10.

^{๒๖} กฎหมายตราสามดวง เล่ม ๕, หน้า ๙๔-๙๕.

^{๒๗} Dhiravat na Pombejra, op.cit, pp. 27, 36, 38.

เหล่านี้คือ ขนมปังกรอบของญี่ปุ่น^{๑๖}-๗ ทาบ ขณะที่แชนแอสว่า ที่สยามปลูกข้าวสาลี บริเวณภาคเหนือ แต่ปลูกไม่มากเท่าข้าวเจ้า รวมทั้งว่าได้มีการสร้างโรงสีมขึ้น ลา ลูแบร์ว่า เมื่อเขามาที่พระนครศรีอยุธยา สมเด็จพระนารายณ์ได้พระราชทานขนมปังสดแก่เขา และกล่าวสอดคล้องกับแชนแอสว่า ที่ใกล้กรุงศรีอยุธยา มีโรงสีมสำหรับบดข้าวสาลีอยู่แห่งหนึ่งและที่ใกล้ๆ เมืองละโว้อีกแห่งหนึ่ง ส่วนบาทหลวงตาซาร์ว่า ในพระนครศรีอยุธยา ขนมปังหาซื้อได้ยาก มีราคาแพง ต้องซื้อแป้งสาลีมาจากเมืองสุรัต หรือประเทศญี่ปุ่น^{๑๘} (แต่ก็หาซื้อได้)

- เนย พอลาได้ที่พระนครศรีอยุธยา แต่ก็มีขายน้อย ทั้งนี้เพราะอากาศไม่เอื้ออำนวย กลุ่มที่ผลิตเนยขายคือ พวกแขกมัวร์ นอกจากนั้นนำเข้าจากเมืองสุรัต และเบงกอล^{๑๙}

- เนื้อสัตว์ นอกจาก หมู เป็ด ไก่ ปลา ที่มีขายโดยทั่วไปแล้ว เนื้อสัตว์ประเภทอื่นๆ ที่ชาวต่างชาตินิยมบริโภคก็มีขายบ้าง เช่น แพะ กับ แกะ หาซื้อได้จากชาวมัวร์หรือไม่ก็ส่งมาจากเมืองปัตตาเวียและมะหฺล (Mogol)^{๒๐}

- เครื่องดื่ม ตามแบบที่นิยมของชาวต่างชาติจะนำเข้ามาจากต่างประเทศและคงหาซื้อได้สะดวกพอควร โดยในงานเลี้ยงรับรองคณะราชทูตนั้นมีหลักฐานว่ามีเหล้าองุ่นจาก สเปน เปอร์เซีย ฝรั่งเศส และเบียร์อังกฤษเลี้ยง ส่วนพวกอังกฤษและฮอลันดานำเหล้าองุ่นมาจากเมืองซีราช ในประเทศเปอร์เซีย หรือจากยุโรป ส่วนแขกมัวร์ในพระนครศรีอยุธยาดื่มกาแฟที่มาจากเมืองอารเบีย ชาวโปรตุเกสดื่มโกโก้ ที่ส่งมาจากเมืองมะนิลา ซึ่งนำมาจากอินเดียภาคตะวันออก ในเขตคุ้มครองของสเปนอีกทอดหนึ่ง ชาวอังกฤษดื่มพินซ์ (Punch) ที่ใช้รันตีหรืออารักผสมด้วยน้ำมะนาว ซึ่งชาวฝรั่งเศสเรียกเครื่องดื่มชนิดนี้ว่า บูลปองซ์ นอกจากนี้ยังมีหลักฐานกล่าวว่า เหล้าองุ่นที่ทำจากสเปนนั้นมีขายมาก^{๒๑} ในพระนครศรีอยุธยา

นอกจากอาหารและเครื่องดื่มที่สามารถซื้อหาได้แล้ว ของกินบางประเภทที่ใช้เฉพาะบางกลุ่มของเชื้อชาติก็มีขายในตลาดพระนครศรีอยุธยา เช่น ซีอิ้ว ลูกเกาลัด เต้าเจี้ยว มิโซะ สาหร่ายคอมบุ ที่เป็นสินค้าออกจากญี่ปุ่นไปอยุธยา ผลไม้แช่อิ่ม อาหาร

^{๑๖} นันทา สุตกุล, ผู้แปล, เอกสารหอรัตนาศรัยกรุงศรีอยุธยา พ.ศ. ๒๑๕๑-๒๑๖๓ และ พ.ศ. ๒๑๖๗-๒๑๘๕ (ค.ศ. ๑๖๐๘-๑๖๒๐ และ ค.ศ. ๑๖๒๕-๑๖๔๒), พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๑๓, หน้า ๙๙; นิโกลาส์ แชนแอส, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕, ๙๗; ลา ลูแบร์, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๓-๗๕; กี ตาซาร์, จดหมายเหตุการเดินทางสู่ประเทศสยามของบาทหลวงตาซาร์, พิมพ์ครั้งที่ ๖, แปลโดย สันต์ ท.โกมลบุตร, กรุงเทพฯ : บรรณกิจ, ๒๕๓๙, หน้า ๑๘.

^{๑๙} ลา ลูแบร์, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖๗; นิโกลาส์ แชนแอส, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙๘.

^{๒๐} นันทา สุตกุล, ผู้แปล, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๑, ๒๗; ลา ลูแบร์, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๗๑; นิโกลาส์ แชนแอส, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙๖.

^{๒๑} เดอ ชัวซ์, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๘๗, ๓๙๗; ลา ลูแบร์, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙๘; นิโกลาส์ แชนแอส, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙๘.

จากเมืองจีน รวมทั้งเส้นไหมแห่ง ขนมเปี้ยะ ขนมโก๋ เครื่องจันอับขนมจีน ซึ่งมีโรงงานทำ อยู่ทั้งในและนอกกรุงศรีอยุธยา^{๓๒}

ส่วนขนมและผลไม้ เท่าที่มี วางขายในตลาดตามที่ปรากฏในเอกสารจะเป็นของชาวจีน พวกผลไม้เข้ฉิม ขนมเปี้ยะ ขนมโก๋ เครื่องจันอับขนมจีน และตั้งمه เป็นต้น^{๓๓}

๑.๔.๒ บ้านเรือน สามารถ สร้างเป็นตึกก่ออิฐถือปูนตกแต่งได้ตามแบบ นิยมและศิลปะของชาติตน ไม่ว่าจะเป็นชาว ยุโรป ชาวจีน หรือชาวมัวร์^{๓๔} เช่น สถาปี การค้าของบริษัท VOC ประกอบไปด้วยอาคาร หลายหลัง ภายในอาคารมีห้องต่างๆ เป็น จำนวนมาก ชั้นล่างเป็นที่เก็บสินค้า ชั้นบน เป็นที่พักของพนักงานบริษัท^{๓๕}

ขณะที่เคมพ์เฟอร์ นายแพทย์ ผู้ติดตามคณะราชทูตเนเธอร์แลนด์ไปญี่ปุ่น' เข้ามาที่อยุธยาปลายคริสต์ศตวรรษที่ ๑๗ (๑๖๙๐, ๒๒๓๓) เล่าถึงสภาพบ้านเรือนชาว

ต่างชาติในกรุงศรีอยุธยาว่า ถนนสายแรกที่พบ ตอนเข้าเมือง คือ สายที่เล่นไปทางตะวันตก ตามคูกำแพงเมือง มีบ้านเรือนอย่างดีที่สุด บางแห่งเดิมเป็นบ้านคนอังกฤษ วิลันดา และ ฝรั่งเศส บ้านของพอลคอนก็อยู่ในบริเวณนี้ ด้วย ถนนสายกลางซึ่งเล่นเหนือขึ้นไปยัง พระราชวังแน่นขนัดไปด้วยร้านค้า ช่าง ถนน สองสายนี้ มีบ้านคนจีน อินเดียสถานและมัวร์อยู่ กว่าร้อยหลัง สร้างด้วยอิฐรูปทรงเหมือนๆ กัน ขนาดเล็กมาก มีสองชั้น หลังคามุงกระเบื้อง แบนๆ มีประตูใหญ่ๆ ไม่ได้ส่วน ขณะที่เอกสาร สมัยปลายอยุธยาที่ยืนยันว่าบริเวณย่านในไก่ ซึ่งเป็นตลาดใหญ่ มีตึกกว้านร้านจีน ตั้งตึก สองฟากถนนหลวงเช่นกัน^{๓๖}

๑.๔.๓ ความบันเทิง เท่าที่ มีหลักฐานจากบันทึกของชาวต่างชาติ การละเล่น ที่ให้ความบันเทิงแก่คนในพระนครศรีอยุธยา ที่เป็นของชาวต่างชาติที่โดดเด่นที่สุดน่าจะเป็นจ๊ว นอกจากนี้ยังมีบันทึกของชาวต่างชาติกล่าวว่า คนสยามชอบไปดูจ๊วทั้งๆ ที่ฟังไม่รู้เรื่อง^{๓๗}

^{๓๒} ลา ลูแบร์, จดหมายเหตุลา ลูแบร์ ฉบับสมบูรณ์ เล่ม ๒, หน้า ๙๕; คำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรม เอกสาร จากหอหลวง, กรุงเทพฯ : สำนักงานเลขาธิการนายกรัฐมนตรี, ๒๕๓๔, หน้า ๕, ๑๓; อธิธิ โยเนะโอ และ โยชิภาวะ โทชิซารุ , เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๘-๘๑.

^{๓๓} คำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรม เอกสารจากหอหลวง, หน้า ๕, ๑๓, ๑๔.

^{๓๔} ลา ลูแบร์, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓๕.

^{๓๕} Han ten Brummelhuis, *Merchant, Courtier and Diplomat : A History of the Contacts between The Netherlands and Thailand*, Lochem : The Netherlands, 1987, p. 25.

^{๓๖} เอนเฮลเบิร์ต แกมปีเฟอร์, ไทยในจดหมายเหตุแกมปีเฟอร์, พิมพ์ครั้งที่ ๓, แปลโดย อ.สายสุวรรณ (พระนคร : มงคลการพิมพ์, ๒๕๐๘. พิมพ์ในงานฌาปนกิจศพนายร้อย ศยามานนท์ มกราคม ๒๕๐๘), หน้า ๔๓; คำให้การขุนหลวงวัดประดู่-ทรงธรรม เอกสารจากหอหลวง, หน้า ๑๓.

^{๓๗} ลา ลูแบร์, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๑๐.

๒. ความเปลี่ยนแปลงบางประการที่มีผลต่อวิถีชีวิตในพระนครศรีอยุธยา

การที่พระนครศรีอยุธยาเป็นแหล่งรวบรวมและตลาดสินค้าที่สำคัญแห่งหนึ่งในเอเชีย ย่อมทำให้พระนครศรีอยุธยาเป็นที่รวมของชนหลากหลายเชื้อชาติ การเป็นที่รวมของชนอันหลากหลายเช่นนี้ จึงย่อมมีร่องรอยอันแสดงให้เห็นถึงการผสมผสาน การรับ หรือ แม้แต่การเปลี่ยนแปลงใหม่ๆ บางประการ ซึ่งเกิดจากความแตกต่างทางรสนิยม ธรรมเนียมปฏิบัติของวัฒนธรรมที่มีความผิดแผกกัน

๒.๑ ผลทางด้านเศรษฐกิจและการค้า

๒.๑.๑ ความสำคัญของเงินตรา เนื่องจากไม่มีหลักฐานบ่งชี้ชัดเจนว่า การใช้เงินตรามีความแพร่หลายมากน้อยแค่ไหนในสังคมพระนครศรีอยุธยา ซึ่งเป็นเมืองการค้าที่มีความสำคัญ แต่ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ ที่การค้าเฟื่องฟูมาก ความสำคัญของเงินดูจะมีมากกว่าในยุคสมัยที่ผ่านมา โดยพิจารณาจากภาษีอากรต่างๆ ที่ประชาชนต้องเสียให้รัฐมักมีตัวเงินเข้าไปมีส่วนเสมอ เช่น

ภาษีปากเรือตามด่านขนอน แต่เดิมคิดตามความยาวของลำเรือละ ๑ บาท

สมเด็จพระนารายณ์เพิ่มพิกัดใหม่ว่า เรือขุดเรือต่อทุกลำที่ปากกว้าง ๖ ศอกขึ้นไปเสียภาษี ๖ บาท อากรคานา เปลี่ยนจากทางเข้ามาเป็นเงินแทนในอัตราไร่ละสลึง รวมทั้งนาที่ไม่ได้ทำอากรสุรา แต่ก่อนเสียภาษีปีละ ๑ บาท เพิ่มเป็น ๒ เท่า และเรียกเก็บอากรจากผู้ขายปลีกอีกคนละ ๑ บาท ผู้ขายส่งต้องเสียอากรไหละ ๑ บาทต่อปีด้วย ส่วนอากรโสเภณีน่าจะเป็นอากรที่เพิ่งเกิดใหม่ โดยการอนุญาตให้ออกญามีน ตั้งโรงนครหญิงโสเภณีขึ้น^{๓๘}

เมื่อพิจารณาถึงภาษีอากรต่างๆ ที่ราษฎรจะต้องเสียเป็นเงินน่าจะเป็นการแสดงให้เห็นว่า ราษฎรทั่วไปคงมีเงินทองใช้จ่ายใช้สอยในระดับหนึ่ง และคงมีมากพอที่จะใช้สำหรับจ้างคนรับราชการแทนตัวได้ สมเด็จพระนารายณ์พระยาดำรงราชานุภาพ ได้อธิบายถึงการเสียเงินแทนการเข้าเฝ้าว่า เมื่อตอนกลางสมัยกรุงศรีอยุธยา รัฐต้องการตัวเงินใช้ยิ่งกว่าได้ตัวคนมาเข้าเฝ้า จึงยอมให้ไพร่ซึ่งไม่ปรารถนาจะเข้าเฝ้าเสียเงิน “ค่าราชการ” เหมือนอย่างจ้างคนแทนตัวได้^{๓๙} อัตราการจ้างคนเข้าเฝ้ารับราชการแทนเท่าที่ปรากฏในชั้นหลังนั้น อยู่ในเกณฑ์เดือนละตำลึงบ้าง สามบาทบ้าง แต่ถ้าต้องการตามเสด็จพระราชดำเนินไปล้อมช้างโพนช้างเกณ ไปจับสลัด

^{๓๘} ลา ลูแบร์, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๗๗, ๔๑๔-๔๑๗; จิตร ภูมิศักดิ์, โฉมหน้าศักดินาไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๗ กรุงเทพฯ : ศรีปัญญา, ๒๕๔๑, หน้า ๒๕๔-๒๖๐.

^{๓๙} สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, “ลักษณะการปกครองประเทศสยามแต่โบราณ,” ใน หนังสืออ่านประกอบวิชาพื้นฐานอารยธรรมไทย ตอนพื้นฐานทางประวัติศาสตร์ สังคม และการเมือง, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๑๔, หน้า ๑๕.

และผู้รายนันต์ต้องเสียค่าจ้างเดือนละห้าบาท บ้าง หกบาท บ้าง เจ็ดบาท บ้าง สองตำลึง บ้าง ซึ่งคิดแล้วไพร่หลวงต้องเสียค่าจ้างแต่ละปีเป็นเงินสี่ตำลึงสองบาท (๑๘ บาท) บ้าง หกตำลึง บ้าง เจ็ดตำลึง บ้าง (๒๔-๒๘) ^{๔๐} จำนวนเงินที่ต้องเสียค่อนข้างมากนี้ (เมื่อเทียบกับไพร่ส่วย) แสดงให้เห็นว่า ฐานะทางเศรษฐกิจของไพร่ส่วนหนึ่งคงอยู่ในเกณฑ์ค่อนข้างดี ซึ่งไพร่ที่จะมีเงินจ้างคนอื่นเข้าเวรแทนนี้คงเป็นไพร่ในเมืองหลวงเป็นส่วนใหญ่ เนื่องจากมีโอกาสทำการค้าแสวงหาเงินตราได้มากกว่าไพร่ที่อยู่ในหัวเมืองรอบนอก ขณะเดียวกันก็มีโอกาสเป็นไปได้ว่า มูลนายที่มั่งคั่งคงจะชำระเงินให้กษัตริย์แทนการส่งไพร่ในสังกัดเข้าเวร ทั้งนี้เพื่อตนเองจะได้มีโอกาสใช้ไพร่ในสังกัดของตนทำงานเกษตรและอื่น ๆ ให้ได้มากกว่า ^{๔๑} แต่ไม่ว่าใครจะเป็นผู้เสียเงินและมีจำนวนมากน้อยเพียงใด ภาพที่ปรากฏก็คือสังคมที่เริ่มมีเงินตราเข้ามากำหนดความเป็นไปของสังคม

๒.๑.๒ การเกิดอาชีพที่ทำการผลิตเฉพาะอย่างของประชาชนทั่วไป การเข้ามาตั้งถิ่นฐานและค้าขายของชาวต่างชาติ

เป็นผลให้อาชีพที่ทำการผลิตเฉพาะอย่างขยายตัวมากขึ้นในหมู่ราษฎรเมืองพระนครศรีอยุธยา นอกเหนือจากที่เคยผลิตเพื่อขายให้แก่กลุ่มชาวเมือง ขุนนาง ข้าราชการ ที่มีได้ทำการผลิตแบบยังชีพอีกต่อไป ^{๔๒} ดังเช่นอาชีพ

- การผลิตและขายอุปกรณ์เกี่ยวกับเรือสำเภา เช่น บ้านท่าโขลง ตั้งเตาตีเหล็ก ตะปูตะปลิงใหญ่่น้อยขาย บ้านญี่ปุ่น ชาวบ้านรับกงเรือ่น้อยใหญ่และกงสำเภาขาย บ้านกาฬยพวกร้างฟั่นเชือกเปลือกมะพร้าวตีเป็นสายสมอขายแก่นายกำปั่นสลุปสำเภา เป็นต้น ^{๔๓}

- การผลิตและการขายสินค้าเพื่อการอุปโภคในชีวิตประจำวัน เช่น

๑. ขายอุปกรณ์เครื่องเรือน ทำฝาเรือน ฝากระดาน ไม้พริ้ง รอด* ทำกระเบื้อง ส่วนเครื่องเรือนที่ถนนสามม้าในพระนคร มีช่างจีนทำโต๊ะ เตียง ตู้ เก้าอี้ ขณะที่ตลาดป่าฟูกมีฟูก เบาะ เมาะ หมอน มุงผ้า มุงบ้าน ขาย ^{๔๔}

^{๔๐} กฎหมายตราสามดวง เล่ม ๕, หน้า ๑๓๙. ตัวเลขในวงเล็บอ้างอิงจาก จิตร ภูมิศักดิ์, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๑๕.

^{๔๑} พรภิรมย์ เอี่ยมธรรม, “ไพร่ในสมัยอยุธยา,” ใน ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทยจนถึง พ.ศ. ๒๔๘๔, สมภพ มานะรังสรรค์ และจิตรทิพย์ นาถสุภา, บรรณาธิการ กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๗, หน้า ๕๑.

^{๔๒} สายชล วรรณรัตน์, “เศรษฐกิจและสังคมไทยในปลายสมัยอยุธยา,” วารสารธรรมศาสตร์ ปีที่ ๑๑, ฉบับที่ ๓ (กันยายน ๒๕๒๕) : ๑๑.

^{๔๓} คำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรม เอกสารจากหอหลวง, หน้า ๔, ๕, ๖.

* พริ้ง คือ ชื่อไม้ที่ใช้เป็นโครงสร้างของเรือนไทยภาคกลาง วางรอบตัวเรือน นั่งอยู่บนหัวรอด ทำหน้าที่รัดเสาและรองรับฝารอด คือ ไม้ที่สอดรูเสาทั้งคู่สำหรับรับกระดานพื้นเรือน พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕, พิมพ์ครั้งที่ ๔ (กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๑), หน้า ๕๔๐, ๖๔๑.

^{๔๔} คำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรม เอกสารจากหอหลวง, หน้า ๔, ๖, ๑๒, ๑๓.

๒. เครื่องนุ่งห่ม อาชีพ

ค้าขายผ้าสำหรับตัดเย็บเป็นเครื่องนุ่งห่มมีอย่างแพร่หลายพอสมควรในตลาดพระนครศรีอยุธยา เช่น ย่านบ้านริมน้ำวัดขุนพรหม ชาวบ้านย่านนั้นจะนำผ้าขาวเทศมาเขียนพิมพ์ตีพิมพ์เป็นดอกผ้าลายน้ำจืดขาย หรือที่บ้านศาลาเกวียนชาวเมืองนครราชสีมาก็นำผ้าตารางผ้าสายบัวสีคืบนำเกบทอง และผ้าตาบัวปกตาดเลงมาขายในช่วงเดือนสาม เดือนสี่ ตลาดในพระนครศรีอยุธยา ที่ย่านบ้านป่าหมุมมีร้านขายผ้าซมภู ถนนย่านป่าไหม มีร้านขายไหมครุย ฟันไหมเบญจพรรณ ไหมลาว ไหมเขมร ไหมโคราช มาขาย เป็นต้น^{๔๕}

๓. เครื่องใช้ ทั้งตลาด

นอกกรุงและในกรุง มีสินค้าประเภทเครื่องใช้ไม้สอยจำหน่ายเป็นจำนวนมาก ตั้งแต่ครก สาก มีดพรว้า ในย่านสัมพันธมัย กระจก ตะไฟ ตะเกียง ที่แขวงเกาะทุ่งขวัญ ขวาน จอบ เสียม พรว้า ตะปูตะปลิง เครื่องเหล็กมีคมต่างๆ ที่ย่านป่าเหล็ก แหเปล ที่ถนนย่านบ้านแห กระบุง ตะกร้า กะโล่ ครุ เชือก เสือหวด เครื่องสานที่ถนนย่านบ้านพราหมณ์ กระเบื้องถ้วยชามที่ย่านในไก่ ชัน ถาด พาน เครื่องทองเหลืองที่ตลาดมอญ นอกจากนี้มีตลาดร้านซ้าอีกเป็นจำนวนมาก ถึง ๒๑ ตำบลในพระนครศรีอยุธยา^{๔๖} ซึ่งแสดงให้เห็นว่ากิจการค้าแบบนี้คงทำกันเป็นล่ำเป็นสันพอสมควร

ภาชนะดินเผา สมัยอยุธยา จากเตาริมแม่น้ำน้อย จังหวัดสิงห์บุรี ร

^{๔๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔, ๖, ๑๒.

^{๔๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔, ๑๒, ๑๓, ๑๔

- อาชีพผลิตสินค้าเพื่อการบริโภค การประกอบอาชีพนี้น่าจะมีจำนวนมากที่สุด โดยพิจารณาจากว่าตลาดขายของสดเข้าเย็นในพระนครศรีอยุธยาถึง ๔๑ ตำบล ไม่รวมตลาดที่ค้าขายอยู่นอกกรุง สินค้าที่มีขายมีทั้งขนมขบเคี้ยวประเภทต่างๆ ผลไม้ของสดประเภทอาหารทะเล หมู เป็ด ไก่ ปลา สุนัข ของแห้ง^{๔๗} ตลาดขายของประเภทนี้คงมีทั่วไปดังปรากฏในบันทึกของบาทหลวงตาซารด์ที่ว่า “...ใกล้ๆ กับหมู่บ้านนั้นมี บาซาร์ (bazar) หรือตลาดลอยน้ำซึ่งคนสยามที่ขึ้นลงตามตลิ่งแม่น้ำนั้นจะพบอาหารสำเร็จรูปเตรียมไว้พร้อมเสมอ เช่น ผลไม้ ข้าวสุก อารัค ซึ่งเป็นเหล้าโรงชนิดหนึ่ง...กับแกงบางชนิดปรุงตามแบบสยาม ซึ่งคนฝรั่งไม่เคยรู้จักเลย...”^{๔๘}

๒.๒ ผลทางด้านศิลปะและวิทยาการ

๒.๒.๑ ด้านการศึกษา การเข้ามาตั้งโรงเรียนของบาทหลวงฝรั่งเศสที่บ้านปลาเห็ด แม้จะไม่ได้เป็นจุดประกายการศึกษาแผนใหม่ ในพระนครศรีอยุธยา แต่การมีอยู่ของโรงเรียนแห่งนี้ น่าจะเป็นแนวทางนำไปสู่ความสนใจที่จะเรียนรู้วิทยาการและเทคนิควิชาใหม่ๆ ที่ไม่มีในกรุงศรีอยุธยา ดังเห็นได้จากเอกสารของฝรั่งเศสที่กล่าวถึง การส่งเด็กไทย

๔ คนไปเรียนวิชาทำน้ำพุและวิชาช่างฝีมือ เช่น วิชาก่อสร้าง วิชาช่างเงิน และวิชาช่างทอง^{๔๙} อย่างไรก็ตามก็ดีเป็นที่น่าเสียดายว่าไม่มีหลักฐานชิ้นใดกล่าวถึงผลงานอันเนื่องมาจากการศึกษาของเด็กเหล่านี้

ขณะเดียวกันเทคนิควิทยาการใหม่ๆ ของยุโรปก็เป็นสิ่งที่น่าสนใจสำหรับกษัตริย์อยุธยาและได้นำเทคนิคเหล่านั้นมาใช้ เช่น เทคนิคการส่องกล้องตัดถนนในสมัยสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม และการชุดคลองลัดตัดคลองโคกขามให้ตรงสมัยสมเด็จพระเจ้าเสือและสมเด็จพระเจ้าท้ายสระ^{๕๐}

๒.๒.๒ สถาปัตยกรรม พบว่าในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ สถาปัตยกรรมตามลักษณะต่างชาติโดยเฉพาะยุโรป ได้เข้ามามีบทบาทผสมผสานกับสถาปัตยกรรมไทยค่อนข้างมากเพราะมีช่างและวิศวกรชาวฝรั่งเศสเข้ามาก่อสร้างอาคารและสิ่งต่างๆ มากมายหลายแห่ง ทั้งในกรุงศรีอยุธยาและลพบุรี ทำให้ช่างไทยได้ความรู้และเทคนิคแบบยุโรป นำมาประยุกต์เข้ากับสถาปัตยกรรมไทย ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบของศิลปกรรม ซึ่งถือได้ว่าเป็นวิวัฒนาการก้าวสำคัญของการเปลี่ยนแปลงมาสู่รูปแบบเฉพาะแบบหนึ่งของศิลปะสมัยอยุธยา และ

^{๔๗} รายละเอียดใน เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒, ๑๓, ๑๔.

^{๔๘} ก็ ตาซารด์, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔.

^{๔๙} ประชุมพงสาวดาร ภาคที่ ๓๒ อธิบายเรื่องเบื้องต้นที่ไทยจะเป็นไมตรีกับฝรั่งเศส, พระนคร : องค์การค้าคุรุสภา, ๒๕๐๘, หน้า ๔๑, ๔๕.

^{๕๐} พระราชพงสาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับสมเด็จพระพนรัตน์วัดพระเชตุพน, พิมพ์ครั้งที่ ๔ พระนคร : คลังวิทยา, ๒๕๑๔, หน้า ๕๔๐, ๕๔๑, ๕๔๔-๕๔๕.

ป้อมเพชร ตรงบางกะจะ เยื้องวัดพนัญเชิง

เป็นที่นิยมกันอย่างมากในสมัยนั้นถึงกับเรียกว่า
“ศิลปะสมัยพระนารายณ์”^{๔๑}

หลักฐานสิ่งก่อสร้างอันแสดงให้เห็นร่องรอยของอิทธิพล และเทคนิควิทยา-
การต่างชาติ ต่อสถาปัตยกรรมไทยเท่าที่หลง
เหลืออยู่มีตัวอย่างดังนี้

- ป้อมปราการและประตู
เมือง เช่น ป้อมบางกอก ก่อสร้างตามแบบ
แผนของป้อมเมืองในสมัยพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔
ทุกประการ คือ มีเอกลักษณ์เป็นรูปดาว และ
มีสาธารณูปการต่างๆ เหมือนป้อมฝรั่งเศส

เช่น มีหอสังเกตการณ์รบ ค่ายต่างๆ โรงทหาร
โรงเก็บเสบียง ที่ตั้งปืนใหญ่ ดึกดิน โรงสวด

- อาคารต่างๆ และที่พัก
อาศัย เช่น พระราชวังที่ละโว้ (พระนารายณ์
ราชินเวศน์) จากการศึกษาทางสถาปัตยกรรม
พบว่า ตัวพระนารายณ์ราชินเวศน์ ชาวตะวันตก
มีส่วนร่วมในการออกแบบและวางแผนผังเสริมต่อ
จากของเดิมที่ช่างไทยเคยทำไว้ คือพระที่นั่ง
จันทร์พิศาล ซึ่งมีลักษณะไทยสมัยอยุธยา
ส่วนอาคารหลังอื่นๆ ได้มีการออกแบบวางแผน
ต่อมาโดยชาวฝรั่งเศสที่คงจะนำวิธีการวางแผน

^{๔๑} เยาวภา ลีละบุตร, “อิทธิพลสถาปัตยกรรมตะวันตกระหว่าง พ.ศ. ๒๑๕๐-๒๒๕๐ (ค.ศ. ๑๖๐๗-๑๗๐๗).” วิทยานิพนธ์
ปริญญาโทบัณฑิต สาขาวิชาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๓๓, หน้า ๒-๓.

ภายในพระที่นั่งดุสิตสวรรค์ธัญญมหาปราสาท

พระที่นั่งบรรยงศรีรัตนสน

ตึก ๑๒ พระคลัง

ตามแบบอย่างของประเทศตะวันตกมาผสม โดยใช้กำแพงกันแบ่งพื้นที่แต่ละประเภท เป็นการแบ่งประเภทอาคารตามหน้าที่ใช้สอย อย่างชัดเจน มีการใช้ถนนหรือทางเท้าเป็นทางสัญจรหลักในลักษณะระบบตารางเชื่อมระหว่างพื้นที่กับพื้นที่ และมีทางสัญจรรองเชื่อมการเข้าถึงอาคารหลังต่างๆ การวางผังอาคารในกลุ่มพื้นที่ทางทิศใต้ อันได้แก่ พื้นที่ซึ่งมีลักษณะเป็นพื้นที่รับรอง พื้นที่ไว้สัตว์พาหนะและรักษาความปลอดภัย กับพื้นที่ซึ่งมีลักษณะเป็นพระราชฐานชั้นใน มีลักษณะที่

สอดประสานกลมกลืนเป็นแบบเดียวกันที่ค่อนข้างเด่นชัด การวางระบบสัญจร การวางตำแหน่งของอาคารไปตามยาวและตามขวางกับทางสัญจร ระบบการเปิดพื้นที่โล่งที่มีขนาดใหญ่ เล็กลดหลั่นกัน พื้นที่โล่งรอบและลานโล่งหน้าอาคารเพื่อนำอาคารให้สว่างงาม รวมถึงรูปแบบอันเป็นระบบของการปลูกพืชพันธุ์ไม้ การจัดภูมิสถาปัตยกรรมเป็นรูปแบบที่กล่าวได้ว่ามีลักษณะเป็นตะวันตก หรือได้รับอิทธิพลในการวางผังอย่างตะวันตก^{๕๒}

^{๕๒} ตรึงใจ บุรณสมภพ และคนอื่นๆ, รายงานการวิจัยการศึกษาสถาปัตยกรรมตะวันตกที่มีอิทธิพลต่อสถาปัตยกรรมไทย ในแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช จังหวัดลพบุรี ตอนที่ ๑, (ม.ป.ท., ม.ป.ป.), หน้า ๑๖๒.

อ่างเก็บน้ำใหญ่และการประปาที่ลพบุรี ตามหลักฐานของแซรเวส ได้เล่าถึงอ่างเก็บน้ำที่ลพบุรี ซึ่งใช้สำหรับจ่ายน้ำไปทั่วพระราชฐานไว้ว่า เป็นผลงานของชาวฝรั่งเศส ร่วมกับชาวอิตาลี ที่มีความรู้ในการจ่าย ทดน้ำ สร้างถวายเป็นการส่งน้ำจากห้วยซับเหล็ก ผ่านคลองส่งน้ำ จากคลองส่งน้ำก็ใช้ท่อประปาดินเผาฝังใต้ดินเข้าสู่ตัวเมืองลพบุรี และเพื่อบรรเทาแรงดันของน้ำซึ่งไหลแรงมาก นายช่างได้สร้างท่อระบายความกดดันของน้ำตามระยะทางเป็นแห่ง จากนั้นนำน้ำมาใช้ในพระราชวัง และด้วยเหตุที่น้ำห้วยซับเหล็กมีกำลังมาก จึงใช้ทำน้ำพุซึ่งมีหลายแห่งในพระราชวัง ดังปรากฏหลักฐานกล่าวถึงน้ำพุที่ลพบุรี ในบันทึกของคณะราชทูตฝรั่งเศสทั้งเดอ โชมองต์ และ ลา ลูแบร์

หลังสมัยสมเด็จพระนารายณ์ การก่อสร้างที่ใช้เทคนิคตามแบบต่างชาติยังคงมีอยู่ เพียงแต่อาจจะลดจำนวนและคลายความสำคัญลง เช่น สมัยสมเด็จพระเพทราชา ได้โปรดให้สร้างพระที่นั่งบรรยงก์รัตนสน์ และให้ทำน้ำประปาขึ้นใช้บริเวณพระที่นั่งโดยเลียนแบบการประปาจากพระราชวังที่ลพบุรี ของสมเด็จพระนารายณ์ หรือการให้สร้างตำหนักพระพุทโธมหาราช สมเด็จพระเพทราชา ก็โปรดให้สร้างเป็นตึก ๒ ชั้น หลังคาทรงไทย ชั้นล่างทำหน้าที่ต่างเป็นวงโค้ง ชั้นบนเป็นหน้าต่างสี่เหลี่ยมผืนผ้าตัดตรง ส่วนบันไดขึ้นชั้นบนดัดแปลงเป็นแบบไทยโดยให้อยู่ข้างนอกด้านทิศตะวันตก เป็นต้น^{๕๓} และเมื่อพิจารณาจากข้อสังเกตของ ม.จ.สุ ทัศนดิศ ดิศกุล ที่ว่า “ตั้งแต่รัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช (ค.ศ.

ตำหนักพระพุทโธมหาราช วัดพุทไธสวรรย์

^{๕๓} เยาวภา สิละบุตร, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๗, ๗๑.

^{๕๔} ม.จ.สุ ทัศนดิศ ดิศกุล, ศิลปะในประเทศไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๙, กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป, ๒๕๓๔, หน้า ๓๗.

๑๖๕๖-๑๖๘๘, พ.ศ. ๒๑๙๙-๒๒๓๑) ลงมา เนื่องจากมีช่างฝรั่งเข้ามารับใช้ในราชการ จึงเกิดมีการสร้างตำหนักและอาคารที่อยู่ด้วยวัตถุ ๔ อย่าง คือ อิฐ หิน ไม้ และดินเผา แต่ก่อนใช้อิฐหรือศิลาเฉพาะแต่การสร้างศาสนสถานเท่านั้น...^{๕๕} ก็คงพอทำให้เห็นว่าการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเช่นนี้ เป็นการปรับทัศนคติใหม่ของวงการช่างไทย อันมีเหตุมาจากการนำความรู้และเทคนิคใหม่ๆ เข้ามาของชาวต่างชาติ และเป็นที่น่าสังเกตเช่นกันว่า นับตั้งแต่สมัยสมเด็จพระนารายณ์ลงมาเริ่มมีลักษณะอาคารที่เป็น ๒ ชั้น^{๕๖} ปรากฏให้เห็นจากแต่เดิมจะมีอยู่เฉพาะอาคารของชาวต่างชาติ เช่น พระตำหนักพระพุทโธมหาราช สร้างในสมัยสมเด็จพระเพทราชา และพระตำหนักข้างโบสถ์วัดกุฎีทอง ที่สมเด็จพระเจ้าบรมโกศเสด็จประทับ เมื่อซ่อมสร้างวัดกุฎีทอง

๒.๒.๓ จิตรกรรม งานจิตรกรรมสมัยอยุธยา มีลักษณะเช่นเดียวกับงานทางด้านสถาปัตยกรรม คือ มีอิทธิพลศิลปะต่างชาติเข้ามาผสมผสานกับศิลปะของพื้นเมือง จนถึงขั้นที่รูปแบบอย่างของต่างชาติเหล่านี้ ก็ได้ถูกช่างพื้นเมืองนำมาประยุกต์กลายเป็นศิลปกรรมแบบไทยไป เช่น ในกรุวัดราชบูรณะมีร่องรอยอิทธิพลศิลปะแบบจีนปรากฏอยู่ ดังภาพนักรบหรือขุนนางผู้ใหญ่ที่

มีเครื่องแต่งกายและเครื่องประดับ ตลอดจนลีลาท่าทางเป็นแบบจีน สันนิษฐานว่า ผู้วาดน่าจะเป็นชาวจีน หรือถ้าหากไม่ใช่ หากเป็นช่างพื้นเมือง ก็มีฝีมือดีเยี่ยมได้รับอิทธิพลจีน^{๕๗}

เมื่อทางอยุธยาติดต่อกับตะวันตกมากขึ้น ได้มีการนำเทคนิคการเขียนภาพเหมือนจริงมาใช้ในรูปของการแต่งกายแบบราชสำนัก และการแต่งกายของข้าราชการที่เข้าเฝ้า ดังปรากฏในจิตรกรรมฝาผนังที่ตำหนักพระพุทโธมหาราช วัดพุทไธสวรรย์ เรื่องมหาชนก เป็นต้น^{๕๘} หรือเรื่องการนำลวดลายแบบฝรั่ง (ลายเครือเถา) มาผสมกับลายกนกของไทยจนออกมาเป็นลวดลายที่สวยงาม ดังเช่น ภาพลายรดน้ำ ตู้พระไตรปิฎก วัดพระเชตุพนฯ ซึ่งเป็นลายในอะแคนตัสผสมกนก^{๕๙}

๒.๒.๔ อาวุธ นับตั้งแต่ต้นคริสต์ศตวรรษที่ ๑๖ (กลางพุทธศตวรรษ ๒๑) ที่ทางอยุธยาติดต่อกับชาวตะวันตก (โปรตุเกส) การพัฒนาทางอาวุธ และการฝึกปรือกองทหารก็ได้มีการเปลี่ยนแปลงไปใช้เทคนิคที่มีความก้าวหน้าแบบตะวันตกมากขึ้น จุดเริ่มต้นการพัฒนาดังกล่าวดังเกิดขึ้นใน ค.ศ. ๑๕๑๖ (๒๐๕๙) เมื่อทางราชสำนักอยุธยาเซ็นสัญญากับโปรตุเกส โดยทางโปรตุเกสสัญญาจะจัด

^{๕๕} ตรีใจ บุณสมภพ และคนอื่นๆ, รายงานการวิจัย การศึกษาสถาปัตยกรรมตะวันตกที่มีอิทธิพลต่อสถาปัตยกรรมไทย ในแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช จังหวัดลพบุรี ตอนที่ ๑, หน้า ๑๐๐.

^{๕๖} ชูลี จามรمان และวิบูลย์ ลีสุวรรณ, อิทธิพลจีนที่มีต่อศิลปกรรมไทยสมัยอยุธยาตอนต้น, กรุงเทพฯ : ศู, ๒๕๒๐, หน้า ๑๐, ๑๑, ๑๒, ๑๓.

^{๕๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔.

^{๕๘} ประยูร อุชทะ [น.ณ ปากน้ำ], ฝรั่งในศิลปะไทย, กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, ๒๕๒๙, หน้า ๒๙.

หาป็นและกระสุนดินดำให้อยุธยา^{๕๙} และเมื่อการติดต่อกับยุโรปเป็นไปอย่างแพร่หลาย ได้มีหลักฐานว่าทางอยุธยาได้ขอความช่วยเหลือจากดัตช์ในเรื่องช่างเพื่อเข้ามาทำงานให้ราชสำนัก ดังเช่น ขอช่างหล่อปืนใหญ่* ช่างทำดินปืน พลแม่นปืน เป็นต้น นอกจากนี้อยุธยายังได้ขอผู้ชำนาญการในการใช้และหล่อปืนใหญ่จากฝรั่งเศสอีกด้วย จดหมายเหตุลา ลูแบร์เองได้เล่าว่า อยุธยามีปืนใหญ่ไม่สู้มากนัก ผู้ที่ทำหน้าที่หล่อปืนใหญ่ให้เป็นชาวโปรตุเกสที่เกิดในมาเก๊า^{๖๐} ปืนใหญ่ที่มีประสิทธิภาพที่ใช้ในอยุธยา ส่วนหนึ่งคงซื้อหาจากบริษัท VOC แต่ที่หล่อขึ้นใช้เอง ก็คงพอมืออยู่บ้าง** เทคนิควิทยาการการหล่อปืนใหญ่ที่ได้จากต่างชาติ คงได้มีการถ่ายทอดกันสืบต่อมา เพราะมีหลักฐานเกี่ยวกับปืนมารประไลยที่หล่อใน

รัชกาลที่ ๑ ว่ามีลักษณะใกล้เคียงกับปืนที่หล่อในสมัยอยุธยา แม้แต่ตัวเทวดาของปืนมารประไลยก็มีหน้าแบบฝรั่ง เพียงแต่เครื่องประดับ ศีรษะและหูเป็นแบบไทย จมูกแบน หน้ากลมแบบไทย สันจมูกหนา เท่านั้น^{๖๑}

นอกจากปืนใหญ่ ทางราชสำนักยังได้พัฒนาเรื่องเทคนิคการต่อเรือด้วย เช่น สมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททองได้ทรงจ้าง Abram Jansen ชาวดัตช์ให้ต่อเรือตามแบบดัตช์ (Dutch design) ขนาดระวาง ๒๐๐-๓๐๐ ตัน และต่อเรือเล็ก ๖ ลำ ขนาดระวาง ๔๐-๗๐ ตัน^{๖๒} ตามแบบดัตช์เช่นกัน เรือที่ให้สร้างเหล่านี้ถึงแม้มีจุดประสงค์ส่วนหนึ่งมาจากเหตุผลทางการค้า แต่ก็น่าจะเป็นไปได้ที่คงมีเป้าหมายใช้เป็นเรือรบด้วย ทั้งนี้เพราะในช่วงต้นสมัยรัชกาลสมเด็จพระเจ้า

^{๕๙} สมัย อนุমানราชธน, การทูตของไทยสมัยกรุงศรีอยุธยา, พิมพ์ครั้งที่ ๒ กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พระจันทร์, ๒๕๐๙, หน้า ๗; Fernao Mendes Pinto, *The Travels of Mendes Pinto*, edited and translated by Rebecca D. Catz. London : The University of Chicago Press, 1989, p. 400.

* การหล่อปืนใหญ่ของอยุธยามีมาก่อนการเข้ามาของยุโรปแล้ว เพราะมีหลักฐานว่าเมื่อโปรตุเกสยึดมะละกา สามารถยึดปืนใหญ่จากป้อมของมะละกาได้ถึง ๓๐๐ กระบอก ปืนใหญ่เหล่านี้ยังได้ไม่ไกลและมีประสิทธิภาพน้อยกว่าปืนขนาดเดียวกันของยุโรป Meilink Roelofs, *Asian Trade and European Influence in the Indonesian Archipelago between 1500 and about 1630*, The Hague : Martinus Nijhoff, 1962, p. 123.

^{๖๐} George Vinal Smith, *The Dutch in Seventeenth - Century Thailand*, Northern Illinois University, 1977, p. 41; ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๔๐ เรื่อง จดหมายเหตุของคณะพ่อค้าฝรั่งเศสซึ่งเข้ามาแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา ตอนแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช, พระนคร : กุสุมา, ๒๕๑๑, หน้า ๒๒๒; ลา ลูแบร์, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๐๗.

** ปืนใหญ่กระบอกหนึ่งที่หลงเหลือมาถึงปัจจุบันคือ แก้วมะลายู ที่สร้างขึ้นเมื่อปี ค.ศ. ๑๖๔๑ (๒๑๙๔) ลักษณะทั่วไปประดับลวดลาย ผูกสายแบบสายของยุโรปเป็นสายใบผักกาด (acanthus) ส่วนสถานที่สร้างปืนไม่ทราบแน่ชัด กระแสหนึ่งว่าหล่อที่อยุธยา โดยบริษัท VOC อีกกระบอกหนึ่งว่าอาจส่งมาจากเนเธอร์แลนด์ เพราะเห็นอริ่งเพลิงปรากฏตัวอักษร A ที่ย่อมาจาก Amsterdam อยู่เหนืออักษรไขว้ตัวของบริษัท VOC รายละเอียดใน สำราญ วัณศัพท์, “แก้วมะลายู,” วารสารประวัติศาสตร์ ๓, ๓ (กันยายน - ธันวาคม ๒๕๒๐) : ๑๐๙, ๑๑๒, ๑๑๔.

^{๖๑} สำราญ วัณศัพท์, “ปืนนิรนาม,” วารสารศิลปากร ๓๐, ๔ (กันยายน ๒๕๒๙) : ๖๘, ๖๙, ๗๑.

^{๖๒} Alfons Van Der Kraan, “On Company Business : The Rijkloff van Goens Mission to Siam, 1650,” : 58.

ปราสาททองมีปัญหาการก่อความไม่สงบของเมืองปัตตานี แต่เรือดังกล่าวนี้ไม่ได้ใช้เพราะปัญหาต่างๆ ได้ยุติ^{๖๓}

จะเห็นได้ว่านับตั้งแต่ได้ติดต่อสัมพันธ์กับต่างชาติโดยเฉพาะชาวตะวันตก ทำให้ความรู้ใหม่ๆ เกี่ยวกับอาวุธและการฝึกทหารแพร่เข้าสู่ราชสำนักอยุธยา สิ่งต่างๆ เหล่านี้คงจะยังผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงบางประการขึ้นกับกองทัพของอยุธยา

๒.๓ ผลทางด้านวิถีชีวิตความเป็นอยู่

๒.๓.๑ การผสมผสานกลมกลืนของผู้คน การผสมผสานกลมกลืนของผู้คนที่มีความต่างในกรุงศรีอยุธยา เป็นสิ่งแสดงให้เห็นลักษณะสังคมของพระนครศรีอยุธยาว่าเป็นที่รวมของคนหลากหลาย และเป็นสังคมที่เปิดกว้างพอควรที่จะยอมรับถึงสภาพการแต่งงานอยู่กินระหว่างคนต่างชาติดังต่างชาติ หรือคนต่างชาติกับคนพื้นเมือง อีกทั้งเป็นสังคมที่ให้ออกาสแก่คนต่างชาติดั้งถิ่นฐานและบุตรหลานของคนเหล่านี้ สามารถตั้งถิ่นฐานอย่างถาวร และบางส่วนเข้าสู่แวดวง

ขุนนางข้าราชการของอยุธยาได้

ในกรณีที่บรรพชนรุ่นแรกเป็นชาวต่างชาติแต่งงานกับหญิงพื้นเมือง มีบุตรหลานเชื้อสายต่างชาติสืบทอดกันมา และเมื่อบุตรหลานเหล่านี้แต่งงานอยู่กินกับคนพื้นเมือง ที่สุดคนเหล่านี้จะถูกผสมกลมกลืนเป็นคนพื้นเมืองไป ลักษณะเช่นกล่าวนี้นั้นพระนครศรีอยุธยาคงมีมากพอสมควร ตัวอย่างเช่นตระกูลบรอชบูร์ด (Brochebourde) ตระกูลขุนนาถ ที่เริ่มต้นสกุลจากเจกอะหมัด ชาวเปอร์เซียกับหญิงไทยชื่อเชย^{๖๔} ต้นตระกูลสิงห์เสนี ที่สืบทอดมาจากเจ้าพระยาชำนาญบริรักษ์ก็มีเชื้อสายต้นตระกูลเป็นพราหมณ์ที่เข้ามาทำงานรับใช้สมเด็จพระเจ้าปราสาททอง^{๖๕}

ปืนทองปลาย

^{๖๓} Jeremias van Vliet, "Description of the Kingdom of Siam," *Journal of the Siam Society* V 7, part 1 (1910) : 10.

^{๖๔} ธีรวิทย์ สุทธิสงคราม, สมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์, พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพฯ : แพร่พิทยา, ๒๕๑๖, หน้า ๑๔, ๒๓, ๒๕, ๓๔-๓๖, ๔๐; และปิยนดา นิโครธา, "บทบาทของเสนาบดีแห่งตระกูลขุนนาถในการปกครองประเทศสยาม ตั้งแต่รัชกาลที่ ๑ ถึงต้นรัชกาลที่ ๕ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ (พ.ศ. ๒๓๒๕-๒๔๑๖)," วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต แผนกวิชาภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๔, หน้า ๕๐-๖๓.

^{๖๕} David K. Wyatt, *Thailand : A Short History*, Bangkok : O.S.Printing House, 1984., p. 129; David K. Wyatt, "Family Politics in Seventeenth-Century and Eighteenth-Century Siam," and "Family Politics in Nineteenth-Century Thailand," in *studies in Thai History*, Chiang Mai : Silkworm Book, 1994, pp. 101, 105, 106, 115.

หรือแม้แต่สมเด็จพระเจ้าตากสิน ก็มีบิดาเป็น
คนจีนที่อพยพมาจากตำบลหัว-ผู้ในเจิง-
ไห่เซียนที่เฉาโจว มีมารดาเป็นไทยชื่อนกเอี้ยง^{๖๖}

๒.๓.๒ รสนิยมและการใช้
ของต่างประเทศ การนิยมใช้ของฟุ่มเฟือยที่
นำมาจากต่างประเทศเป็นเรื่องปกติของกลุ่ม
ผู้ปกครองอยุธยา เพราะสิ่งของเหล่านี้เป็น
เสมือนเครื่องบ่งบอกฐานะและอำนาจของ
เจ้าของผู้มีสิทธิ์ซื้อหาและครอบครอง ช่วงต้น
คริสต์ศตวรรษที่ ๑๖ (กลางพุทธศตวรรษที่ ๒๑)
ในรายการสินค้านำเข้าของอยุธยาจากมะละกา
ที่รายงานโดย โตเม ปิเรส สินค้าดังกล่าวมี
อาทิ ผ้ามัสลินหน้ากว้างและหน้าแคบ น้ำหอม
ทำจากกุหลาบ พรม ผ้าลูกไม้จากฝักแคมเบย์
และผ้าจากกลิงคราษฎร์ ซึ่งทอเพื่อใช้ทำผ้านุ่ง
ของไทย บาร์โบซา ว่า สินค้าที่พ่อค้ามุสลิม
นำเข้ามาและประชาชนในอยุธยาเห็นเป็นของ
มีราคาแพง ประกอบด้วย ผ้าไหม แพร ไหม
มีสีของเมกกะ น้ำหอมกุหลาบ ผ้าเนื้อดีจาก
แคมเบย์ และอื่น ๆ^{๖๗} จากตัวอย่างรายการ
สินค้าเข้าจะเห็นได้ว่าบางอย่างนั้นเอาไว้
ใช้สอยในราชสำนัก เป็นการแสดงให้เห็นว่า
รสนิยมที่ว่าของดีต้องมาจากต่างแดนเป็นสิ่งที่
มีมาเนิ่นนานแล้ว อย่างน้อยในช่วงต้นคริสต์
ศตวรรษที่ ๑๖ (กลางพุทธศตวรรษที่ ๒๑) ซึ่ง

มีเอกสารลายลักษณ์อักษรยืนยัน ถึงแม้สิ่งของ
ที่นำเข้ามาชิ้นหนึ่งได้มีการส่งต่อไปจำหน่าย
หรือเป็นเครื่องบรรณาการไปยังต่างแดน
ก็ตาม รสนิยมของกลุ่มผู้ปกครองเรื่องของจาก
ต่างประเทศนี้ดูเหมือนจะมีหลักฐานยืนยันให้
เห็นได้ชัดเจนที่สุด ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ ๑๗
(กลางพุทธศตวรรษที่ ๒๒-กลางพุทธศตวรรษ
ที่ ๒๓) เช่น สมัยสมเด็จพระนารายณ์มีรับสั่ง
ให้ประดับประดาตกแต่งพระที่นั่งดุสิตสวรรค์-
ธัญมหาปราสาทที่ตามผนังประดับด้วย
กระจกเงาบานใหญ่จากฝรั่งเศส และเพดาน
ประดับลายดอกไม้ทองคำ ทำด้วยฝีมืออัน
เยี่ยมประดับแก้วผลึกกลางชนิดที่ได้จาก
ประเทศจีน ซึ่งดูงดงามมาก^{๖๘}

ส่วนขุนนาง ความนิยมใช้
ของหรือตกแต่งบ้านด้วยสิ่งของต่างประเทศ
ก็คงมีไม่น้อยเช่นกัน เช่น การประดับประดา
บ้านด้วยเครื่องเคลือบจากจีนและญี่ปุ่น^{๖๙}หรือที่
บ้านโกษาธิบดี (ปาน) ก็ประดับไปด้วยรูปภาพ
พระราชวงศานุวงศ์ของกษัตริย์ฝรั่งเศสและ
แผนที่ยุโรป และการประดับแท่นที่นั่งด้วย
กระจกเงารอบทองที่ส่งมาจากยุโรปของ
เจ้าพระยาพระคลังในสมัยสมเด็จพระเจ้า-
บรมโกศ เป็นต้น^{๖๙}

^{๖๖} วิลเลียม จี. สกินเนอร์, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔.

^{๖๗} อาคม พัตยะ และนิธิ เอียวศรีวงศ์, ศรีรามเทพนคร : รวมความเรียงว่าด้วยประวัติศาสตร์อยุธยาตอนต้น, กรุงเทพฯ : ศิลปวัฒนธรรม, ๒๕๓๐, หน้า ๙๐, ๙๓.

^{๖๘} นิโกลาส์ แซร์แวส, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๖-๔๗.

^{๖๙} เอนเฮลเบิร์ต แกมปีเฟอร์, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๖; ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๓๔ เรื่อง จดหมายเหตุคณะบาทหลวง
ฝรั่งเศส ซึ่งเข้ามาตั้งแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยาตอนแผ่นดินพระเจ้าบรมโกศ, พระนคร : ศุภสมา, ๒๕๑๑, หน้า ๑๓๒.

ส่วนชาวบ้านทั่วไปในพระนครหรืออยุธยาที่จะซื้ลงไปว่ามีความนิยมจากต่างประเทศมากนักน้อยเพียงไร ไม่อาจบอกได้อย่างแน่ชัด แต่การที่แต่ละครัวเรือนไม่ได้ทำการผลิตแบบพอเพียงในตัวเอง หากต้องซื้อหาสินค้าบางอย่างเพื่อการอุปโภคบริโภค จึงมีแนวโน้มที่จะทำให้เป็นไปได้ว่า สินค้าที่ต้องใช้เงินตราแลกเปลี่ยนนั้นส่วนหนึ่งคงมาจากต่างประเทศ

- เครื่องนุ่งห่ม บันทึกของพ่อค้าอังกฤษกล่าวว่า “ประเทศนี้สั่งซื้อสินค้าประเภทผ้าทั้งที่ทอจากเบงกาลี และโคโรมันเดลเป็นประจำ แต่ผ้าแคมไบนั้นขายได้พอประมาณ คนชักสวมใส่กันจนชินแล้ว... ประชาชนพลเมืองก็มักใฝ่สนใจอยากจะได้ผ้าผืนแปลกๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผ้าจำพวกพิมพ์ลาย...”^{๗๐} รสนิยมผ้าพิมพ์ลายจะเห็นได้จากในตลาด มีย่านที่นำผ้าชาวเทศมาเขียนตีพิมพ์เป็นดอกผ้าลายน้ำจืดขาย เรียกว่าย่านบ้านริมวัดขุนพรหม^{๗๑}

ลา ลูแบร์ กล่าวว่า ผู้หญิงชั้นสามัญนิยมนุ่งผ้าสีดำและสไบนั้น ก็มักเป็นผ้ามีสลินสีขาวอย่างธรรมดาๆ ถ้าเป็นทหารจะออกรบในสงคราม ตามเสด็จประพาส

ล่าสัตว์ของกษัตริย์ต้องแต่งกายด้วยผ้ามีสลินย้อมสีแดงที่กษัตริย์พระราชทานให้ และถ้าเป็นหน้าหนาวชาวสยามจะใช้ผ้าตามความกว้างหรือผ้าลินินมีดอกดวงคลุมไหล่ เป็นทำนองเสื้อคลุมหรือผ้าคลุมไหล่^{๗๒} ฉะนั้น จะเห็นได้ว่านอกจากผ้าผ้ายที่ใช้สวมนใส่กันโดยทั่วไปแล้ว (ลา ลูแบร์ ได้อธิบายไว้ว่า ผ้าผ้ายเป็นสินค้าที่สมเด็จพระนารายณ์ขายให้กับราษฎร) ประชาชนทั่วไปยังสวมนใส่ผ้าชนิดอื่นๆ ที่มาจากต่างประเทศด้วย

อุปกรณ์ตกแต่งบางอย่าง เช่น ทับและฉากญี่ปุ่น'เดอ ชัวซีย์ บาทหลวงผู้ติดตามคณะราชทูต เดอ โชมองต์ ของฝรั่งเศสที่เคยไปเยี่ยมหมู่บ้านชาวญวน และมอญกล่าวว่า “...ภายในเรือนหลังหนึ่ง พื้นกระดานห้องปูลาดด้วยเสื่อ มีที่กำบังของญี่ปุ่นและฉากกัน...”^{๗๓} ถึงแม้ว่าจะไม่ใช่บ้านเรือนทุกหลังที่มีเครื่องเรือนเพิ่มขึ้น แต่การเปลี่ยนแปลงเพียงบางส่วนก็น่าจะเป็นสิ่งบ่งชี้ให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงทางรสนิยมที่เริ่มเกิดขึ้น นอกเหนือไปจากการอุปโภคเครื่องเรือนสำเร็จรูปที่วางขายอยู่ตามย่านต่างๆ ดังที่เคยกล่าวมาแล้วข้างต้น

^{๗๐} โพโรจน์ เกษแม่นกิจ, ผู้แปล, บันทึกเรื่องสัมพันธ์ไมตรีระหว่างประเทศไทยกับนานาประเทศในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๗, ๑ : ๙๑, ๑๐๑, ๑๐๓, ๑๗๙.

^{๗๑} คำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรม เอกสารจากหอหลวง, หน้า ๖.

^{๗๒} ลา ลูแบร์, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๒, ๑๑๓, ๑๑๔, ๑๑๙.

^{๗๓} เดอ ชัวซีย์, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๔๕.

- เครื่องใช้ไม้สอยบางอย่าง เช่น หวีจากเมืองจีน เครื่องมือเหล็กและทองแดง ถ้วย โถ ชาม อ่าง ถังทองแดง สารส้ม กระดาษจากจีน กุญแจจากญี่ปุ่น^{๗๔}
- อื่นๆ เช่น ยาสูบบางส่วน จากเม็กซิโก และจีน เบียร์จากมัลดีฟ บอร์เนียว โมลุกกะ และฟิลิปปินส์^{๗๕}

การมีสินค้าเหล่านี้วางขาย รวมทั้งมีย่านขายสินค้าบางประเภทเป็นการเฉพาะ เช่น ของที่มาจากจีนมีวางขายที่ย่านในไค้ พอทำให้สันนิษฐานได้ว่า กลุ่มผู้บริโภคต้องมีจำนวนมากพอสมควร ทั้งที่เป็นชาวต่างชาติ และชาวพื้นเมือง การมีโอกาสสัมผัสและใช้สิ่งของที่เรียกได้ว่าต้องใช้ในชีวิตประจำวัน จากต่างประเทศเช่นนี้คงทำให้วิถีชีวิตของชาวเมืองผิดแผกกับชาวบ้านรอบนอกทั่วไป ที่ทำการผลิตแบบเลี้ยงตัวเองได้ แม้ว่าระบบการผลิตและการปกครองจะตั้งอยู่บนพื้นฐานเดียวกันก็ตาม

๒.๓.๓ อาหาร ในเอกสารของคณะราชทูตที่เดินทางเข้ามาพระนครศรี-

อยุธยาได้กล่าวถึง การปรุงอาหารตามตำรับต่างชาติ ไม่ว่าจะเป็นอินเดีย จีน ญี่ปุ่น หรือยุโรป เพื่อเลี้ยงรับรองคณะราชทูต น่าจะแสดงว่ามีการถ่ายทอดวัฒนธรรมทางการกินเกิดขึ้นในสังคมพระนครศรีอยุธยา แม้ว่าอาหารที่ปรุงเพื่อเลี้ยงต้อนรับคณะราชทูตจะไม่มีหลักฐานปรากฏว่าเป็นที่แพร่หลายทั่วไป หรือเป็นของขึ้นโต๊ะตามปกติขององค์กษัตริย์ก็ตาม แต่ถ้าหากพิจารณาถึงธรรมชาติของการอยู่ร่วมกันในสังคมของชนกลุ่มต่างๆ ที่สืบเนื่องต่อกันมาอย่างยาวนาน การแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมย่อมเกิดขึ้นได้เสมอ ไม่เว้นแม้แต่เรื่องอาหารการกิน กระบวนการถ่ายทอดแลกเปลี่ยนที่แพร่หลายเข้าสู่ชาวบ้านทั่วไป เท่าที่มีการอ้างถึงกันบ่อยๆ ในปัจจุบันก็คือ เรื่องการทำขนมหวานจำพวก ทองหยอด ทองหยิบ ทองพลุ ทองโปร่ง ขนมฝัງ ขนมหม้อแกงของ้าวทองกิบม้า หรือมารี กี มาร์ ภรรยาของฟอลคอน ซึ่งมีเชื้อสายญี่ปุ่นผสมโปรตุเกส ที่ถ่ายทอดให้แก่ผู้ที่เป็นลูกมือชาวพื้นเมือง จนกระทั่งขนมเหล่านี้กลายเป็นขนมไทยๆ ไปในที่สุด^{๗๖}

^{๗๔} ลา ลูแบร์, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๓, ๑๒๗, ๒๒๒; Sarasin Viraphol, **Tribute and Profit : Sino-Siamese Trade, 1652-1853** (n.p. : Council on East Asian Studies Harvard University, ๑๙๗๗), pp. 51-52; คำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรม เอกสารจากหอหลวง, หน้า ๑๓; Jeremias van Vliet, op.cit, p.๙๔.

^{๗๕} ลา ลูแบร์, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๓, ๑๒๗, ๒๒๒; Jeremias van Vliet, op.cit, p. 96; เอนเซลเบิร์ต แกมปีเฟอร์, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๔; Anthony Reid, **Southeast Asia in the Age of commerce 1450-1680**, Vol 2: Expansion and Crisis, New Haven : Yale University Press, ๑๙๙๓, p. 97.

^{๗๖} มานพ ถนอมศรี, หัวทองกิบม้า, กรุงเทพฯ : ดันอ้อ แกรมมี่, ๒๕๓๙, หน้า ๒๔.

การอ้างดังกล่าวถึงจะไม่มีหลักฐานประเภทเอกสารยืนยันแน่นอน หากแต่เมื่อพิจารณาบันทึกของชาวฝรั่งเศส ม.โอมอง ใน ค.ศ. ๑๗๑๙-๑๗๒๔ (๒๒๖๒-๒๒๖๗) ที่ว่ามาตามฟอลคอน ได้ทำงานในวัง ดูแลเครื่องเงิน เครื่องทองของหลวง เป็นหัวหน้าเก็บพระภูษาและฉลองพระองค์ และเป็นผู้เก็บผลไม้ของเสวย โดยมีพนักงานหญิงอยู่ได้บังคับบัญชา ๒,๐๐๐ คน^{๗๗} ก็น่าจะมีทางเป็นไปได้ที่ท้าวทองกีบม้าอาจเป็นผู้คิดตำรับขนมหวานที่กลายเป็นขนมไทยไปนี้ขึ้นมา

นอกจากนี้ การดื่มน้ำชาตามธรรมเนียมของต่างชาติยังได้กลายเป็นธรรมเนียมของชาวพระนครอีกด้วย ทั้งนี้ถือว่าเป็นมารยาทผู้ดีอันจำเป็นที่จะต้องนำน้ำชามาเลี้ยงแขกผู้มาเยี่ยม ธรรมเนียมนี้ ลา ลูแบร์ ย้ำว่ามีเฉพาะในกรุงศรีอยุธยาเท่านั้น^{๗๘}

๒.๓.๔ การละเล่น และดนตรี การละเล่นหรือความบันเทิงที่ปรากฏในอยุธยาตอนช้างมีหลากหลายประเภท ทั้งที่เป็นของพื้นเมืองเองที่ได้รับอิทธิพลแบบอย่างจากต่างประเทศ และที่เป็นการละเล่นของชาวต่างชาติโดยตรง

การละเล่นที่กล่าวมาได้ อิทธิพลแบบอย่างมาจากต่างประเทศนั้น

หมายถึงการละเล่นที่มีเค้าโครงเรื่อง หรือตัวละครมาจากวรรณกรรมที่มาจากต่างประเทศ โดยเฉพาะเรื่อง รามเกียรติ์ ฉะนั้น จะเห็นได้ว่า หนังใหญ่ โขน ล้วนเล่นและใช้บทพากย์เรื่องรามเกียรติ์ทั้งสิ้น แม้แต่ละครในที่เล่นกันเฉพาะในวัง เรื่องที่เล่นสามในสี่เรื่องก็เป็นเรื่องที่มีโครงเรื่องมาจากต่างชาติ กล่าวคือเรื่องรามเกียรติ์ ดาหลังหรืออิเหนาใหญ่ อิเหนาหรืออิเหนาเล็ก ส่วนละครนอก ซึ่งเป็นการละเล่นพื้นเมืองของชาวบ้าน แต่ตอนหลังจับตอนเล่นเป็นเรื่องนั้นจะเป็นการนำนิทานพื้นเมืองและเรื่องชาดกมาเล่นเป็นละคร^{๗๙}

การละเล่นของชาวต่างชาติ อันเป็นที่นิยมของชาวพระนคร ลา ลูแบร์บันทึกไว้ว่ามีละครจีน (จิว) ซึ่งคนสยามชอบไปดูทั้งๆ ที่ฟังไม่รู้เรื่อง การเล่นหุ่นกระบอกที่มาจากลาวก็มีคนชอบดูมากกว่าของประเทศสยามเอง ส่วนดอกไม้เพลิง ก็ไม่เคยเห็นที่ไหนจะตีพิเศษเท่าที่พวกชาวจีนในสยามทำขึ้น^{๘๐} นอกจากจิว หุ่นกระบอก ดอกไม้เพลิงแล้ว การเล่นไม้สูงหกคะเมนได้ลวดคงเข้ามาแพร่หลายทั่วไป ซึ่งประชาชนสามารถหาชมได้ตามงานฉลองวัด งานพระศพ (การพระเมรุ) และงานสมโภชพระพุทธรูปที่มีเป็นประจำทุกปี

^{๗๗} ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๓๔ เรื่องจดหมายเหตุคณะบาทหลวงฝรั่งเศส ซึ่งเข้ามาตั้งแต่ครั้งรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช, พระนคร : ศุภสา, ๒๕๑๐, หน้า ๓๑๙.

^{๗๘} ลา ลูแบร์, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙๓.

^{๗๙} ธนิต อยู่โพธิ์, “การละเล่นสมัยกรุงศรีอยุธยา” วารสารศิลปากร ๑๑, ๓ (กันยายน ๒๕๑๐) : หน้า ๓๓, ๓๕, ๔๐, ๔๑, ๔๕, ๔๙.

^{๘๐} ลา ลูแบร์, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๑๐, ๒๑๑, ๒๑๖.

ส่วนเครื่องดนตรีและทำนองเพลงที่ใช้บรรเลงประกอบพระราชพิธีบางอย่างก็ได้รับอิทธิพลมาจากต่างชาติเช่นเดียวกัน อาทิ ซอสามสาย กลองทับ และรำมะนาที่ใช้บรรเลงในราชสำนัก ได้รับแบบอย่างมาจากอาหรับหรืออิหร่าน ปี่ชวา และกลองมลายู ที่ใช้อยู่ในขบวนแห่ของราชสำนักก็ได้มาจากมลายู ทำนองเพลงขับไม้ ที่ระหว่างท่อนจะมี “สร้อย” เพื่อเชื่อมโยงทำนองเพลงแต่ละท่อน รวมทั้งทำให้สามารถบรรเลงวนไปมาได้โดยไม่จำกัดเวลา และจะสิ้นสุดลงในท่อนใดท่อนหนึ่งก็ได้ อันทำให้เหมาะสมที่จะใช้สำหรับงานพระราชพิธีก็ได้อิทธิพลมาจากแนวการประพันธ์เพลงที่พวกสุฟี (Sufi) ที่เป็นอิสลามพวกหนึ่งที่อยู่ในอิหร่านแถบดินแดนแคชเมียร์เป็นผู้คิดขึ้น^{๔๑}

๒.๓.๕ ภาษา การมีคำทับศัพท์ การยืมคำศัพท์จากต่างประเทศมาใช้ในภาษาไทย เป็นอีกกระบวนการหนึ่งที่เกิดขึ้นเนื่องจากการเข้ามาค้าขายตั้งหลักแหล่งของชาวต่างชาติ บันทึกของบาทหลวงที่เดินทางมายังพระนครศรีอยุธยา เมื่อ ค.ศ. ๑๖๖๒ (๒๒๐๕) กล่าวว่า มีพ่อค้าชาวต่างชาติเป็น

จำนวนมากในอยุธยา จนกระทั่งเมื่อเดินอยู่ที่ถนนจะได้ยินภาษาต่างๆ ถึง ๒๐ ภาษา^{๔๒}

ส่วน เดอ ชัวซียัว “...เสนาบดีไทยเข้าใจและพูดภาษาโปรตุเกสเป็นทุกคนด้วยเหตุว่าภาษาโปรตุเกสเป็นภาษากลางที่ใช้กันทั่วไปตลอดทั้งอินเดีย...”^{๔๓}

แม้คำกล่าวของเดอ ชัวซียัวจะเกินความจริงไปบ้าง แต่ก็ให้ภาพของสังคมพระนครศรีอยุธยาในเวลานั้นได้เป็นอย่างดีถึงความหลากหลายของผู้คนและการใช้ภาษาในพระนครศรีอยุธยา

ภาษาต่างประเทศที่ใช้กันอยู่ในชีวิตประจำวันเวลานั้น มีทั้ง

๑. คำทับศัพท์เรียกสินค้าจากต่างแดนที่เข้ามาแพร่หลายอยู่ในพระนครศรีอยุธยาจนกลายเป็นคำเรียกขานติดปาก เช่น ผ้าสักหลาด ผ้าเยียรบับ (น้ำ) กุหลาบ จากภาษาเปอร์เซีย ถาด สับ จากภาษาอาหรับ ตู โต๊ะ เตียง แก้ว ถึง (น้ำ) ชา จากภาษาจีน

๒. คำเรียกขานข้าราชการบางตำแหน่งในพระราชวัง สนม จากภาษาเปอร์เซีย ชันที จากภาษาอาหรับ รวมไปถึงการเรียกชื่อตำแหน่งในเรือสำเภา เช่น ไต้ก๋ง จุนจู จากภาษาจีน

^{๔๑} อุดม อรุณรัตน์, “ดนตรีในราชสำนักเปอร์เซียและราชสำนักไทยในสมัยอยุธยา,” วารสารอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ๑๓, ๒ (๒๕๓๔) : ๗๓-๙๕.

^{๔๒} D. Lach and E. Van Kley, *Asia in the Making Europe*, Chicago : University of Chicago Press, 1993 Vol 3 : 1187 quoted in Leonard Y. Andaya, “Ayudhya and the Persian and Indian Muslim Connection,” : 21-22.

^{๔๓} ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๔๐ (ต่อ) เรื่อง จดหมายเหตุคณะพ่อค้าฝรั่งเศส ซึ่งเข้ามาตั้งแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยาตอนแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช, หน้า ๑๓, ๑๔.

๓. อื่นๆ เช่น คำว่า “ฝรั่ง” “ฝรัง” ที่ปรากฏในเอกสารโบราณของไทย เช่น กฎหมายตราสามดวง คำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรม มาจากคำว่า “feringhi” เป็นคำที่พวกมัวร์ ใช้เรียกชาวตะวันตก^{๔๔}

เท่าที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า พระนครศรีอยุธยามีลักษณะบางประการของ สังคมนานาชาติที่ปรากฏอยู่ ทั้งนี้จะเห็นได้

จากสภาพการดำรงอยู่ของชนต่างชาติ และความเปลี่ยนแปลงที่มีผลต่อวิถีชีวิตของผู้คนในหัวเกาะอยุธยา โดยปัจจัยในการเอื้อให้เกิด สังคมนานาชาติในพระนครศรีอยุธยา มาจากการค้า ระบบราชการ ซึ่งเปิดโอกาสให้ชาวต่างชาติเข้ามามีส่วนร่วม และการมีพื้นฐาน ยอมรับความศรัทธาเชื่อถือผิดแผกเข้ามา ผสมผสานเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมประเพณี

ตุ๊กต้าวาวัง แสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตของผู้คนชาวพระนครศรีอยุธยา

^{๔๔} สมศรี เอี่ยมธรรม และคนอื่นๆ, อภิธานศัพท์คำไทยที่มีต้นเค้ามาจากภาษาต่างประเทศ, กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, ๒๕๔๐, หน้า ๕๔, ๘๔; กันทิมา วัฒนะประเสริฐ, “ไทย-จีน : ความสัมพันธ์ทางด้านภาษา,” ใน ศิลปวัฒนธรรมไทย-จีนศึกษา, วินัย พงศ์ศรีเพียร, บรรณาธิการ, กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๓๒, หน้า ๑๗๕, ๑๗๙, ๑๘๑; ดิเรก กุลสิริสวัสดิ์, ความสัมพันธ์ของมุสลิมทางประวัติศาสตร์และวรรณคดีไทย, กรุงเทพฯ : สมาคมภาษาและหนังสือแห่งประเทศไทย, ๒๕๑๗, หน้า ๔๘, ๕๔, ๕๕, ๕๖, ๕๗, ๕๙, ๖๐, ๖๓; บรรจบ พันธุเมธา, ภาษาต่างประเทศในประเทศไทย, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๒๐, หน้า ๕, ๑๑, ๑๒, ๑๓.

บทบาทของมุสลิมอินโด-อิหร่าน ที่มีต่อการค้าต่างประเทศในสมัยอยุธยาตอนปลาย*

อ. ศาสตราจารย์ อูฟารัตน์

ความนำทั่วไป

คำว่า มุสลิมอินโด-อิหร่าน (Indo-Iranian Muslims) หรือ มุสลิมอินโด-เปอร์เซีย (Indo-Persian Muslims) นี้ ศาสตราจารย์ฌ็อง อูแบ็ง (Prof. Jean Aubin) ประมาจารย์ทางด้านประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้ใช้เรียกกลุ่มชาติพันธุ์มุสลิมที่ประกอบไปด้วยพวกเลือดผสมระหว่างมุสลิมอิหร่านกับอินเดีย^๑ ซึ่งอันที่จริงคนกลุ่มนี้ก็มีชื่ออิหร่านแท้ หรืออินเดียแท้ แต่ก็มี การผสมกลมกลืนกันอยู่ในระดับหนึ่ง เนื่องจากในสังคมมุสลิมนั้นมีการแต่งงานข้ามเผ่าพันธุ์เพื่อขยายจักรวรรดิอิสลามมาตั้งแต่เริ่มสถาปนา ศาสนานี้ในอารเบีย มุสลิมในตะวันออกเฉียง

ตุรกี อิหร่าน หรืออินเดียจึงมักมีสายเลือดของคนหลายเผ่าพันธุ์ปะปนกันอยู่ ด้วยเหตุนี้ มุสลิมอินโด-อิหร่าน จึงเป็นคำจำกัดความของกลุ่มมุสลิมที่เป็นชาวอาหรับ อิหร่าน เตอร์ก เอเชียกลาง และอินเดีย ซึ่งมีการผสมกลมกลืนทางสายเลือดในระดับหนึ่งแล้ว โดยมีกลุ่มชาติพันธุ์อิหร่าน และอินเดียเป็นกลุ่มใหญ่ที่สุด

คนกลุ่มนี้มักถูกชาวตะวันตกเรียกรวมๆ ว่า มัวร์ อย่างไรก็ตามในสยาม ในตะวันออกกลาง ในยุโรป หรือในรัฐมุสลิมอื่นๆ ก็มีความแตกต่างกัน สำหรับมุสลิมอินโด-อิหร่านหรือพวกมัวร์ในสยาม คือ กลุ่มที่ชาวสยาม

* บทความเรื่องนี้เป็นส่วนหนึ่งที่ได้มาจากการศึกษาค้นคว้าเพื่อจัดทำวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาเอกเรื่อง บทบาทและหน้าที่ของขุนนางกรมท่าชาวในสมัยอยุธยาถึงสมัยรัตนโกสินทร์ (พ.ศ. ๒๑๔๓-๒๔๓๕), ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ประจำปีการศึกษา ๒๕๔๔.

^๑ ศาสตราจารย์อูแบ็งเรียกว่ามุสลิมอินโด-เปอร์เซีย (Indo-persians) แต่ผู้เขียนขอใช้คำว่า อินโด-อิหร่าน เนื่องจากคำว่า “เปอร์เซีย” เป็นคำที่ชาวตะวันตกใช้เรียกชนชาติอิหร่าน ในขณะที่ชาวอิหร่านเรียกตัวเองว่า “อิหร่าน” (Irani) (ดูรายละเอียดได้ใน Jean Aubin, “Les Persians au Siam Sous Le Règne de Narai (1656-1688),” In **Mare Luso-Indicum**, p. 96.

เรียกขานกันว่า **แขกเทศ** **แขกเจ้าเซ็น** **แขกใหญ่** หรือ **แขกมะหัง** ซึ่งหมายถึงมุสลิมที่นับถือศาสนาอิสลามนิกายชีอะห์อิษนาอาซารี (Shi'ah Ithna-Ashari) หรือกลุ่มที่นับถืออิหม่าม ๑๒ องค์ ซึ่งเป็นหนึ่งในนิกายใหญ่ของศาสนาอิสลามที่มีจำนวนประชากรมุสลิมที่นับถือรองจากมุสลิมนิกายนี้สุหนี่ มุสลิมนิกายชีอะห์จะยึดถือตามคำสอนของหะซรัตอิหม่ามอาลี (Hazrat-Imam Ali) บุตรเขยของนบีมุฮัมมัด และบรรดาลูกหลานที่สืบสายตรงมาจากการสมรสของอิหม่ามอาลีกับท่านหญิงฟะติมะห์ ธิดาของนบีมุฮัมมัด นิกายชีอะห์นี้นับถือกันมากในอิหร่าน อิรัก เยเมนและหลายส่วนของเอเชียกลาง ทั้งยังมีผู้นับถืออยู่เป็นบางส่วนในปากีสถาน และอินเดียด้วย

การขยายอิทธิพลของชาวอิหร่านสู่อินเดียและสยาม

ภูมิลำเนาหรือถิ่นฐานดั้งเดิมของมุสลิมกลุ่มนี้มาจาก อิหร่าน และอินเดีย โดยในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๐ จักรวรรดิอิหร่านภายใต้การนำของพระเจ้าซาห์แห่งราชวงศ์ซาฟาวิ (The Safavid dynasty)^๒

มีอำนาจปกครองดินแดนซึ่งปัจจุบันคือประเทศอิหร่าน อิรักบางส่วน และเขตทรานโซเซียนี (Transoxenia) คือส่วนหนึ่งของเอเชียกลางไปจนถึงอัฟกานิสถาน มีเขตแดนอยู่ระหว่างจักรวรรดิโมกุลของอินเดีย และจักรวรรดิออตโตมานของพวกเตอร์ก ราชวงศ์ซาฟาวิได้ยกให้ศาสนาอิสลามนิกายชีอะห์เป็นสัญลักษณ์ของจักรวรรดิเพื่อต้านทานอำนาจของออตโตมานที่เป็นจักรวรรดิอิสลามนิกายสุหนี่ และกำลังแผ่ขยายอิทธิพลอยู่ทางตะวันตกของอิหร่านซาห์แห่งราชวงศ์ซาฟาวิทรงพยายามขยายอิทธิพลทางการเมือง ศาสนา สังคม วัฒนธรรม และการค้าไปทางตะวันตกคือยุโรป และทางตะวันออกคืออินเดียและจีน มีการพัฒนาเมืองอุตสาหกรรมสิ่งทอ คือไหม และพรมในแคว้นต่าง ๆ รอบทะเลสาบแคสเปียน ได้แก่ แคว้นกิลาน มะชันเดอราน และคูราซาน พ่อค้ามุสลิมและนักแสวงโชคจากสามแคว้นนี้เดินทางออกไปตั้งถิ่นฐานในอินเดีย และในสยามตั้งแต่ในช่วงรัชสมัยสมเด็จพระนเรศวรมุสลิมชาวอิหร่านเหล่านี้มีสถานภาพเป็นพ่อค้ากึ่งทหารที่เรียกว่า *merchat-condottier*^๓ ซึ่งตรงกับภาษาอิหร่านที่เรียกว่า ชูดาการราชา (Sudagaraja) หรือตรงกับมอลิก อัล โตจาร์

^๒ ซาฟาวิ (The Safavid) เป็นราชวงศ์ของกษัตริย์ที่ปกครองอิหร่านในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๑-๒๒ และปกครองอาณาจักรต่อเนื่องเป็นเวลายาวนาน ๒๑๖ ปี คือตั้งแต่ พ.ศ. ๒๐๔๙ จนถึง พ.ศ. ๒๒๖๕ อิหร่านในสมัยราชวงศ์นี้มีความเจริญรุ่งเรืองในหลาย ๆ ด้าน โดยเฉพาะด้านการค้าและความสัมพันธ์กับต่างประเทศ

^๓ Jean Aubin, "Merchants in the Red Sea and the Persian Gulf at the turn of the Fifteenth and Sixteenth Centuries", in Denys Lombard and Jean Aubin, eds. **Asian Merchants and Businessmen in the Indian Ocean and the China Sea**, New Delhi: Oxford University Press, ๒๐๐๐, p. 80.

(Malik al Tojar) ในภาษาอาหรับแปลว่า “เจ้าแห่งพ่อค้า” ซึ่งตรงกับคำว่า ศรีโนราช (Srinoraj) ในภาษามลายู และศรีเนารัช (ต่อมาเปลี่ยนเป็นศรีเนาวรัตน์) ซึ่งเป็นตำแหน่งขุนนางมุสลิมในราชสำนักสยาม^๔ พ่อค้ากึ่งทหารเหล่านี้ได้รับการศึกษาจากโรงเรียนทางศาสนาที่เรียกว่า มะดะราชา (madarasa) ซึ่งเป็นสถาบันผลิตผู้ชำนาญการมุสลิม ด้วยเหตุนี้จึงไม่น่าแปลกใจที่หลายคนเป็นทั้งพ่อค้า นักการทหาร นักการเมือง และนักการทูตในคนเดียวกัน คนกลุ่มนี้เข้าไปตั้งชุมชนในอินเดีย แต่งานกับสตรีพื้นเมือง และขยายชุมชนเชื้อสายอินโด-อิหร่านในอินเดีย ทั้งยังเข้าไปเป็นผู้ชำนาญการให้กับผู้ครองนครต่างๆ ในอินเดีย ทั้งทางด้านการปกครอง การค้า การคลังและการทหาร^๕ โดยเฉพาะในแคว้นที่ผู้ปกครองเป็นมุสลิม เช่น จักรวรรดิโมกุลของอินเดีย อาณาจักรเบงกอล ทั้งยังเข้าไปบริหารราชการอยู่กับเจ้าครองนครที่เป็นพวกเชื้อสายอินโด-อิหร่าน เช่น นิซามชาฮิรแห่งอาหมัดนคร (the Nizam Shahi of Ahmednagar) อาดีร์ชาฮิรแห่งพิชปุร (the Adil Shahi of Bijapur) กุตาบชาฮิรแห่งกอลกอนดา (the Qutab Shahi of Golkanda) และบาร์ดชาฮิรแห่งบิदार (the

Barid Shahi of Bidar) เป็นต้น

ในจำนวนรัฐต่างๆ เหล่านี้ กอลกอนดาและพิชปุร เป็นรัฐมุสลิมในกายซื่อะห์ที่มีความมั่นคงทางด้านการเมือง และเศรษฐกิจที่สุด เมืองท่าของพิชปุร และกอลกอนดาเชื่อมโยงการค้ากับสยาม โดยเฉพาะเมืองมะสุลีปะตัม (Masulipatam) ซึ่งเป็นเมืองท่าฝั่งตะวันตกของอ่าวเบงกอลในอาณาจักรกอลกอนดา เป็นเมืองท่าที่เชื่อมโยงการค้ากับเมืองมะริด และตะนาวศรีของสยาม

เส้นทางการค้าและเคลื่อนย้ายของมุสลิมอินโด-อิหร่าน เริ่มต้นจากแคว้นรอบทะเลสาบแคสเปียน ไปตามเส้นทางสายไหม แล้วลงสู่อัครา เดลี ของอาณาจักรโมกุล หรือผ่านมาทางอิสฟาฮานนครหลวงของอิหร่านไปสู่เมืองท่ากรอมบรุนหรือบันดาอับบัสในอ่าวเปอร์เซีย ก่อนจะมุ่งสู่เมืองท่าฝั่งตะวันตกของอินเดียที่พิชปุร ต่ไปยังไฮเดอราบัด และมะสุลีปะตัม ของกอลกอนดา ข้ามทะเลสู่มะริด ตะนาวศรี จากมะริด และตะนาวศรี มีเส้นทางแม่น้ำ สลับทางบกสั้นๆ ผ่านไปถึงปราณบุรี และกุยบุรี และเพชรบุรี ก่อนจะออกทะเลอ่าวไทยขึ้นไปยังปากน้ำสู่บางกอกและกรุงศรีอยุธยา

^๔ จุฬิศพงศ์ จุฬารัตน์, “บทบาทและหน้าที่ของขุนนางกรมท่าชาว ในสมัยอยุธยาถึงสมัยรัตนโกสินทร์” (พ.ศ. ๒๑๕๓-๒๕๓๕) วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ประจำปีการศึกษา ๒๕๔๔, หน้า ๑๐๔.

^๕ Jean Calmard, “The Iranian Merchants : Formation and Rise of a Pressure Group between the Sixteenth and Nineteenth Centuries,” in **Asian Merchants and Businessmen in the Indian Ocean and the China Sea**, pp. 92-93.

บทบาทของมุสลิมอินโด-อิหร่านต่อ การค้าของสยามทางฝั่งตะวันตก

นับตั้งแต่รัชสมัยสมเด็จพระเจ้าทรงธรรมการค้าของสยามทางฝั่งตะวันตกคือในเขตมหาสมุทรอินเดียขยายตัวเพิ่มมากขึ้นเนื่องจากมีความต้องการของป่าจากเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ขณะเดียวกันสยามได้กลายเป็นสถานีแลกเปลี่ยนสินค้าที่มีความสำคัญต่อตลาดทั้งสองฝั่งมากขึ้น การขยายการค้าฝั่งตะวันตกของสยามเป็นผลให้มุสลิมอินโด-อิหร่าน เข้ามาตั้งถิ่นฐานในสยามเพิ่มมากขึ้น “สำเภากษัตริย์สุไลมาน” (The Ship of Sulaiman)^๖ บันทึกการเดินทางที่เขียนโดยอิบนุมุฮัมหมัด อิบราฮีม มุฮัมหมัด ราบี (Ibn Muhammad Ibrahim Muhammad Rabi) อาลักษณ์ประจำคณะทูตอิหร่านในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์กล่าวว่า ในรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททองมีชาวอิหร่านอยู่ ๓๐ คน และเพิ่มขึ้นเป็น ๑๐๐ คน ในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์^๗ จากบันทึกของลาอูแบร์ประมาณว่ามีพวกมัวร์ในกรุงศรีอยุธยาสามถึงสี่พันคนซึ่งมีจำนวนพอๆ กับชาวจีนและมลายู^๘

มุสลิมอินโด-อิหร่านตั้งถิ่นฐานในเขตกำแพงเมือง ซึ่งเป็นย่านตลาดการค้าใหญ่ของพระนคร ชุมชนเริ่มตั้งแต่เชิงสะพานประตูจีน

ผ่านสะพานชีกุนไปตามถนนแขกมัวร์จนถึงชุมชนอินเดียฮินดู หรือพราหมณ์เทศที่แถวเสาชิงช้าและโบสถ์พราหมณ์ (ถนนชีกุน) ทางใต้ไปจนถึงท่ากายีฝั่งตรงข้ามวัดขุนพรหม คำว่า กายี ในภาษาฟาร์ซี หรืออิหร่าน แปลว่าชาวต่างชาติ ท่ากายีจึงน่าจะเป็นท่าเรือแลกเปลี่ยนสินค้าของชาวต่างชาติซึ่งตั้งอยู่ใกล้กับปากแม่เปี้ยแถวป้อมเพชรของชาวจีนด้วย

ภายในชุมชนมุสลิมอินโด-อิหร่าน มีศาสนสถานของนิกายชีอะห์ตั้งอยู่ สันนิษฐานว่าคือตรังบริเวณที่ปัจจุบันเป็นอนุสรณ์สถานของท่านเจกอะหะหมัดในสถาบันราชภัฏพระนครศรีอยุธยาที่เรียกกันโดยสามัญว่า เจ้าประคุณกลางเมือง (อนุสรณ์สถานเจ้าประคุณกลางเมือง) ส่วนกุโบร์ที่ฝั่งศพผู้เขียนเองสันนิษฐานว่าอยู่นอกกำแพงเมือง คือบริเวณตะเกียซึ่งเป็นย่านแขกเก่า ที่สันนิษฐานเช่นนั้น เพราะประการแรกราชสำนักไม่น่าจะอนุญาตให้มีการฝังศพในพระนคร ประการที่สองการเกลี่ยพื้นที่รอบโคกแขกไม่พบว่ามีโครงกระดูกที่ยืนยันว่าเป็นหลุมฝังศพของคน ในขณะที่บริเวณตะเกียเป็นสุสานเก่าแก่ที่มีประวัติความเป็นมาตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนกลางเป็นอย่างน้อย ทั้งยังมีการค้นพบพระปิ่นหย่า และพระขรรค์ (รูปพระปิ่นหย่า และพระขรรค์) ซึ่งเป็นสัญลักษณ์สำคัญในพิธีตะเซยัตหรือพิธี

^๖ หนังสือเล่มนี้เป็นภาษาอิหร่านชื่อ “ซาฟิเนฮ์สุลมะนี” แปลได้ ๒ นัย คือ แปลว่า “สำเภากษัตริย์ สุไลมาน” ก็ได้ หรืออาจแปลว่า “ลิขิตแห่งสุไลมาน” ก็ได้ เพราะ ซาฟิเนฮ์ อาจแปลว่า “เรือ” หรือแปลว่า “บันทึก” หรือ “หนังสือ” ก็ได้

^๗ Muhammad Rabi, *The Ship of Sulaiman*, tr., John O’Kane London : Routledge & Kegan Paul Ltd., 1972 p. 94.

^๘ มร.เดอะ ลาอูแบร์, *จดหมายเหตุลาอูแบร์ ฉบับสมบูรณ์*, พระนคร : โรงพิมพ์รุ่งเรืองรัตน์, ๒๕๑๐, หน้า ๔๕-๔๖.

เจ้าเซ็นของมุสลิมนิกายชีอะห์จากล่าน้ำในบริเวณนั้น ที่ตะเกีย ยังมีหลุมฝังศพซึ่งเรียกว่าเจ้าประคุณตะเกีย ผู้หลักผู้ใหญ่ในตระกูลขุนนางกรมท่าชาวจะพาลูกๆ หลานๆ ไปสักการะเจ้าประคุณกลางเมือง กับเจ้าประคุณตะเกียสถานที่ทั้งสองแห่งเป็นประจำทุกปี จึงเป็นไปได้ที่สถานที่ทั้งสองแห่งจะสัมพันธ์กัน โดยที่หนึ่งคือศาสนสถาน อีกที่หนึ่งคือกุโบร์หรือสถานฝังศพบุคคลสำคัญของสายตระกูลในสมัยอยุธยา นอกจากนี้ยังมีกุโบร์ที่ปาดูจามหรือชุมชนชาวจามที่เชื่อว่าเป็นสุสานที่ฝังศพของพระยาจุฬาราชมนตรี (เสน) จุฬาราชมนตรีคนสุดท้ายในสมัยอยุธยา ซึ่งมีภรรยาเป็นธิดาพระยาท้ายน้ำ หัวหน้าชาวจาม สุสานนี้เรียกว่าเจ้าคุณคูจาม เนื่องจากท่านได้รับแต่งตั้งให้ว่าการกรมอาสาจามควบคู่ไปกับตำแหน่งจุฬาราชมนตรีเจ้ากรมท่าขวาในรัชสมัยสมเด็จพระที่นั่งสุริยาสน์อมรินทร์ เชื่อกันว่าบริเวณนี้ก็มีชุมชนพวกมุสลิมอินโด-อิหร่านบางกลุ่มอาศัยอยู่ร่วมด้วย

มุสลิมอินโด-อิหร่านมีบทบาทสำคัญเป็นผู้เชื่อมโยงการค้าของสยามเข้ากับการค้าในมหาสมุทรอินเดีย สินค้าที่ขนมาส่วนใหญ่ได้แก่ ผ้าชนิดต่างๆ ตั้งแต่ผ้าฝ้ายราคาถูกสำหรับราษฎรหรือไพร่สามัญ ไปจนถึงผ้าชั้นดีเช่นผ้าทองเยียรบับ หรือซาราบับ ผ้าทอดินทองจากอิหร่าน นอกจากนี้ก็มีน้ำตาลดิบ พรหม

เครื่องทอง เพชร อัญมณี และของใช้ฟุ่มเฟือยจากอารเบีย อิหร่าน และอินเดีย รวมทั้งฝิ่น ซึ่งนิยมสูบกันมากในหมู่พวกมลายู และมักกะสัน ด้วยเชื่อว่าจะช่วยให้ฮักเหม^๙ อาจกล่าวได้ว่าพวกคนเหล่านี้ได้นำฝิ่นซึ่งปลูกมากในเอเชียกลางเข้ามากระจายในตลาดสยาม โดยลูกค้าส่วนใหญ่คือชนต่างชาติ

สำหรับอัญมณีนั้นมาจากลังกา และเดคคาน รวมทั้งเพชรจากเหมืองในกอลกอนดา แหล่งเพชรดีที่สุดในโลก ซึ่งเป็นสถานที่ขุดพบโกอินูร์ เพชรเม็ดงามที่ถูกนำไปเจียรระไนประดับยอดมงกุฎกับคทาของกษัตริย์อังกฤษ รวมทั้งเพชรดาเรียร์อินนาห์ซึ่งเป็นเครื่องประกอบอิสริยยศของชาห์แห่งอิหร่านด้วยความสำคัญของตลาดการค้าทางฝั่งตะวันออกของอินเดีย ทำให้สมเด็จพระเจ้าปราสาททองและสมเด็จพระนารายณ์ มีผู้แทนการค้า หรือเอเยนต์ที่เป็นมุสลิมอินโด-อิหร่านอยู่ตามเมืองท่าริมฝั่งทะเลของอินเดีย เช่น มัทราส มะสูลิปัตัม และสุรัต เพื่อแสวงหาสินค้าต่างๆ มาให้ราชสำนัก โดยมุสลิมเหล่านี้จะติดต่อกับราชสำนักสยามผ่านทางขุนนางมุสลิมอินโด-อิหร่านซึ่งส่วนใหญ่รับราชการในกรมท่าขวาของราชสำนักสยาม อย่างเช่นออกพระจุฬาหรือออกพระศรีเนาวรัตน์ ซึ่งมีขบวนเรือ และกิจการค้ากระจายอยู่ในอ่าวเบงกอล^{๑๐}

^๙ บาทหลวงดาซาร์ต, จดหมายเหตุการเดินทางครั้งที่ ๒ ของบาทหลวงดาซาร์ต ค.ศ. ๑๖๘๗-๑๖๘๘, แปลโดย สันต์ ท.โกมลบุตร กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว ๒๕๑๙, หน้า ๕๐.

^{๑๐} จุฬิศพงศ์ จุฬารัตน์, “บทบาทและหน้าที่ของขุนนางกรมท่าขวาในสมัยอยุธยาถึงสมัยรัตนโกสินทร์ (พ.ศ. ๒๑๕๓-๒๔๓๕)”, หน้า ๒๐๕.

ส่วนสินค้าที่พ่อค้ากลุ่มนี้แลกเปลี่ยนจากสยามคือ เครื่องเทศ ไม้หอม ไม้ฝาง ดีบุก และช้าง โดยเฉพาะช้างเป็นที่ต้องการมากในเดคคาน ศรีลังกา และเบงกอล มีการขนช้างสยามไปยังเดคคานกับเบงกอลเป็นประจำทุกปีที่เมืองตะนาวศรี และตรัง นอกจากนี้พ่อค้าอินโด-อิหร่านยังรับซื้อสินค้าจากจีนและญี่ปุ่น^{๑๑} ที่ส่งผ่านมาทางสยามอีกด้วย หัวหน้าพ่อค้ามุสลิมเชื้อสายอินโด-อิหร่านหลายคนมีบทบาทต่อเศรษฐกิจการค้าของสยาม ทั้งยังสามารถขยายอิทธิพลเข้าไปมีบทบาทในหน่วยงานราชการของสยาม คือ หน่วยงานในกรมท่าขวา ซึ่งมีหน้าที่ดำเนินการค้าต่างประเทศกับแขกและชาวตะวันตกให้กับราชสำนักสยาม ควบคู่ไปกับกรมท่าซ้ายซึ่งค้าขายกับจีนและชาวตะวันออกบางชาติ นอกจากนี้มุสลิมอินโด-อิหร่านยังขยายบทบาทเข้าไปมีอิทธิพลในหน่วยงานพระคลังสินค้า และหน่วยงานราชการฝ่ายปกครองโดยเฉพาะกลุ่มขุนนางสายตระกูลเจกอะหมัด^{๑๒}

บทบาทของมุสลิมอินโด-อิหร่านต่อการค้าของสยามทางฝั่งตะวันออก

เป็นที่เข้าใจกันมาแต่เดิมว่าหน่วยงาน

กรมท่าขวาซึ่งบริหารโดยมุสลิมกลุ่มนี้จะควบคุมดูแลค้าขายเฉพาะทางฝั่งตะวันตกของสยาม แต่จากการศึกษาเอกสารร่วมสมัยจำนวนหนึ่งพบว่าพ่อค้ามุสลิมอินโด-อิหร่าน ค้าขายอยู่กับจีน เกาหลี ไต้หวันและญี่ปุ่น^{๑๓} โดยมีการส่งเรือออกไปค้าขายทั้งในฐานะพ่อค้าเอกชนและพ่อค้าของราชสำนักสยาม ที่เป็นเช่นนั้นก็เพราะสินค้าหลายชนิดจากตะวันออกเป็นที่ต้องการในฝั่งตะวันตก เช่น ดาบ เงิน และผ้าของญี่ปุ่น^{๑๔} ส่วนเครื่องกระเบื้องจีน ซึ่งมีค่ามากในอิหร่าน จนพระเจ้าชาห์อับบาสที่ ๑ (Shah Abbas I, ครองราชย์ระหว่าง พ.ศ. ๒๑๓๐-๒๑๗๒) ถึงกับมีพระราชสาสน์ไปขอช่างจีนมาสร้างโรงงานผลิตในอิหร่าน^{๑๕} ขณะเดียวกันประเทศทางฝั่งตะวันออกก็ต้องการสินค้าแพรพรรณ และเครื่องเทศจากอินเดีย รวมทั้งไม้หอมซึ่งพวกมุสลิมเป็นผู้ค้ารายใหญ่ ด้วยเหตุนี้พ่อค้ามุสลิมอินโด-อิหร่าน จึงประกอบการค้าในฝั่งตะวันออกของสยามด้วย และในจำนวนนั้นก็มีพ่อค้ามุสลิมของกษัตริย์สยาม เช่น ออกพระจุฬาราชมนตรีและออกพระราชเศรษฐี ซึ่งเป็นพ่อค้าของสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม ฮุเซ็นโกยี (Husen Golgi) และรายาอิบราฮิม (Raja Ibrahim) หัวหน้าพ่อค้าของสมเด็จพระ

^{๑๑} เจกอะหมัด (Shykh Ahmad) หัวหน้าพ่อค้าชาวอิหร่าน หรือซูดาการาชา ซึ่งเดินเรือค้าขายอยู่ระหว่างอิหร่าน อินเดียกับสยาม ต่อมาตั้งรกรากอยู่ในสยาม จากการศึกษาหลักฐานชั้นต้นของผู้เขียนพบว่า เจกอะหมัดเป็นหัวหน้าพ่อค้าที่เดินทางมาจากแคว้นไคแคว้นหนึ่งทางตะวันออกเฉียงเหนือของอิหร่าน และเข้ามายังสยามในรัชสมัยสมเด็จพระเอกาทศรถ เขาเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการจัดตั้งชุมชนมุสลิมในภายหลังขึ้นในกรุงศรีอยุธยา และเป็นผู้บุกเบิกความสัมพันธ์ระหว่างอิหร่านกับสยามโดยอาศัยความสัมพันธ์ที่มีต่อพระมหากษัตริย์และขุนนางในราชสำนักสยาม

^{๑๒} Upham A. Pope, *An Introduction to Persian Art since the Seventeenth Century AD*, London, 1930, p. 95.

พระเจ้าปราสาททอง หรืออากะมะหมัด (Aqa Muhammad) หัวหน้าพ่อค้าและอัครมหาเสนาบดีของสมเด็จพระนารายณ์ เป็นต้นคนเหล่านี้มีเรือ หรือมีกิจการค้าในญี่ปุ่น ได้หัวเงินและอาจจะในจีนด้วย โดยพ่อค้าและขุนนางกลุ่มนี้จะค้าขายผ่านทางชาวญี่ปุ่น 'ชาวจีน หรือชาวจีนมุสลิม'^{๑๓} ที่เรียกว่า หุย (Hui) ซึ่งค้าขายในทะเลตะวันออกมาตั้งแต่สมัยราชวงศ์หมิง ต่อมาเมื่อญี่ปุ่นมีนโยบายปิดประเทศ โดยอนุญาตเฉพาะชาวจีน เกาหลี และฮอลันดา ค้าขายกับญี่ปุ่น พวกพ่อค้ามุสลิมอินโด-อิหร่านในราชสำนักสยามก็ยังค้าขายกับญี่ปุ่น โดยอาศัยมาในเรือของพ่อค้าจีน และฮอลันดา

รัชสมัยสมเด็จพระเจ้าทรงธรรมถึงปลายสมัยสมเด็จพระนารายณ์ถือเป็นช่วงเฟื่องฟูด้านการค้าของมุสลิมอินโด-อิหร่าน

ในสยาม คนกลุ่มนี้ได้เข้ามามีอิทธิพลในการกำหนดทิศทาง รูปแบบการค้าของสยาม ลักษณะการบริหารจัดการด้านการค้าของขุนนางมุสลิมอินโด-อิหร่าน ยังคงมีอิทธิพลต่อรูปแบบการบริหารงานด้านการค้าสืบต่อมา ในสมัยที่ออกญาไชเยนทร์ หรือคอนสแตนติน ฟอลคอน เข้ามาบริหารราชการแทนขุนนางมุสลิมอินโด-อิหร่าน ก่อนที่บทบาทของมุสลิมกลุ่มนี้จะค่อยๆ เสื่อมลงในสมัยราชวงศ์บ้านพลูหลวง เมื่อราชสำนักหันไปให้ความสนใจการค้าฝั งตะวันออกกับจีน ส่งผลให้บทบาทด้านการค้าของมุสลิมอินโด-อิหร่านค่อยๆ ลดลง อย่างไรก็ตามมุสลิมกลุ่มนี้ได้เริ่มบทบาทใหม่โดยขยายฐานทางการเมืองเข้าสู่ระบบราชการของสยามจนกลายเป็นกลุ่มที่มีอิทธิพลอย่างสูงในนามกลุ่มขุนนางแห่งตระกูลบุณาค

^{๑๓} Y. Nagazumi, *Hirado Oranda Shokan no nikki* (1641-1627), vol 3 (Tokyo, 1969-70), p. 191. ; Nihon Kankei Kaigai Shiryo : Historical documents in foreign languages relating to Japan (original texts) selection I : Daries kept by the heads of the Dutch factory in Japan, vol 1 (Tokyo : The University of Tokyo, 1974), p. 195.

ภาพพระพุทธประวัติที่วัดไชยวัฒนาราม

ณัฐภัทร จันทวิษ

วัดไชยวัฒนาราม

วัดไชยวัฒนาราม ตั้งอยู่ที่ตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ริมแม่น้ำเจ้าพระยาฝั่งตะวันตก เป็นวัดที่สมเด็จพระเจ้าปราสาททอง (พ.ศ. ๒๑๗๓-๒๑๙๘) โปรดให้สร้างขึ้นในบริเวณที่ดินซึ่งเดิมเป็นนิवासสถานของพระราชชนนี เมื่อ พ.ศ. ๒๑๗๓ และสถาปนาสมณศักดิ์เจ้าอธิการ เป็นพระอริยวงศาคตญาณฝ่ายอรัญวาสี

ลักษณะพุทธสถาน

บริเวณพุทธาวาส มีพระปรางค์เป็นปูชนียสถานสำคัญ ตั้งอยู่บนฐานรูปเหลี่ยมจัตุรัสกว้างด้านละ ๓๓.๖๐ เมตร ที่มุมฐานนั้นมีปรางค์ทิศทั้ง ๔ มุม ขนาดสูง ๑๒.๐๐ เมตร องค์พระปรางค์ ก่อด้วยอิฐถือปูน ขนาดกว้าง ๒๕.๖๐ เมตร สูงประมาณ ๓๕.๐๐ เมตร คูหาปรางค์กว้าง ๕.๐๐ เมตร สูงประมาณ ๗.๐๐ เมตร ประตูของคูหาอยู่ที่ทิศตะวันออก

มีบันไดกว้างราว ๒.๐๐ เมตรทั้ง ๔ ทิศ กลางคูหามีร่องรอยฐานอาคารขนาดเล็กกว้าง ๒.๕๐ เมตร รอบองค์ปราสาทมีลานประทักษิณ กว้าง ๙.๐๐ เมตร ถัดลานประทักษิณออกไปเป็นระเบียงคดผนังก่ออิฐถือปูนล้อมรอบทั้ง ๔ ด้าน ตกแต่งเป็นลูกกรงหลอกลายกุดั่น ระเบียงคดมีประตูด้านทิศตะวันออกและทิศตะวันตก ด้านละ ๒ ประตู ริมผนังภายในระเบียงคดมีพระพุทธรูปปูนปั้นปางมารวิชัยประดิษฐานเรียงรายไปโดยรอบ ระเบียงคดนี้มีปราสาทหรือปราสาทประจำทิศทั้ง ๔ ทิศ

ปราสาทหรือปราสาท ก่ออิฐถือปูน สูงประมาณ ๑๘.๐๐ เมตร หลังคาซ้อน ๗ ชั้น ยอดเป็นรูปปราสาท ห้องคูหาภายในกว้างประมาณ ๕.๖๐ เมตร มุมคูหาก่อเป็นเสาอิงหัวเสาตกแต่งเป็นลายบัวมุขละ ๓ ต้น เหนือบัวหัวเสาเป็นเพดานไม้เขียนสีประดับกระจกแต่ละบาน ในคูหาปราสาททิศเหนือ ทิศใต้ ทิศตะวันออก และทิศตะวันตก มีพระพุทธรูปปางมารวิชัย ประดิษฐานในคูหาละ ๑ องค์ แต่ที่มุขปราสาทประจำทิศเฉียงที่ระเบียงคดทั้ง ๔ มุม มีพระพุทธรูปทรงเครื่องประดิษฐานหลังละ ๒ องค์ ที่ผนังด้านอุดมามีภาพปูนปั้นเล่าเรื่องพระพุทธประวัติเป็นภาพปูนดำ ส่วนใหญ่กะเทาะเกือบหมด ที่มุขปราสาททิศตะวันออก-เฉียงเหนือเป็นภาพพระพุทธรูปปางลีลา ส่วนปราสาททิศเหนือเป็นภาพพระพุทธรูปปางรำพึงประทับยืนเอียงพระองค์ โดยหันพระพักตร์ไปทางทิศตะวันตก

ห่างจากระเบียงคดไปประมาณ ๑๕.๐๐ เมตร มีกำแพงแก้วล้อมรอบซึ่งมีช่องทางเดิน

ด้านทิศตะวันออกและทิศตะวันตกด้านละ ๒ ช่อง ด้านทิศเหนือภายในกำแพงแก้วมีพระเจดีย์ทรงกลม ฐานกว้าง ๕.๓๐ เมตร ทางด้านทิศตะวันออกหรือด้านหน้าของพระปราสาท มีพระอุโบสถ ขนาดยาว ๕๒.๗๕ เมตร กว้าง ๒๐.๐๐ เมตร มีประตูด้านหน้าและด้านหลัง ด้านละ ๒ ประตู ส่วนท้ายของพระอุโบสถสร้างทับบนกำแพงแก้ว ซึ่งพระประธานในพระอุโบสถเป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัยสร้างด้วยหินทราย ๓ องค์ ประดิษฐานอยู่บนฐานสูงก่ออิฐถือปูน ใบเสมาของพระอุโบสถทำด้วยหินสีเขียว จำหลักลายประจำยามและลายก้านขด

เบื้องซ้ายและขวาของพระอุโบสถหน้าวัดไชยวัฒนาราม มีพระเจดีย์เหลี่ยมย่อมุมไม้สิบสองด้านละ ๑ องค์ แต่ละองค์ฐานกว้าง ๑๒.๐๐ เมตร สูง ๑๒.๐๐ เมตร กำแพงชั้นนอกของวัด ก่อด้วยอิฐมีขนาดกว้าง ๑๔๓.๐๐ เมตร ยาวประมาณ ๑๘๐.๐๐ เมตร กำแพงทั้งสี่ด้านมีประตูกว้าง ๒.๐๐ เมตร ด้านละประตู นอกกำแพงด้านเหนือ มีปราสาทอีกหนึ่งองค์ ซึ่งด้านหลังมีรากฐานวิหารก่ออิฐเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ยาว ๙.๓๐ เมตร กว้าง ๕.๖๐ เมตร

การศึกษาภาพพระพุทธประวัติปูนปั้นที่วัดไชยวัฒนาราม สามารถศึกษาตามลำดับเรื่องในหนังสือพระปฐมสมโพธิกถา และศึกษาตอนต่างๆ จากการจัดองค์ประกอบภาพโดยเปรียบเทียบกับภาพจิตรกรรมฝาผนัง เนื่องจากการจัดองค์ประกอบภาพคล้ายกันหรือใกล้เคียงกัน

ภาพเขียนสีชุมเรือนแก้วในท้องพระปรางค์วัดมหาธาตุ
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

วัดพระศรีสรรเพชญ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ประติมากรรมจำหลักไม้รูปครุ โขนเรือโนพิพิภักถ สกานแห่งชาติเจ้าสามพระยา
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ภาพปูนปั้นที่วัดไชยวัฒนาราม เป็นภาพเล่าเรื่องพระพุทธประวัติตอนสำคัญ ๑๒ ตอน จากพระปฐมสมโพธิกถา ซึ่งน่าจะได้แก่

๑. พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติสถิตอยู่บนสวรรค์ชั้นดุสิต

๒. พระราชพิธีอภิเษกสมรส ระหว่างพระพุทธบิดา และพระพุทธมารดา

๓. พระนางสิริมหามายาประสูติเจ้าชายสิทธัตถะ

๔. ทอดพระเนตรเทวทูตทั้งสี่

๕. เสด็จออกมหาภิเนษกรรม

๖. เจ้าชายสิทธัตถะทรงปลงพระเกศา และทรงบำเพ็ญทุกรกิริยา

๗. นางสุชาดาถวายข้าวมธุปายาส

๘. ตอนมารผจญ

๙. ตอนปฐมเทศนา

๑๐. ยมกปาฏิหาริย์

๑๑. เทศนาโปรดพระพุทธมารดาบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

๑๒. ตอนเสด็จลงจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

ภาพที่ ๑ พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติอยู่บนสวรรค์ชั้นดุสิต

ภาพนี้อยู่บนผนังปรangkhitตะวันตกแบ่งพื้นที่ออกเป็น ๓ ส่วน โดยใช้เส้นหยักคล้ายเส้นสินหาในงานจิตรกรรมฝาผนัง

ส่วนล่างตัวภาพชำรุดเป็นส่วนใหญ่ เหลือเพียงด้านซ้ายที่เป็นภาพโขดหินและต้นไม้พุ่ม มีดอกบัวตูม ไกลกลุ่มต้นไม้มีเสา ๑ ต้น และมีร่องรอยของเสาและหลังคาทรงจั่ว

ซึ่งน่าจะเป็นส่วนหนึ่งของภาพปราสาทยอด

ส่วนกลางภาพประกอบด้วยภาพบุคคลหรือเทวดานั่งคุกเข่า ๒ แถว ๆ ละ ๖ ภาพ แบ่ง ๒ ข้าง บุคคลทั้ง ๒ ด้าน หันหน้าเข้าหากัน ภาพแถวล่างพนมมืออยู่ที่อก แถวบนปรากฏภาพฉัตร ๒ องค์ บังแทรกและบังสุริย์อีกอย่างละ ๒ องค์ ส่วนกลางภาพเป็นศีระรูปบุคคลที่สวมเครื่องประดับศีระ

ภาพส่วนบนเป็นรูปเทวดานั่งคุกเข่าด้านขวาเป็นรูปพระพรหมพนมสองพระหัตถ์ที่พระอุระ อีก ๒ พระหัตถ์ยกขึ้น ตัวภาพที่เหลือ ภาพแถวล่างด้านซ้ายเป็นภาพมียกขึ้นถือภาชนะอย่างหนึ่ง

สันนิษฐานว่าเป็นภาพพระพุทธประวัติตอน พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติบนสวรรค์ชั้นดุสิต และพระพรหมบดีกราบทูลเชิญจุติในมนุษยโลก

อย่างไรก็ตามภาพที่ ๑ อาจจะแสดงเรื่องราวพระพุทธประวัติตอนพระโพธิสัตว์เสวยพระชาติอยู่บนสวรรค์ชั้นดุสิต เหล่าเทพยดาทั้งหลายอาราธนาให้จุติลงมาสู่พระครรภ์พระพุทธมารดาเป็นชาติสุดท้ายเพื่อตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

ภาพที่ ๒ พระราชพิธีอภิเษกสมรส พระเจ้าสุทโธทนะและพระนางสิริมหามายา

ภาพตอนนี้ปรากฏร่องรอยการปั้นปูนทับซ้อนเพื่อแก้ไขงาน ๑ ครั้ง แต่ปูนปั้นหลุดร่วงเกือบหมดแล้ว แต่ยังคงปรากฏภาพส่วนล่าง ด้านซ้ายเป็นรูปช่องสี่เหลี่ยมมีทรงสามเหลี่ยมตั้งอยู่ด้านบน ช่องสี่เหลี่ยมนี้น่าจะเป็นกำแพงและประตูเมือง เหนือขึ้นไปเป็นภาพบุคคล ๒ แฉกนั่งพนมมือ ตรงกลางมีรูปบุคคลยืนเอียงสะโพกเล็กน้อย มือขวาทอดอยู่ข้างพระวรกาย มือซ้ายยกขึ้นถือถาดระดับบ่า อีกบุคคลหนึ่งนั่งคุกเข่าอยู่ด้านข้าง ภาพส่วนกลางมีร่องรอยการแก้ไขภาพโดยโบกปูนปั้นทับภาพแฉกบุคคล

ส่วนภาพบนเป็นรูปปราสาทยอดมีมุขลดชั้นสองชั้นต่อยื่นออกมาทั้งสองด้าน ตรงกลางปราสาทเป็นแท่นสูง มีรูปบุคคลนั่งเป็นแถวขนานออกมาทั้ง ๒ ข้าง ถัดลงมาเป็นแฉกบุคคลนั่งพนมมือ มีแนวเส้นสินเธาว์เป็นเส้นแบ่งส่วนนี้ออกจากส่วนบน น่าจะเป็นภาพพระราชพิธีอภิเษกสมรสพระพุทธบิดา พระพุทธมารดา ซึ่งกลางปราสาทได้จัดตั้งพุ่มบายศรีบนพานแว่นฟ้า มีพระเจ้าสุทโธทนะ พระนางสิริมหามายากับพระญาติประทับนั่ง

สันนิษฐานว่าเป็นพระพุทธประวัติตอน พระเจ้า-
สุทโธทนะอภิเษกสมรสกับพระนางสิริมหามายา

ชนาบททั้งสองข้าง ถัดลงมาด้านล่างเป็นพระญาติ
และกษัตริย์จากแว่นต่าง ๆ และกลุ่มนักดนตรี
บรรเลงดนตรีสมโภช

ภาพที่ ๓ ประสูติเจ้าชายสิทธัตถะ

ภาพบนผนังนี้แบ่งเป็น ๓ ส่วน ส่วน
ใหญ่หลุดร่วง จากการขูดแต่งทางโบราณคดี
พบชิ้นส่วนปูนปั้นรูปภูเขา ต้นไม้ รูปสัตว์
ประเภทกวาง และสิงโตด้วย

ส่วนกลางของผนังปรากฏลายเส้น
สินเธาว์ และส่วนยอดของฉัตร ด้านขวามีรูป
บุคคลพนมมือ ๒ คน

ภาพส่วนบนปรากฏโครงร่างของภาพ
ต้นกล้วย และต้นไม้ ภาพตอนนี้ น่าจะเป็นตอน
พระนางสิริมหามายาประสูติเจ้าชายสิทธัตถะ

จากพระปฐมสมโพธิกถากล่าวถึง เหตุการณ์ตอนนี้ว่า เมื่อพระนางสิริมหามายา ทรงพระครรภ์ใกล้ประสูติ จึงเสด็จกลับกรุง เทวทหะเมืองของพระบิดาและพระมารดาของ พระนาง เมื่อเสด็จมาถึงสวนลุมพินีวันระหว่าง

กรุงกบิลพัสดุ์กับกรุงเทวทหะ ทรงประสูติ พระครรรภ์ จึงหยุดพักและประสูติเจ้าชาย สิทธัตถะได้ร่มไม้สาละ เมื่อวันเพ็ญเดือน ๖ ก่อนพระพุทธศักราช ๘๐ ปี

สันนิษฐานว่าเป็นพระพุทธประวัติตอน เจ้าชายสิทธัตถะทรงตัดสินพระทัยเสด็จออกมหาภิเนษกรมณ์

ภาพที่ ๔ เสด็จออกมหาภิเนษกรมณ์

ภาพที่ปรากฏเป็นกำแพงเมือง มี ประตูเมืองอยู่ตรงกลาง เป็นประตูยอดทรง ปราสาท แนวกำแพงเมืองก่อเชื่อมต่อออกไป จากประตูทั้ง ๒ ข้าง

ส่วนกลางมีแนวกำแพงล้อมปราสาท เหลือแต่เฉพาะส่วนยอดหลังคาทรงมณ ๒ เหนือขึ้นไปมีปราสาทอีกหลังหนึ่งเหลือเพียง ซาลา เบื้องซ้ายมีกลุ่มสัตรีนั่งและนอนหลับ

และด้านล่างมีรูปม้าซึ่งเหลือเพียงส่วนขาหลัง

จากหลักฐานของภาพนี้มี รูปปราสาท รูปม้า รูปบุคคลนอนหลับ และรูปเมือง ทำให้ สามารถตีความว่าเป็นตอนที่เจ้าชายสิทธัตถะ ทอดพระเนตรพระนางพิมพาและพระราหุล บรรทมหลับอยู่ในปราสาทก่อนตัดสินพระทัย เสด็จออกมหาภิเนษกรมณ์ มีนายฉันทะ มหาดเล็กเตรียมม้ากัณฐกะรออยู่นอกปราสาท

ภาพที่ ๕ พญาวีสวดีมารทูลห้ามเจ้าชาย สิทธิธะเสด็จออกบรรพชา

ภาพส่วนบนของผนังนี้หลุดร่วงลงทั้งหมด ส่วนล่างมีร่องรอยของแนวกำแพงเมืองและแนวต้นไม้ ภาพส่วนกลางเหลือเฉพาะส่วนพระบาทของเทวดาที่อยู่ในท่าเหาะ ๕ องค์ เบื้องขวาเป็นรูปบุคคลในท่าเหาะ เบื้องซ้ายเป็นรูปบุคคล มือขวายกขึ้นเสมออกเป็นการห้าม

พระพุทธประวัติตอนนี้ น่าจะเป็นเรื่องตอนเจ้าชายสิทธิธะเสด็จออกมหาภิเนษกรรม ณ ประทับบนหลังม้ากัณฐกะมีนายฉันทะตามเสด็จ พระอินทร์เป็นผู้นำทาง พระพรหมถือฉัตรและเครื่องอัฐบริขาร ท้าวจตุโลกบาลซ้อนเท้าม้าทั้งสี่ข้างเหาะออกไปจากพระราชวัง มีเทวดาตามเสด็จ โดยพญาวีสวดีมารทูลห้ามเสด็จบรรพชา

ภาพที่ ๖ เจ้าชายสิทธิธะทรงตัดพระเมาลีและทรงบำเพ็ญทุกรกิริยา

ผนังส่วนนี้ลายปูนปั้นชำรุด เหลือเพียงภาพส่วนล่างเป็นรูปสามเหลี่ยม ซึ่งน่าจะเป็นฉัตร ด้านขวามีรูปโคตทินและต้นไม้ ส่วนกลางด้านซ้ายมีรูปบุคคลพนมมือ จากการลำดับเรื่องราวพระพุทธประวัติ ผนังนี้สันนิษฐานว่าเป็นตอนเจ้าชายสิทธิธะทรงตัดพระเมาลี ณ ริมฝั่งแม่น้ำอนาปิ พระพรหมผู้ถือฉัตร พระอินทร์เหาะอยู่ด้านบนเตรียมอัญเชิญพระเศวตไปประดิษฐานในพระมหาเจดีย์จุฬามณีบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ และนายฉันทะนั่งหมอบอยู่ข้างม้ากัณฐกะ ทวยเทพที่ตามเสด็จนั่งพนมมืออยู่โดยรอบ

ภาพที่ ๗ ตอนนางสุชาดาถวายข้าวมธุปายาส

ภาพปูนปั้นด้านขวาเหลือส่วนหลังอาคารทรงจั่วเป็นอาคาร ๒ ชั้น ชั้นล่างเป็นใต้ถุนสูงโล่งมีเสา ๘ เหลี่ยม ภาพส่วนนี้ น่าจะเป็นตอนนางสุชาดาลูกสาวเศรษฐีชาวบ้านอุรุเวหาเสนานิคมหุงข้าวมธุปายาส เพื่อถวายแก่เทวดา ขณะที่นางสุชาดากวนข้าวมธุปายาสนั้น ท้าวจตุโลกบาลยืนรักษาเตาเพลิงทั้ง ๔ ทิศ ท้าวมหาพรหมทรงนำทิพยเศวตฉัตรมาวางกั้นเหนือภาชนะอันหุงมธุปายาส พระอินทร์เสด็จลงมาก่อไฟใส่ฝืนและทรงโปรยโอชะทิพย์

ภาพส่วนกลางด้านขวามีรูปบุคคลนั่งห้อยขาบนบัลลังก์เก้าอี้ หลังบัลลังก์เป็นภาพต้นไม้ ด้านซ้ายเหลือเฉพาะเขาน่าจะเป็นรูปบุคคลนั่งคุกเข่า ๒ คน ภาพนี้เข้าใจว่าเป็นภาพนางสุชาดานำข้าวมธุปายาสใส่ถาดทองคำนำไปถวายรุกขเทวดา เมื่อถึงต้นไทรได้เห็นพระโพธิสัตว์ประทับอยู่ก็เกิดความปิติยินดีนัก ด้วยสำคัญว่าเป็นรุกขเทวดาจึงนำข้าวมธุปายาสถวาย ดังนั้นบนบัลลังก์น่าจะเป็นภาพพระโพธิสัตว์ (เจ้าชายสิทธิธะ) ประทับนั่ง ส่วนรูปบุคคลที่คุกเข่า น่าจะคือ นางสุชาดา และสาวใช้

ภาพส่วนบน เหลือภาพด้านขวาเป็นภาพบุคคลนั่งชันเข่าเรียงเป็นแถว ภาพส่วนบนเหลือเพียงส่วนของรัศมี หรือประภามณ ลเป็นลายคล้ายกระหนกเปลว

เหตุการณ์สำคัญหลังจากนางสุชาดาถวายข้าวมธุปายาส มีเหตุการณ์ ๒ ตอน

สำคัญที่สุดในพระพุทธรูปประวัติ คือ ตอนมารผจญ และตอนปฐมเทศนา ภาพตอนมารผจญปูนปั้น หลุดหายไปหมดแล้ว ดังนั้นแผงภาพที่ ๙ น่าจะเป็นตอนพระพุทธเจ้าทรงแสดงปฐมเทศนา พระธัมมจักกัปปวัตตนสูตรแก่ปัญจวัคคีย์ ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวันปัจจุบันคือ (สารนาถ) เมืองพาราณสี แคว้นกาสิ ในวันเพ็ญเดือนแปด ก่อนพระพุทธศักราช ๔๕ ปี พระพรหม พระอินทร์ และเทวดาทั้งปวงเสด็จร่วมสดับ พระธรรมเทศนา ในวันนั้นโกณฑัญญะเข้าถึง พระธรรม บรรลุอรหัตต์เป็นคนแรก พระพุทธศาสนาจึงมีพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ครบไตรสรณคมณ์

ตอนที่ ๑๐ ตอนยมกปาฏิหาริย์

บนผนังด้านนี้ปรากฏภาพโขดหิน ป่าไม้และสัตว์ป่า ช้าง เสือ และกบ และมีภาพ แกวบุคค ๓ แกว นั่งคุกเข่าพนมมือหันหน้าสู่ ส่วนประธานของภาพที่อยู่ค่อนข้างด้านซ้าย ซึ่งมีภาพฐานสิงห์ซ้อนกัน ๒ ชั้น ซึ่งน่าจะเป็น ฐานของรูปพระพุทธรูปบัลลังก์ของพระพุทธเจ้า ทรงยืน มีรัศมีรอบพระเศียร มีภาพแถวบนสุด ขนาบด้วยภาพ ๒ ด้าน ด้านซ้ายเป็นรูปต้นไม้ ด้านขวาเหนือแถวบุคคมีบัลลังก์แท่งสิงห์ ซึ่ง น่าจะเป็นพระพุทธรูปบัลลังก์ เพราะปรากฏร่องรอยของรัศมีรอบพระเศียรเหนือพระรัศมี มี ร่องรอยของภาพที่หลุดออกไปเป็นแนวยาว ตามแนวนอน สันนิษฐานว่าเป็นรูปพระพุทธเจ้า ประทับในปางไสยาสน์

พระพุทธรูปประวัติตอนนี้ จะเป็นตอน ยมกปาฏิหาริย์ ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงแสดงเพื่อ

ลดทิวของพวกเดียรฉิย์ ปรากฏเป็นภาพพระพุทธรูปประทับนั่งเป็นสององค์ ทรงไสยาสน์ เป็นสององค์ และทรงยืนเป็นสององค์

เหตุการณ์ตอนยมกปาฏิหาริย์ปรากฏ ในพระพุทธรูปประวัติว่า พวกเดียรฉิย์ต้องการ กระทำปาฏิหาริย์แข่งฤทธิ์กับพระพุทธเจ้า สมณโคดม พระพุทธองค์ทรงประกาศที่จะ กระทำปาฏิหาริย์ ณ สวนมะม่วงแห่งเมืองสาวัตถี แคว้นโกศล ฝ่ายพวกเดียรฉิย์พยายาม ขัดขวางโดยซื้อมะม่วงแล้วทำลายจนหมดสิ้น พร้อมกับสร้างมณเฑียรแสดงวิทยากล ให้ ประชาชนเลื่อมใสลัทธิของตน นายคณ ะ ผู้เฝ้าอุทยานของกษัตริย์เมืองสาวัตถีเก็บ มะม่วงสุกได้ผลหนึ่งในอุทยานหลวงจึงนำมา ถวายพระพุทธเจ้า เมื่อพระองค์เสวยเสร็จแล้ว จึงมอบเมล็ดมะม่วงให้นายคณ ะปลูกลง พระพุทธองค์ทรงรดเมล็ดมะม่วงด้วยน้ำล้าง พระหัตถ์ ทันใดนั้นมะม่วงก็เติบโตขึ้น ในวัน เพ็ญ เดือน ๘ พระพุทธเจ้าก็ทรงแสดงยมก-ปาฏิหาริย์ทรมานพวกเดียรฉิย์ เหล่าเทวดาทั้ง ปวงตลอดจนประชาชนพากันแซ่ซ้องสรรเสริญ พระพุทธองค์ทรงแสดงพระธรรมเทศนาโปรด เวไนยสัตว์จนบรรลุมรรคผลจำนวนมาก ใน พรรชานั้นพระพุทธองค์เสด็จไปจำพรรษาบน สวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เพื่อเทศนาโปรดพระพุท-มารดา

ภาพที่ ๑๑ เทศนาโปรดพระพุทมารดา

ส่วนล่างของภาพปูนปั้นเป็นภาพภูเขา ป่าไม้ และสัตว์ป่า ส่วนกลางภาพเป็นภาพ เทวดานั่งคุกเข่าพนมมือ ๓ แกว ส่วนบนเป็น

เป็นภาพพระพุทธประวัติตอน พระพุทธเจ้าเสด็จโปรดพระพุทธรูปมารดาบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

เป็นภาพพระพุทธรูปประวัติตอน พระพุทธเจ้าเสด็จลงจากดาวดึงส์

รูปปราสาทมีมุขทั้ง ๒ ข้าง หลังคาซ้อน ๗ ชั้น ยอดปราสาท ฐานปราสาทเป็นฐานสิงห์ มุมปราสาทเป็นริ้วผ้าม่านมีลายดอกไม้ประดับ ตรงกลางปราสาทเป็นรูปพระพุทธเจ้าทรงยืนบนดอกบัวภายในซุ้มเรือนแก้ว พระเศียรหักหายไป ครองจีวรห่มคลุม ชายจีวรพาดข้อพระหัตถ์ทั้ง ๒ ข้าง พระกรข้างขวาทอดลงชานกับพระวรกาย พระหัตถ์ซ้ายยกขึ้นเสมอพระอุระ หันฝ่าพระหัตถ์ออกแสดงปางประทานอภัย ในมุขปราสาทด้านซ้าย มีรูปพระพรหมประทับนั่งชันพระชานุ ภาพดังกล่าวสันนิษฐานว่าเป็นพระพุทธรูปประวัติตอนเสด็จโปรดพระพุทธรมาดาบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ พระพุทธรองค์ประทับเหนือบัลลังก์มณฑปอาสน์ ภายใต้ต้นปาริชาติ

พระอินทร์เสด็จขึ้นไปอัญเชิญพระพุทธรมาดา ซึ่งจุติบนสวรรค์ชั้นดุสิตลงมาสถับพระธรรมเทศนาอภิธรรมปิฎก ยังดาวดึงส์เทวโลก

ภาพที่ ๑๒ เสด็จลงจากดาวดึงส์

ปูนปั้นที่อยู่ส่วนบนสุดหลุดร่วงลงเกือบหมด ภาพที่เหลือปรากฏเป็นประตูยอด โดยมีแนวกำแพงโอบเสมาเชื่อมต่อออกจากประตูเมืองทั้ง ๒ ข้าง สันนิษฐานว่า คือ กำแพงเมืองสังกัสสนคร ถัดลงมาเป็นแนวเส้นสินธุ

ภาพส่วนกลางเป็นพระพุทธรูปลีลาพระกรขวาทอดไปด้านหน้า พระกรซ้ายทอดลงชานกับพระวรกาย พระเศียรหลุดหายไป ยังปรากฏเปลวประภาวสี ลักษณะอย่างเปลวไฟ

รอบพระวรกาย เบื้องหลังมีเทวดาเหาะ ๓ แถว พระพรหมอยู่บนสุด กางก้นฉัตรถวาย พระพุทธเจ้า เบื้องหน้าของพระพุทธเจ้า เป็นรูปพระอินทร์นำเสด็จพระราชดำเนิน และหมู่ทวยเทพเหาะตามเสด็จ

ภาพนี้ตามพระพุทธประวัติกล่าวว่า วันเพ็ญขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ พระพุทธเจ้าเสด็จกลับสู่มนุษยโลก พระอินทร์ทรงเนรมิตบันไดทิพย์ ๓ บันได พาดจากที่ตั้งของดาวดึงส์ เทวโลกบนเขาพระสุเมรุลงสู่โลกมนุษย์ที่ใกล้ประตูเมืองสังกัสสะ แคว้นปัญจาละ บันไดแก้วอยู่ตรงกลางสำหรับพระพุทธองค์เสด็จ บันไดเงินอยู่เบื้องซ้ายสำหรับพระอินทร์กางกั้นฉัตร บันไดทองอยู่เบื้องขวาสำหรับพระพรหมทรงถือจามรตามเสด็จ เมื่อพระพุทธองค์เสด็จสู่มนุษยโลกนั้นเกิดปาฏิหาริย์ ทำให้เทวภูมิ

มนุษย์ภูมิ และนรกภูมิ ได้มองเห็นกันโดยตลอด ที่พื้นโลกชาวเมืองสังกัสสะมาเฝ้ารอรับเสด็จ เพื่อฟังพระธรรมเทศนาจำนวนมาก

จากภาพปูนปั้น ภาพเล่าเรื่องพระพุทธประวัติที่ปรากฏบนผนังปราสาทหรือปรางค์ทิศในวัดไชยวัฒนารามนั้น ทำให้สามารถศึกษารูปแบบของการจัดองค์ประกอบของภาพที่เลียนแบบการจัดองค์ประกอบของภาพในจิตรกรรมฝาผนังสมัยอยุธยาได้ รวมทั้งลักษณะของอาคารสถาปัตยกรรมรูปแบบต่างๆ ซึ่งเป็นเครื่องแสดงถึงภูมิปัญญาของช่างในสมัยอยุธยาที่มีภูมิปัญญาในด้านการทำปูนปั้นได้อย่างดี เป็นลายประดับอาคารพุทธศาสนสถานได้อย่างเหมาะสม เป็นประโยชน์ต่อผู้สนใจศึกษา ค้นคว้าศิลปกรรมไทยต่อไป

บรรณานุกรม

ณัฐภัทร จันทวิช, สถาปัตยกรรมไทย. บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน) ๒๕๓๘.

ปรมานุติชินโรส, กรมสมเด็จพระ, พระปฐมสมโพธิกถา. โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๑๐.

ศิลปากร, กรม, พระพุทธประวัติจากจิตรกรรมฝาผนัง พระที่นั่งพุทไธสวรรย์. โรงพิมพ์การศาสนา กรุงเทพฯ, ๒๕๒๒.

_____. พระราชวังและวัดโบราณในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา. พระนคร : โรงพิมพ์ท่าพระจันทร์, ๒๕๑๒.

_____. วัดไชยวัฒนาราม ห้างหุ้นส่วนจำกัด ไอเดียสแควร์, ๒๕๓๗.

สุ ทัศนิต ดิศกุล, หม่อมเจ้า, ศิลปะในประเทศไทย. อมรินทร์การพิมพ์ กรุงเทพฯ, ๒๕๒๘.

พระตำหนักตึกสมัยอยุธยา

จุลทัศน์ พยามรานนท์

พระตำหนัก คือ เรือนหลวงสำหรับสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เจ้านายชั้นเจ้าฟ้าและพระองค์เจ้า เป็นต้น เสด็จประทับและอาศัยเป็นการถาวรในพระราชวังนั้นพวกหนึ่ง กับสร้างขึ้นสำหรับเป็นที่ประทับร้อนแรมในชนบท เมื่อโอกาสมีที่จะเสด็จไปเป็นการประจํา ณ ที่แห่งนั้นๆ อีกพวกหนึ่ง

พระตำหนักที่ได้รับการสร้างขึ้นในพระราชวังหรือพระราชวังหลวง ณ พระนครศรีอยุธยา เมื่อสมัยบ้านเมืองดั้นในเอกสารเก่าบางเรื่อง อาทิ เรื่องอธิบายแผนที่พระนครศรีอยุธยา ได้ระบุถึงพระตำหนักสมัยนั้นมีจำนวนไม่น้อย ดังความตอนหนึ่งในเอกสารเรื่องที่ได้อ้างถึงต่อไปนี้

“พระมหาปราสาทสุริยามรินทร์นั้น อยู่ในกำแพงทิศอุดรริมน้ำ มีมุขโถงเป็นพระที่นั่งเย็นองค์ ๑ ริมขาลา พระปราสาทฝ่ายอุดร มีพระตำหนักใหญ่ ๑ หลังเจียดทาแดงห้าห้อง ๑ มีพระตำหนักห้าห้องเรียงกันมา เป็นตำหนักสำหรับประทมเพลิง อยู่ริมประตูต้นสมโอ ๑”

เอกสารเรื่องเดียวกันดังได้อ้างมานี้ยังระบุถึงพระตำหนักที่อยู่ต่างแห่งกันในบริเวณพระราชวัง อีกหลายที่ด้วยกัน ดังนี้

“มีพระตำหนักห้าห้องในสวนกระต่าย ๑

...อนึ่ง มีสระล้อมรอบพระที่นั่งมหาปราสาทบันยรัตนาต มีพระตำหนักอยู่ในสระ สำหรับมีเทษนาพระมหาชาติ... ในท้ายสระนั้นมีโรงโอสถ อยู่หน้าประตูสวนอะหุณ ๑ มีพระตำหนักสองห้องสำหรับมีราชกิจ...”

ความที่คัดมานี้ระบุให้ทราบได้ว่าพระตำหนักสำหรับเป็นที่เสด็จประทับประจำเป็นการถาวร ได้รับการสร้างขึ้นในบริเวณพระราชวังมีอยู่ไม่น้อยแห่ง ดังอุทาหรณ์ที่แสดงไว้

ส่วนพระตำหนักซึ่งสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวโปรดให้สร้างขึ้นสำหรับเป็นที่เสด็จประทับร้อนแรมในชนบท มีอุทาหรณ์ปรากฏให้ทราบได้ด้วยความตอนหนึ่งในแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม สมัยเมื่อแรกโปรดให้สถาปนาพระมณ ปสวมพระพุทฺธบาท ณ แขวงเมืองสระบุรี ดังความในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ต่อไปนี้

“ทรงพระกรุณาตรัสสั่งให้ช่างจับการสถาปนาเป็นมณ ปสวมพระบรมพุทฺธบาท แล้วสร้างพระอุโบสถ พระวิหาร การเปรียญ ตึกกว้านกุฎิสงฆ์ เป็นอเนกประการ แล้วให้ฝรั่งส่องกล้องตัดทางสถลมารคกว้าง ๑๐ วา ตรงตลอดถึงท่าเรือ ให้แผ้วถางทุบปราบให้ร้นราบเป็นถนนหลวงเสร็จ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จกลับถึงท่าเรือ ทรงพระกรุณาสั่งให้ตั้ง

พระตำหนักตึก ริมวัดมเหยงคณ์ เป็นที่ประทับของพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระ ระหว่างบูรณะวัดนี้

พระราชนิเวศน์ตำหนักฟากตะวันออก ให้ชื่อพระ-
ตำหนักทำเจ้าสนุก”

พระตำหนักที่ได้รับการสร้างขึ้นสำหรับ
เป็นที่เสด็จประทับร้อนแรมในชนบทเช่นนี้
ยังปรากฏเป็นความที่ควรยกเป็นอุทาหรณ์
ให้ทราบได้อีกแห่งหนึ่งในพระราชพงศาวดาร
เมื่อแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์ โดยความ
ต่อไปนี้

“ครั้นถึงวันอังคาร เดือน ๓ ขึ้น ๓ ค่ำ ปี
วอก อัฐศก กอไปด้วยพิชัยฤกษ์เพลอาษาโยก ก็เสด็จ
ด้วยเรือพระที่นั่งพระศรีสามารถชัย และเรือท้าว
พระยาเสนาบดีมนตรีมุขทั้งปวง แห่หน้าหลังซ้ายขวา
โดยเสด็จพระราชดำเนินไปถึงพระนครหลวง จึง
เสด็จขึ้นพระตำหนัก ครั้นเพลารุ่งแล้วประมาณ ๒
นาฬิกาเศษ จึงเสด็จทรงม้านั่ง พระที่นั่งราชพาหะ
ให้พระอินทราชาทรงม้านั่งหนึ่ง พระไตรภูวนา-
ติยวงศ์ทรงม้านั่งหนึ่ง สมเด็จพระรามราชาธิราช
ทรงม้านั่งหนึ่ง เป็นสี่พระองค์ และเสนาบดีมนตรีมุข
ทั้งปวง โดยเสด็จแห่หน้าหลังโดยขวาเสด็จออกไป
กลางทุ่งหน้าพระตำหนักพระนครหลวงนั้น”

พระตำหนักที่สำหรับเสด็จประทับ
ทั้งเป็นการประจำและการชั่วคราวตามกล่าวนี้
ยังมีหลักฐานบางประการปรากฏในเอกสาร
เก่าระบุให้ทราบถึงลักษณะและประเภทของ
พระตำหนักต่างกันเป็น ๒ ประเภท

พระตำหนักประเภทแรก สร้างทำขึ้น
อย่างเรือนฝากระดาน หรือเครื่องมือเป็นทัพ
สัมภาระในการปรุงเป็นเรือน พระตำหนัก
ประเภทเครื่องมือนี้ ปรากฏความในเอกสาร
หอหลวงเรื่องคำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรม
ดังต่อไปนี้

“ริมศาลาพระปราสาทฝ่ายอุดร มีพระ-
ตำหนักใหญ่ฝากระดานหลังเจียด พื้นฝาตาแดงเขียน
ลายทองทรงเข้าบินเทพนมพรหมภักตร เป็นพระ-
ตำหนักฝ่ายในหลัง ๑ แล้วมีพระตำหนักใหญ่ห้าห้อง
ฝาตาแดงเปล่าเรียงต่อกันมา”

เอกสารหอหลวงเรื่องเดียวกันนี้ ยังมี
คำให้การเกี่ยวกับพระตำหนักประเภทเครื่องมือ
แห่งอื่นในพระราชวังสืบต่อไปว่า

“มุมกำแพงสวนกระต่าย มีพระตำหนักห้าห้อง
ฝาเขียนทองลงรัก อยู่ในกลางสวนกระต่าย ๑...

ในระหว่างมุขโถงมุมพระมหาปราสาท
ด้านเหนือนั้น มีพระตำหนักปลูก ปักเสาธงในสระ
ด้านเหนือหลังหนึ่งห้าห้อง ฝากระดานเขียนลาย
รดน้ำทองคำเปลวพื้นทาร์ก มีฉ้อฟ้าทางหงษมุขซ้อน
สองชั้น มีพระบัญชาขลุ่ยกรงเหล็ก ระเบียงชานเจี๊ยง
รอบนั้นมีลูกมะหวดกลิ้งล้อมรอบ”

พระตำหนักประเภทหลัง มีความระบุ
ประเภทและลักษณะให้ทราบได้ว่าเป็นเช่นไร
ปรากฏอยู่ในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา
หลายแห่งหลายที่ด้วยกัน อาทิ ความตอนหนึ่ง
ในแผ่นดินสมเด็จพระเพทราชา อ้างถึงโดย
ความต่อไปนี้

“ครั้นเสด็จพระราชดำเนินแต่เมืองนนท์
มาถึงกรุงเทพมหานครแล้ว จึงเสด็จพระราชดำเนิน
ไปจะเข้าที่บรรทมพระตำหนัก ดึกกรมหลวงโยธาพิพฯ
บอกพระอาการว่าทรงพระประชวรอยู่ จึงเสด็จ
พระราชดำเนินไปหน้าพระตำหนักดึกกรมหลวง
โยธาพิพฯ ไม่ยอม ตรัสตัดพ้อ ตรัสแล้วทรงพระ-
แสงดาบติดพระหัตถ์อยู่”

พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ยัง
อ้างถึงพระตำหนักประเภทหลังนี้ มีอยู่ใน

กำแพงอิฐหรือพระตำหนักที่ประทับพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ริมวัดกุฎีหลวง

เหตุการณ์หนึ่ง เมื่อแผ่นดินสมเด็จพระเจ้า-
อยู่หัวบรมโกศ ในความต่อไปนี้

“ณ วันแรม ๑๑ ค่ำ เพลาย่ำ กรมหมื่น
จิตรสุนทร กรมหมื่นสุนทรเทพ กรมหมื่นเสวกศักดิ์
เสด็จขึ้นไปเฝ้ากรมขุนอนุ กษัตริย์ ณ พระตำหนัก
ตึก”

คำว่า “พระตำหนักตึก” ดังระบุขึ้น
ไว้ในพระราชพงศาวดารแต่ละแผ่นดินที่ได้คัด
มาแสดงไว้นี้ ย่อมแสดงว่า พระตำหนักหรือ
เรือนหลวงที่ได้รับการปลูกสร้างขึ้นอย่าง “ตึก”
คือ อาคารซึ่งทำสำเร็จขึ้นด้วยการใช้อิฐ ศิลาแลง
ปูน ทราญ เป็นต้น เป็นทัพสมภาระในการ
ก่อสร้าง พระตำหนักตึกจึงเป็นสิ่งปลูกสร้าง
ประเภทเครื่องก่อประเภทหนึ่ง

สรุปความในเบื้องต้นนี้ไว้เสียชั้นหนึ่ง
ว่า พระตำหนักสำหรับเป็นที่เสด็จประทับทั้งที่
เป็นการประจำในพระราชวัง และเป็นที่เสด็จ
ประทับร้อนแรมในชนบท มีอยู่สองประเภท
คือ พระตำหนักเครื่องไม้และพระตำหนัก
เครื่องก่ออิฐ ที่เรียกว่า พระตำหนักตึก

ในบทเขียนต่อไปนี้ จะว่าโดยเฉพาะ
สาระของพระตำหนักตึกตามประจักษ์พยาน
ทางเอกสารและวัตถุที่พึงทราบพึงเห็นได้
สถานเดียว ส่วนพระตำหนักประเภทเครื่องไม้
นั้นยกไว้เสีย ด้วยไม่ปรากฏประจักษ์หลักฐาน
ทางวัตถุคงอยู่ให้เห็น

พระตำหนักตึก ในบริเวณพระราชวัง
ณ พระนครศรีอยุธยา เมื่อสมัยบ้านเมืองดี

อาจมีอยู่หลายองค์ด้วยกัน ดังความที่ระบุขึ้นไว้ในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาที่ได้คัดมาแสดงข้างลั้วนั้น แต่ก็ทราบได้เพียงแต่เป็นอาคารอย่างเครื่องก่ออิฐเท่านั้น กระนั้นก็ดี ยังมีพระตำหนักตึกองค์หนึ่งได้รับการกล่าวถึงและพรรณานาบุพรรณอย่างมีสาระน่ารู้ปรากฏในเอกสารเรื่องอธิบายแผนที่พระนครศรีอยุธยา ซึ่งแม้ว่าจะเป็นถ้อยคำสั้นๆ แต่ก็ได้ความมิใช่น้อย ดังนี้

“มีประตูเข้าไป พระตำหนักตึกใหญ่ ผนังนอกทาแดง ชื่อพระตำหนักโคหาสวรรค์ พระตำหนักหลังนี้เป็นของพระพันวษา ซึ่งเป็นพระอัครมเหสี สมเด็จพระนารายณ์แต่ก่อน ครั้นมาเป็นพระคลังข้างใน ท้าวทรงกันดานได้รักษา มีกำแพงล้อม มีประตูสวรรค์มียอกออกไปทอสนามจันทร์”

ความว่าด้วย “พระตำหนักตึก” ปรากฏอยู่ในเอกสารเรื่องดังอ้างนี้ มีส่วนสำคัญเป็นความรู้เพิ่มเติมขึ้นสองประการ คือ ประการแรก พระตำหนักตึกดังกล่าว เป็นพระตำหนักตึกขนาดใหญ่ ฝาผนังด้านนอกทาสีแดง มีกำแพงล้อมกันบริเวณเป็นสัดส่วน และมีประตูเป็นทางเข้าออก ชื่อประตูสวรรค์มียอก ส่วนความรู้ประการหลัง คือ พระตำหนักตึกหลังนี้มีชื่อว่าพระตำหนักโคหาสวรรค์ เป็นสถานที่ประทับสำหรับพระอัครมเหสีในสมเด็จพระนารายณ์มาก่อน ต่อภายหลังพ้นแผ่นดินนั้นแล้ว ได้รับการสถาปนาขึ้นไว้ในที่พระพันวษาหรือพระพันปีหลวงตามธรรมเนียมของราชประเพณี ครั้นเสด็จสิ้นพระชนม์ พระตำหนักตึกหลังนี้ได้แปรสภาพเป็นพระคลังใน

พระอัครมเหสี เป็นตำแหน่งพระ-

ภรรยาเจ้าในสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ย่อมได้รับความยกย่องฐานะเป็นอธิบดีแห่งพระภรรยาเจ้าทั้งหลาย จึงสมควรที่จะทรงพระกรุณาโปรดฯ ให้มีพระตำหนักสร้างเป็นตึกขนาดใหญ่เป็นที่เสด็จประทับสมควรแก่ฐานะ กับยังโปรดให้ใช้ “สีแดง” ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของพระมหากษัตริย์แห่งสุริยวงศ์ทาฉาบฝาผนังภายนอกเพื่อแสดงพระอิสริยยศศักดิ์ของพระอัครมเหสีในสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวด้วย

ถ้อยความที่ได้รับจากเอกสารเรื่องดังกล่าวนี้เป็นสาระสำคัญช่วยอำนวยความสะดวกเรื่องพระตำหนักตึก เคยมีอยู่ในพระราชสถานฝ่ายใน ณ พระราชวังหลวง พระนครศรีอยุธยา

กระนั้นก็ตาม พระตำหนักตึกสำหรับเจ้านายฝ่ายในใช้เป็นที่ประทับ ที่เคยมีอยู่ภายในพระราชวัง ครึ่งบ้านเมืองดี อาทิ พระตำหนักตึกที่ประทับของกรมหลวงโยธาเทพ พระตำหนักตึกกรมหลวงโยธาทิพ พระตำหนักตึกพระพันวษา พระตำหนักตึกที่ประทับของกรมขุนอนุรักษ์มนตรี ดังอ้างขึ้นไว้ในพระราชพงศาวดารก็ตีในเอกสารเรื่องอธิบายแผนที่พระนครศรีอยุธยาก็ดี ปัจจุบันพระตำหนักตึกแต่ละหลังไม่ปรากฏหลักฐานเป็นองค์เป็นหลังเหลือให้เห็นได้ว่า รูปพรรณสัณฐานพระตำหนักตึกเป็นเช่นใด ทั้งนี้คงจะเนื่องมาแต่มีการรื้อถอนพระที่นั่ง พระตำหนัก หอ คลัง กำแพง ป้อม ประตู ฯลฯ สำหรับพระราชวัง เอาอิฐ ขนลงมาสร้างพระนครใหม่เมื่อแรกตั้งกรุงรัตนโกสินทร์หลายคราว สิ่งปลูกสร้างต่างๆ ในบริเวณที่เคยเป็นพระราชวังจึงหมดไปมากแต่สมัยนั้น ยังส่วนที่คงเหลืออยู่บ้างเล็กๆ น้อยๆ

แต่ก็ไม่รู้เป็นชั้นเป็นอันพอที่จะรู้ได้ว่าเป็นอะไร

สารว่าด้วยพระตำหนักตึก ในพระราชวังจะยุติไว้เพียงที่ได้พรรณามา ลำดับต่อไปจะว่าด้วยพระตำหนักตึกที่ได้รับการสร้างขึ้น ณ แห่งต่างๆ อยู่ออกไปนอกปริมณฑลพระนครศรีอยุธยา ซึ่งเป็นสิ่งปลูกสร้างถาวรที่ยังเป็นชั้นเป็นอัน คงรูปทรงให้เห็นรูปพรรณสัณฐานค่อนข้างชัดเจน เท่าที่พึงสืบเสาะไปพบเห็นแต่ละแห่งๆ ต่อไป

เมื่อสมัยอยุธยาตอนปลาย ภายหลังแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์แล้ว พระนครศรีอยุธยาก็ห่างจากการทำศึกสงครามเป็นลำดับมา สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในแผ่นดินหลังๆ ทรงเอาพระราชหฤทัยฝักใฝ่ในการทำนุบำรุงการพระศาสนาเป็นอันมาก อาทิ ในแผ่นดินสมเด็จพระเพทราชา โปรดให้สถาปนาวัดบรมพุทธาราม วัดพระยาแมน ในแผ่นดินสมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ ๘ หรือสมเด็จพระเจ้าเสือ โปรดให้สถาปนา วัดโพธิ์ประทับช้าง ณ เมืองพิชิตร์ โปรดให้ปฏิสังขรณ์พระมณเฑียรและพระพุทธปฏิมากรองค์ใหญ่ ณ วัดสุมงคลบพิตร ที่ต้องอสนีบาตเกิดเป็นเพลิงไหม้และปรักหักพังให้คืนดีขึ้นใหม่ กับโปรดให้สถาปนาพระมณเฑียรบวรพระพุทธบาท ณ เมืองสระบุรีขึ้นใหม่ ครั้นมาถึงแผ่นดินสมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ ๙ หรือสมเด็จพระเจ้าท้ายสระ ก็โปรดให้ปฏิสังขรณ์วัดมเหยงคณ์ ซึ่งตั้งอยู่ ณ ชานพระนครออกไปทางตะวันออก และสมัยเดียวกัน สมเด็จพระอนุชาธิราช กรมพระราชวังบวร ก็โปรดให้ปฏิสังขรณ์วัดกุฎีดาว ณ ที่ไม่ห่างกับวัดมเหยงคณ์

กับในแผ่นดินนี้ยังโปรดให้ชะลอพระพุทธปฏิมากรปางไสยา ณ วัดป่าโมก แขวงเมืองอ่างทอง ชักลากพระพุทธรูปหินน้ำกัณฑ์เข้ามาจะถึงพระวิหารที่ประดิษฐานพระพุทธไสยานั้น ให้พื้นและเลยไปตั้งใหม่ ณ ที่ห่างไกลตลิ่ง แล้วสร้างพระวิหารเป็นโรงร่มกันแดดฝนแก่พระไสยานั้นด้วย

การพระราชกุศลที่สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงถวายแก่พระศาสนา โดยเฉพาะโปรดให้สถาปนา บูรณะ และปฏิสังขรณ์วัดวาสนาสนะแต่ละแห่งๆ ในแต่ละแผ่นดินดังอุทาหรณ์ที่แสดงไว้นั้น เนื่องด้วยเป็นสมัยที่ห่างไกลสงครามหรือจะมีบ้างก็เป็นการเบาบางห่างไกลพระนคร สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบางคราวจึงเสด็จพระราชดำเนินไปทรงบัญชาการสถาปนา บูรณะ หรือปฏิสังขรณ์วัดแห่งนั้นด้วยพระองค์ และเสด็จประทับร้อนแรม ณ บริเวณนั้นคราวละนานๆ พระราชจริยวัตรของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงนี้ พึงทราบได้โดยความตอนหนึ่งจากพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา เมื่อแผ่นดินสมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ ๙ ดังนี้

“ในปีฉลู เอกศกนั้น มีพระราชบริหาร ให้ช่างปฏิสังขรณ์วัดมเหยงคณ์ เสด็จพระราชดำเนินไปให้ช่างกระทำการวัดนั้นเนื่องๆ บางทีก็เสด็จอยู่ที่พระตำหนักกรมวัดมเหยงคณ์ เดือนหนึ่งบ้างสองเดือนบ้าง ว่าราชการอยู่ที่นั่น ๓ ปีเศษ วัดนั้นจึงสำเร็จแล้วบริบูรณ์”

การเสด็จพระราชดำเนินไปประทับเพื่อทรงบัญชาการช่างทำการสถาปนา หรือปฏิสังขรณ์วัดตามทีระบุในความจากพระราชพงศาวดารว่า วัดมเหยงคณ์ ซึ่งเป็นพระอาราม

อยู่นอกพระนครห้างออกไปทางทิศตะวันออก และเสด็จประทับ ณ พระตำหนักตั้งอยู่ริมวัดมเหยงคณ์แห่งนั้น คราวหนึ่งๆ เป็นแรมเดือน พระตำหนักดังกล่าวจัดว่าเป็นพระตำหนักที่อยู่ภายนอกพระราชวังและออกไปอยู่นอกพระนคร เป็นอีกอย่างหนึ่งกับพระตำหนักในพระราชวังดังพรรณนามาแต่ข้างต้น

อนึ่ง เมื่อสมัยอยุธยาตอนปลายนี้ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแต่ละพระองค์โปรดการเสด็จประพาสทั้งทางสถลมารคและทางชลมารคเนืองๆ เมื่อมีที่จะเสด็จพระราชดำเนินเที่ยวไปไกลทางพระนครคราวละนานๆ วันก็จำเป็นต้องจัดให้มีสถานที่เสด็จประทับพักร้อนแรมอย่างมั่นคง ปลอดภัย และทรงพระสำราญ ดังนั้นก็เป็นเหตุให้เกิดมีการสร้าง “พระตำหนัก” ขึ้นสำหรับเป็นที่เสด็จประทับนอกพระนคร

การเสด็จพระราชดำเนินขึ้นไปนมัสการพระพุทธบาท ณ เมืองสระบุรี ๕ ปีพระราชประเพณีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลสำคัญอย่างหนึ่งในสมัยอยุธยาตอนปลาย ดังนั้นระหว่างทางที่เสด็จพระราชดำเนินทั้งไปและกลับก็ตีบริเวณใกล้วัดพระพุทธบาทก็ดี กับปริมณ ลออกไปไม่สู้ไกลที่เป็นป่าดงห้วยธาร ควรเสด็จเที่ยวประพาสสำราญพระราชหฤทัย จึงต้องจัดสร้างพระตำหนักขึ้นเป็นที่เสด็จประทับพักร้อนแรมเป็นแห่งๆ ณ ที่นั้น พระตำหนักในกรณีนี้มีชื่อระบุไว้ในพระราชพงศาวดารหลายองค์ อาทิ พระตำหนักท่าเจ้าสนุก พระตำหนักโคกมะนาว พระตำหนักสวนมะลิ พระตำหนักธารเกษม พระตำหนักธารโศก

การเสด็จพระราชดำเนินยังหัวเมืองต่างๆ

ที่ตั้งอยู่ริมทะเลเพื่อประพาสและทรงเบ็ด ก็เป็นพระราชนิยมในสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบางพระองค์ในสมัยนั้น พระราชนิยมเช่นนี้ปรากฏเป็นถ้อยความที่พึงทราบได้จากพระราชพงศาวดารช่วงปลายสมัยอยุธยา ดังนี้

“ครั้งนั้นสมเด็จพระเจ้าแผ่นดิน มิได้เสด็จอยู่ในพระนครนาน เสด็จอยู่เดือนหนึ่งบ้าง สิบห้าวันบ้าง แล้วเสด็จด้วยเรือพระที่นั่งแฉลบออกไปด้วยเรือขลุ่ยละออองรุสพระบาททั้งปวง เที่ยวประพาสไปในท้องแฉนที่ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙ ๑๐ ๑๑ ๑๒ ๑๓ ๑๔ ๑๕ ๑๖ ๑๗ ๑๘ ๑๙ ๒๐ ๒๑ ๒๒ ๒๓ ๒๔ ๒๕ ๒๖ ๒๗ ๒๘ ๒๙ ๓๐ ๓๑ ๓๒ ๓๓ ๓๔ ๓๕ ๓๖ ๓๗ ๓๘ ๓๙ ๔๐ ๔๑ ๔๒ ๔๓ ๔๔ ๔๕ ๔๖ ๔๗ ๔๘ ๔๙ ๕๐ ๕๑ ๕๒ ๕๓ ๕๔ ๕๕ ๕๖ ๕๗ ๕๘ ๕๙ ๖๐ ๖๑ ๖๒ ๖๓ ๖๔ ๖๕ ๖๖ ๖๗ ๖๘ ๖๙ ๗๐ ๗๑ ๗๒ ๗๓ ๗๔ ๗๕ ๗๖ ๗๗ ๗๘ ๗๙ ๘๐ ๘๑ ๘๒ ๘๓ ๘๔ ๘๕ ๘๖ ๘๗ ๘๘ ๘๙ ๙๐ ๙๑ ๙๒ ๙๓ ๙๔ ๙๕ ๙๖ ๙๗ ๙๘ ๙๙ ๑๐๐”

การเสด็จประพาสทางชลมารคนี้ บางคราวก็เสด็จออกไปไกลมากจากพระนคร และเสด็จประทับร่อนแรมแห่งละนานวัน พระราชจริยาวัตรเช่นนี้มีถ้อยความอ้างอยู่ในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ตอนหนึ่ง ดังความต่อไปนี้

“อยู่มาครั้งหนึ่ง สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จด้วยชลพาหนะออกไปประพาส ณ เมืองเพชรบุรี และเสด็จไปประทับแรมอยู่ ณ พระราชนิเวศน์ ตำบลโดนดหลวง ใกล้ฝั่งพระมหาสมุทร และที่พระตำหนักนั้นเป็นที่พระตำหนักเคยประพาสมหาสมุทรมาแต่ก่อน ครั้งแผ่นดินสมเด็จพระนเรศวรมหาราชอิราชบพิตรเป็นเจ้านั้น และสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินก็เสด็จด้วยพระที่นั่งมหรานาว่าท้ายรถ เล่นไปประพาสในพระมหาสมุทรทราบเท่าถึงตำบลเขาสามร้อยยอด และทรงเบ็ดตกปลาและปลาอื่นเป็นอันมาก แล้วเสด็จกลับมา ณ พระตำหนักโดนดหลวง และเสด็จเที่ยวประพาสอยู่ดังนั้นประมาณ ๑๕ เวนจึงเสด็จกลับยังกรุงเทพมหานคร”

ถ้อยความว่า สมเด็จพระเจ้าแผ่นดิน

โปรดเสด็จเที่ยวประพาสไปไกลๆ จากพระนครคราวละนานๆ นี้ ยังมีความระบุงถึง“พระตำหนัก” ที่สำหรับประทับร้อนแรม ณ ตำบลที่เสด็จไปนั้นด้วย ความสำคัญตอนนี้เป็นสาระบ่งชี้ให้ทราบว่า พระราชนิยมในการเสด็จเที่ยวประพาสไปไกลๆ จากพระนคร ก็เป็นเหตุให้เกิดมีการสร้างพระตำหนัก ขึ้นเป็นที่ประทับนอกพระนครอีกเหตุผลหนึ่ง

พระตำหนักที่ได้รับการสร้างขึ้นนอกพระนครสำหรับสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินเสด็จประทับนี้ บางองค์บางแห่งที่เป็น “พระตำหนักตึก” ยังพอมีเหลืออยู่ให้เห็นได้บ้าง ๒-๓ แห่ง แต่พระตำหนักในจำนวนที่ยังมีอยู่นี้ บางแห่งตกอยู่ในสภาพชำรุดปรักหักพังเสียรูปเดิมไปก็มี บางแห่งยังคงรูปลักษณะและทรวดทรงให้เห็นเป็นรูปร่างใกล้เคียงกับสภาพเดิมก็มี จะหาพระตำหนักตึกที่ยังบริบูรณ์สักแห่งไม่ได้เลย กระนั้นก็ดีพระตำหนักตึกแต่ละแห่งที่คงเหลืออยู่บ้างนี้ ก็พอจะใช้เป็นพยานวัตถุที่อาจนำมาประมวลเข้าด้วยกันเพื่อให้เห็นรูปลักษณะและทรวดทรงของพระตำหนักตึกเมื่อสมัยอยุธยาพอสมควร

พระตำหนักตึก ที่คงเหลืออยู่ในสภาพเกือบบริบูรณ์แห่งแรกที่ควรรู้จักในอันดับต้นๆ คือ พระตำหนักตึกกรมวัดกุฎีดาว ปัจจุบันเป็นวัดร้าง อยู่ทางทิศตะวันออกนอกบริเวณเกาะอันเป็นที่ตั้งพระนครศรีอยุธยา ในท้องที่ตำบลหันตรา พระตำหนักตึกแห่งนี้ มีความเป็นมาสั้นๆ ปรากฏอยู่ในพระราชพงศาวดารเมื่อแผ่นดินพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระว่าไว้ต่อไปนี้

“ฝ่ายสมเด็จพระอนุชาธิราช กรมพระราชวัง

บวรสถานมงคล ปฏิสังขรณ์วัดกุฎีดาว และตรัสสั่งให้ตั้งพระตำหนักกรมวัด ก็เสด็จออกไปอยู่คราวละเดือนหนึ่งบ้าง ๒ เดือน ๓ เดือนบ้าง”

สมเด็จพระอนุชาธิราช กรมพระราชวังบวรสถานมงคลในแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระนี้ ต่อมาได้เสด็จปราบดาภิเษกขึ้นเป็นสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๓ หรือ พระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ การปฏิสังขรณ์วัดกุฎีดาวคราวนั้นได้จบการปฏิสังขรณ์เมื่อ พุทธศักราช ๒๒๕๔ ทำการต่อเนื่องมานานถึง ๓ ปีจึงแล้วเสร็จ พระตำหนักตึกซึ่งโปรดให้ตั้งขึ้นริมวัดแห่งนั้นก็คงจะได้สร้างขึ้นตอนต้นๆ ปีพุทธศักราช ๒๒๕๔ สำหรับเป็นที่เสด็จไปประทับทรงบัญชาการปฏิสังขรณ์พระอารามเป็นลำดับจนกระทั่งงานสำเร็จ

พระตำหนักตึกแห่งนี้ตั้งอยู่นอกเขตอุปัฏฐการวัดกุฎีดาวออกไปทางด้านทิศเหนือ ลักษณะเป็นอาคารรูปทรงสี่เหลี่ยมรี ตั้งยาวขึ้นไปตามแนวตะวันออกขึ้นกับตะวันตก พระตำหนักใช้อิฐก่อเป็นอาคารชั้นเดียวยกพื้น ทำล่องสูงเสมอศีรษะคนยืนไม่ชน อาคารด้านหน้าหรือด้านข้างยาวขนาด ๑๑ ห้อง ด้านสกัดหน้าและสกัดหลัง หรือด้านหน้าและด้านหลังกว้างขนาด ๓ ห้อง เชิงพระตำหนักโดยรอบลอบัวทำเป็นฐานอย่าง “ฐานเชิงบาตร” แล้วก่อฝาผนังขึ้นไปจนสุดที่ “คอสอง” และก่อ “เสาแพนก” แนบผนังคั่นฝาออกเป็นห้องๆ ลำดับกันไป ผนังทางด้านข้างเหนือฐานบัวเชิงบาตรซึ่งอยู่ระหว่างเสาแพนกแต่ละคู่ๆ เป็นส่วนที่กำหนดเป็นล่องถนนั้น ได้รับการทำให้เป็นช่องหน้าต่างรูปสี่เหลี่ยมปลายรวบเข้า

พระตำหนักตึกกรมวัดกุฎีดาว หลังจากบูรณะแล้ว

บรรจบกันเป็นรูปร่าง “คูหาโค้งแหลม” ลำดับไปในผนังช่องหน้าต่างสองด้าน เว้นแต่ผนังช่องหน้าต่างตรงกลางย่านทำเป็นช่องประตูรูปร่างอย่างเดียวกับช่องหน้าต่าง ช่องประตูและช่องหน้าต่างประจำผนังส่วนช่องหน้าต่างนี้มีร่องรอยแสดงให้เห็นว่าแต่เดิมมีบานเป็นคู่สำหรับปิดและเปิดด้วย ถัดส่วนช่องหน้าต่างช่องหน้าต่างขึ้นไป ลอกบัวทำเป็นฐานอย่าง “ฐานเท้าสิงห์” ปล่อยขาสีงห์ล่อยๆ ผนังส่วนนี้เป็นฝาผนังทั้งสี่ด้านของพระตำหนัก ซึ่งมีเสาแพนกก่อคั่นเป็นห้องๆ บนหน้าเสาแพนกแต่ละต้น ปรากฏร่องรอยติด “คันทวย” และสำหรับค้ำยันและรับชายคาส่วน “ปีกนก” ทางด้านข้างพระตำหนักอยู่ด้วย ผนังพระตำหนัก

ระหว่างช่วงเสาแพนกทำช่อง “พระเกล” รูปสี่เหลี่ยมปลายรวบแหลม ลักษณะเดียวกับกับช่องหน้าต่างของช่องหน้าต่าง แต่ช่องพระเกลขนาดสูงกว่า ผนังด้านสกัดหน้า ก่อเสาแพนกคั่นเป็น ๓ ห้อง ผนังห้องกลางเจาะเป็นช่องพระทวารขนาดใหญ่และกว้างมาก ส่วนผนังสองห้องที่ขนานอยู่ทำเป็นช่องทวารขนาดใหญ่และกว้างย่อมกว่าไว้ทั้งสองข้าง ต่อหน้าด้านสกัดหน้าของพระตำหนักด้านนี้ก่ออิฐเป็นเขื่อนล้อมไว้ ๓ ด้าน เซึ่งและปลายเขื่อนทำลาดบัวตกแต่ง บนหลังเขื่อนนี้แต่ก่อนคงจะมีพื้นปูด้วยแผ่นกระดานเป็นอย่าง “ซาลา” ชั้นลด ผนังด้านสกัดหลังหรือด้านหลังพระตำหนักทำเสาคั่นฝาเป็น ๓ ห้องเช่นเดียวกับฝาสกัด

ด้านหน้า ย่านกลางผนังห้องกลาง ทำช่อง พระแสงขนาดย่อมไว้ช่อง ๑ ส่วนผนังสองห้อง ที่ขนาดอยู่ทำเป็นช่องพระทวารข้างละช่อง ขนาดกว้างและสูงเสมอกันกับพระทวารทั้งคู่ ทางด้านหน้า ต่อหน้าด้านสกัดหลังพระตำหนัก ยังทำเชื่อมล้อม ๓ ด้านคล้ายกับด้านหน้าที่ กล่าวไว้แล้ว แต่เฉพาะเชื่อมด้านหลังนี้ยังมี ร่องรอยก่ออิฐเป็น “อัมจันทร์” สำหรับขึ้นลง ใต้ทางด้านข้างทั้ง ๒ ด้านด้วย พระตำหนัก แห่งนี้ภายในคงจะปูด้วยพื้นแผ่นกระดาน ทั้งนี้พึงสังเกตเห็น “รูรอด” สำหรับสอด “รอด” รับแผ่นกระดานปูพื้น ปรากฏอยู่ในผนัง ด้านในไว้ระยะห่างๆ เสมอกัน ส่วนโครงสร้าง สำหรับหลังคาพระตำหนักคงจะทำด้วยไม้ และเครื่องมุงบังแดดกันฝนที่พบหล่นเหลือ อยู่บ้างบริเวณพระตำหนักนั่นเอง พอเป็น หลักฐานให้เห็นและทราบได้ว่าเป็นกระเบื้อง ดินเผาแบบ “กาบู่” หรือกระเบื้องลูกฟูก มีทั้ง กระเบื้องตัวผู้และตัวเมีย ใช้มุงทับซ้อนกัน และยังพบกระเบื้องปิดเชิงชายหลังคา ลักษณะ เหมือนกับกระเบื้องตัวผู้ แต่ตอนชายกระเบื้อง ปิดด้วยดินแผ่นแบนรูปร่างคล้ายกับบันแถลง ขนาดเล็ก ๆ มีลวดลายนูนซึ่งทำด้วยวิธีกดพิมพ์ ในพื้นรูปสามเหลี่ยมด้วย

พระตำหนักตึกกรมวัดกุฎีดาวดังพรรณนา มาเป็นลำดับนี้ สรุปได้ว่าเป็นอาคารแบบก่อ อิฐถือปูน รูปทรงสี่เหลี่ยม พื้นชั้นเดียวยกพื้น สูงพอพ้นศีรษะ ทำประตูเป็นทางเข้าออกทาง ด้านหัว และท้ายอาคาร ด้านข้างทำหน้าต่าง ประจำห้องทุกห้อง พื้นพระตำหนักปูแผ่น กระดาน โครงสร้างเครื่องบนเป็นเครื่องไม้

ส่วนเครื่องมุงหลังคาใช้กระเบื้องดินเผาแบบ กาบู่ พระตำหนักตึกแห่งนี้เมื่อยังบริบูรณ์ คงจะมีคันทวยติดรายขึ้นรับเชิงชายหลังคา กับมีกรอบหน้าบันประกอบด้วยช่อฟ้า รวย- ระกา และหางหงส์ ครอบถันตามขนบนิยม บานประตูและบานหน้าต่างก็คงจะอยู่ประจำ ตามที่ครอบถัน

พระตำหนักตึกแห่งที่ยังคงสภาพเกือบ สมบูรณ์แห่งที่สองที่ควรรู้จัก คือ พระตำหนัก คำหยาด ตั้งอยู่ ณ ที่ไม่สู้ไกลจากวัดคำหยาด แขวงเมืองวิเศษไชยชาญ พระตำหนักตึกแห่ง นี้นี้ยว่าเป็นที่ สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๔ หรือ กรมขุนพรพินิตเสด็จไปประทับ ภายหลัง สละราชบัลลังก์ถวายแก่สมเด็จพระเชษฐาธิราช คือ สมเด็จพระบรมราชาที่ ๓ หรือ พระเจ้า- อยู่หัวสุริยาสนมรินทร

พระตำหนักคำหยาด ลักษณะเป็น อาคารก่ออิฐถือปูน รูปทรงสี่เหลี่ยมรี ตั้งยาว ยืนตามตะวันขึ้นและตะวันตก พระตำหนักตึก ยาวไปทางด้านรีหรือด้านข้างขนาด ๕ ห้อง พื้นชั้นเดียว ทำล่องถนนสูง เชิงพระตำหนักลอก บัวเป็นแบบ “บัวตีนช้าง” ผนังล่องถนนแต่ละ ห้องทำเป็นช่องรูปสี่เหลี่ยมปลายรวบเป็น “คูหาโค้งแหลม” นี้นี้ยว่าเป็นช่องเปล้าไม้ติดบาน สำหรับปิดเปิด เหนือส่วนล่องถนนทำลอบัว เป็น “บัวปากฐาน” จึงถึงส่วนที่เป็นฝาผนัง ภายนอกพระตำหนัก ฝาทางด้านข้างแต่ละ ห้องทำช่อง “พระแสง” รูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า พระแสงแต่ละช่องๆ ทำเสาขนาดตั้งขึ้นไปรับ “บัวรดเกล้า” และ “ซุ้มบันแถลง” ลำดับ กันไป อนึ่ง เสาแพนหกคั่นห้องทุกเสา มีร่องรอย

พระตำหนักคำหยาด ที่ประทับของพระเจ้าอุมพร

ติดกันทวยและเต้าสำหรับค้ำและรับเชิงชาย หลังคาปีกนกทุกต้นเสา ทางด้านหัวหรือด้าน สักัดหน้าพระตำหนักกว้างขนาด ๓ ห้องๆ ซ้ายและขวาทำช่องพระเกลห้องละช่อง ส่วน ห้องกลางทำเป็นช่องพระทวาร ต่อออกมาตรง ห้องกลางนี้ก่ออิฐทำเป็นฐานยกพื้นรูปสี่เหลี่ยม มีลวดบัวที่เชิงและปากฐาน ฐานนี้สูงเสมอพื้น พระตำหนัก ตอนหน้าฐานทำช่องคูหาโค้ง แแหลมช่อง ๑ อาจเดินผ่านช่องนี้เข้าไปได้พระ ตำหนักได้ บนหลังฐานตรงมุม ๒ ข้างตอน หน้าก่อทำเสา ๔ เหลี่ยมย่อเหลี่ยมไม้ ๑๒ มุมละต้นหนึ่งตั้งยื่นขึ้นไป ฐานอิฐส่วนที่ก่อต่อ ออกมา พร้อมเสาเหลี่ยมทั้งคู่นี้ คงจะเป็น “มุขเด็จ” อย่าง “มุขโถง” สำหรับเสด็จออก

พบปะผู้ที่มาเฝ้า ส่วนด้านท้ายหรือด้านสักัด ท้ายพระตำหนักนั้นกว้างขนาด ๓ ห้องเท่ากับ ด้านหัวพระตำหนัก แต่เฉพาะห้องกลางก่อ ทำเป็น “มุขทึบ” ต่อออกไปขนาดห้อง ๑ ตรงกลางล่องถนนทำช่องคูหาโค้งแหลมไว้ ช่อง ๑ ผนังมุขทึบสูงจากระดับลวดบัวทับหลัง ล่องถนนขึ้นไปประมาณสุดศีรษะคนยืน ทำเป็น ช่องพระเกลเล็ก ๆ แบบคูหาโค้งแหลมไว้ช่อง ๑ ส่วนห้องข้างซ้ายและขวานั้นทำช่องพระทวาร ห้องละช่อง ยกพื้นในพระตำหนักแต่ก่อน คงจะใช้แผ่นกระดานปูทำเป็นพื้น ปัจจุบันยัง ปรากฏรอย “รูรอด” ที่ฝาผนังด้านในเหนือ ระดับล่องถนนสำหรับสอดหัวรอดเพื่อรับแผ่น กระดานปูพื้นมีอยู่ในที่นั้น ส่วนหลังคาพระ

ตำหนักตึกแห่งนี้ โครงสร้างหลังคาคงจะเป็นเครื่องไม้ สำหรับเครื่องมุงน่าจะใช้กระเบื้องดินเผาแบบกระเบื้องกาบูประกอบกับกระเบื้องเซิงชายดังอธิบายไว้ข้างแล้ว อนึ่ง พระตำหนักคำหยาด เมื่อสมัยที่ยังบริบูรณ์ดีนั้น คงจะติดตัวไม้กรอบหน้าบัน ประกอบด้วยข้อฟ้า รวยระกา และหางหงส์ โดยชนบนิยมนตามฐานานุกติดีในสมัยนั้นด้วย

พระตำหนักตึกที่จะกล่าวถึงเป็นลำดับล่าสุดในบทเขียนเรื่องนี้ คือ พระตำหนักตึกกรมวัดมเหยงคณ์ ตั้งอยู่ที่ตำบลหันตรา นอกเกาะที่ตั้งพระนครศรีอยุธยาไปทางตะวันออกไม่สู้ไกลความเป็นมาสำหรับพระตำหนักตึกแห่งนี้ปรากฏเป็นถ้อยความในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา เมื่อแผ่นดินพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระ โดยความต่อไปนี้

“ในปีฉลู เอกศก (พ.ศ. ๒๒๕๒) นั้น มีพระบริหารให้ช่างปฏิสังขรณ์วัดมเหยงคณ์ เสด็จพระราชดำเนินไปให้ช่างกระทำการวัดเนื้อๆ บางทีก็เสด็จอยู่ที่ตำหนักกรมวัดมเหยงคณ์ ได้เดือนหนึ่งบ้าง สองเดือนบ้าง ว่าราชการอยู่ในที่นั้น สามปีเศษวัดนั้นจึงสำเร็จบริบูรณ์”

ตำหนักกรมวัดมเหยงคณ์ ที่ระบุขึ้นไว้ในพระราชพงศาวดารดังกล่าวมานี้ ยังคงปรากฏอยู่บางส่วนบนพื้นที่แปลงหนึ่ง มีคูน้ำล้อม ๔ ด้านอยู่นอกอุประวัดมเหยงคณ์ออกไปทางทิศใต้ โดยมีคูน้ำดังกล่าวคั่นอยู่

ตำหนักกรมวัดมเหยงคณ์ หรือพระตำหนักแห่งที่วานี้ ลักษณะเป็นอาคารก่ออิฐถือปูน รูปทรงสี่เหลี่ยมรี ตั้งยาวยื่นไปตามตะวันขึ้นและตะวันตก ด้านรียาวขนาด ๗ ห้อง ด้านขวาง

หรือด้านสกัดหัวและท้ายกว้างขนาด ๓ ห้อง ทำเป็นพระตำหนักชั้นเดียวยกพื้นมีล่องถนนสูงเสมอศิระคนยืนไม้ชน ฐานโดยรอบลอบัวเป็นอย่างบัวดินช้าง ก่อผนังขึ้นไปบนหลังฐานนี้ทั้ง ๔ ด้าน ผนังแต่ละด้านก่อเสาแพนกันคั่นผนังเป็นห้องๆ ผนังล่องถนนก่อทึบเป็นบางห้อง บางห้องเจาะทำเป็นช่องคูหาโค้งแหลม เนื้อช่องคูหาชักลวดบัวปั้นปูนเป็นกลีบบัวหงายซ้อนกันวงไปโดยรอบทั้ง ๔ ด้าน ถัดลวดบัวขึ้นไป เป็นผนังพระตำหนัก ฝาผนังด้านรีแต่ละห้องทำช่องพระแสงรูปสี่เหลี่ยม ไม่มีกรอบเสาและซุ้มบันแถลงประกอบช่องพระแสง ฝาผนังด้านสกัดหน้าหักพังจนหมด รูปจึงไม่อาจคาดว่าแต่เดิมนั้นเป็นอยู่อย่างไร ส่วนฝาผนังด้านสกัดหลังห้องกลางก่อฝาทึบ ห้องข้างซ้ายและขวาทำช่องพระทวารข้างละช่อง ๑ สำหรับเครื่องบนที่เป็นโครงสร้างหลังคา คงเป็นเครื่องไม้ เครื่องมุงหลังคาพระตำหนักตึกแห่งนี้ ได้พบเศษกระเบื้องใช้มุงหลังคาบางชิ้นตกอยู่ที่พื้นล่องถนนในที่นั้น เป็นกระเบื้องดินเผาแบบกระเบื้องกาบูป และยกพื้นภายในพระตำหนักควรใช้แผ่นกระดานปูทำเป็นพื้นเช่นเดียวกับพื้นพระตำหนักตึกแห่งอื่นๆ ดังอธิบายไว้ข้างต้นแล้ว

พระตำหนักตึกที่มีในสมัยอยุธยาควรพิเคราะห์ว่าเป็นสิ่งปลูกสร้างที่เกิดจากความคิดริเริ่มใหม่แก่การสร้างรูปแบบของสถาปัตยกรรม แผลงจากเรือนฝากระดานหรือเรือนเครื่องไม้ ริทำใหม่เป็นตึกด้วยเครื่องก่ออิฐถือปูน แต่กระนั้นทรวดทรงโดยรวมก็ยังคงรักษาแบบอย่างที่เป็นชนบนิยมนไว้มาก ดังปลูก

ตึกยาวไปตามตะวันขึ้นและตะวันตก ทำยกพื้นชั้นเดียวมีล่องถนนสูง ทำจำนวนห้องเป็นจำนวนคี่ ตั้งแต่ ๕ ห้อง ๗ ห้อง เป็นต้น ทำทรงหลังคาเป็นทรงจั่ว พื้นพระตำหนักปูกระดาน และไม่กั้นฝาแบ่งเป็นห้องๆ ภายในอาคาร

ความคิดริเริ่มทำพระตำหนักเป็นอย่างตึกในสมัยอยุธยา นั้น น่าจะเกิดขึ้นโดยพระราชดำริในสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินพระองค์ใดพระองค์หนึ่ง ที่ทรงมีพระราชนิยม “เรือนตึก” เป็นที่ประทับ แต่จะระบุว่า เป็นพระราชนิยม และพระราชดำริในสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระองค์ใด คงจะไม่ได้ เหตุว่าไม่มีหลักฐานโดยเฉพาะ เอกสารจดหมายเหตุให้ทราบ กระนั้นก็ตาม ธรรมเนียมว่าด้วยพระราชนิยม “เรือนตึก” นี้มีเค้าเงื่อนให้เห็นโดยความตอนหนึ่งในพระราชพงศาวดารเมื่อแผ่นดินพระบรมราชาที่ ๑ หรือพระเจ้าอยู่หัวทรงธรรม ว่าด้วยการสถาปนาวัดพระพุทธรูปขึ้นเป็นคราวแรก ในความต่อไปนี้

“ทรงพระกรุณาตรัสสั่งให้ช่างจัดการสถาปนาเป็นมณ ปสุมพระบรมพุทธรูป แล้วสร้างพระอุโบสถ พระวิหาร การเปรียญตึกกวันกุ สรรพ เป็นอนเนกประการ”

คำว่า “ตึกกวัน” ก็คือ ตึก ในที่นี้แสดงว่ากุฎีสำหรับพระสงฆ์อยู่ในที่นั้นลักษณะเป็น “เรือนตึก” มิใช่เรือนเครื่องไม้ดังกุฎีเครื่องไม้ทั่วไป ความนิยมทำเรือนตึกจึงน่าจะเริ่มมีขึ้นตั้งแต่แผ่นดินพระเจ้าอยู่หัวทรงธรรม เป็นต้นมา ซึ่งควรจะว่าเช่นนั้น

นอกเหนือไปจากพระราชนิยม “เรือนตึก” ซึ่งเป็นที่มาของ “พระตำหนักตึก” เกิดตามมาในแผ่นดินภายหลังเป็นลำดับแล้ว

ยังเป็นความนิยมเกิดขึ้นในหมู่ขุนนางผู้ครองยศศักดิ์สูงแห่งราชสำนักชอบที่จะอยู่อาศัย “เรือนตึก” แพร่หลายกันในตอนปลายสมัยอยุธยา ซึ่งเป็นผลมาจากโดยเสด็จพระราชนิยมดังจะทราบได้ในความตอนหนึ่งในพระราชพงศาวดาร เมื่อแผ่นดินสมเด็จพระมหาบุรุษหรือพระเจ้าอยู่หัวเพทราชา ดังนี้

“ให้เจ้าพระยาสุรสงครามอยู่ ณ ตึกสี่เหลี่ยมบ้านเดิม”

พระตำหนักตึก เป็นราชสถานที่ประทับสำหรับสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินและพระราชวงศ์ชั้นสูงแห่งราชสำนักสมัยอยุธยา จัดได้ว่าเป็นสถาปัตยกรรมแบบราชสำนักประเภทหนึ่ง มีรูปแบบเป็นลักษณะเฉพาะสมัยควรแก่การอนุรักษ์ เพื่อเป็นมรดกทางศิลปกรรมแห่งยุคสมัยที่ไม่อาจสร้างขึ้นทดแทน แม้พระตำหนักตึกบางแห่งที่เหลืออยู่บ้าง และสภาพไม่สู้บริบูรณ์ก็ตาม ก็ยังดีกว่าไม่เหลืออยู่เสียเลยกับส่วนต่างๆ ที่ยังพอเห็นได้ในที่นั้นๆ ก็อาจปะติดปะต่อเข้าด้วยกันให้นักเห็นภาพเดิมที่เป็นอยู่และรู้สึกได้ของความรุ่งเรืองในอดีตสมัย

เรื่องพระตำหนักตึก ก็รู้ให้เพียงนี้

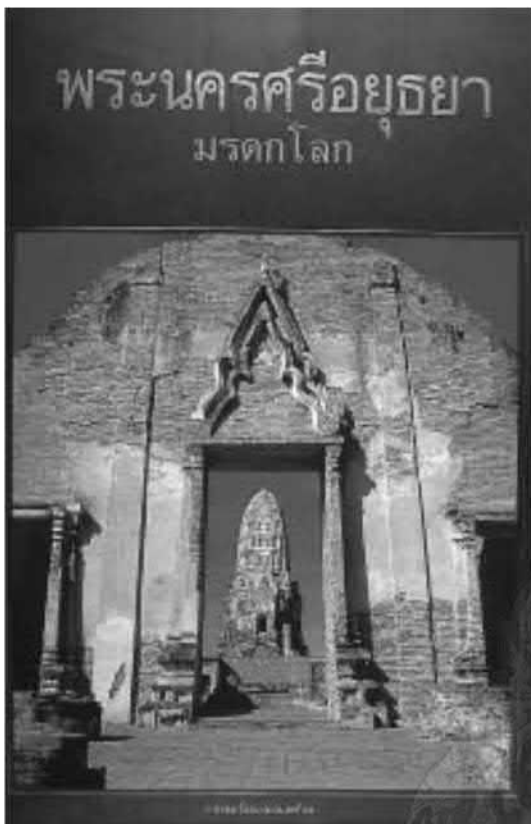
เที่ยวเมืองมรดกโลก พระนครศรีอยุธยา

สมพร อารุณัญญ

ในบรรดาคนที่ผู้เขียนรู้จักมักคุ้น 'เมื่อได้พบกัน มีโอกาสทักทายหรือคุยกัน นอกจากแลกเปลี่ยนสารทุกข์สุกดิบ ใครสบายดีหรือใครไม่สบายอย่างไรแล้ว ก็มักจะไต่ถามต่อไปว่า ได้ไปเที่ยวที่ไหนมาบ้างหรือเปล่า โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ถ้าช่วงวันหยุดเสาร์อาทิตย์ต่อกับวันหยุดนักขัตฤกษ์หลายวันติดต่อกัน การถามว่าช่วงวันหยุดไปเที่ยวที่ไหนมาบ้าง แทบจะเป็นคำถามแรกของการทักทายเลยทีเดียว ผู้เขียนสังเกตว่า คนโดยทั่วไป ถ้าถามว่าชอบทำอะไร (นอกเหนือจากงานที่ต้องไปทำเป็นประจำ เพราะหลีกเลี่ยงไม่ได้สัปดาห์ละ ๕ วัน) กว่าครึ่งจะตอบว่า ชอบเที่ยว แต่ถ้าคุยกันต่อไป ก็มักจะได้ความว่า ชอบไปเที่ยวแต่ไม่ค่อยได้ไปเที่ยวเท่าไรหรอก เพราะต่างก็มีเหตุผลหรืออุปสรรคแตกต่างกันไป เช่น ไม่ว่าง มีภาระต่างๆ นานา ไม่มีเงิน สรุปคือส่วนใหญ่ไม่ค่อยได้ทำอะไรตามใจปรารถนา เคยมีคนเล่าถึงบางคนที่ชอบเที่ยวมากแต่ไม่ค่อยจะได้ไปไหน เพราะต้องทำงานมีภาระผูกมัดรัดตัวมาก ไม่สามารถปลีกตัวไปเที่ยวที่ไหนได้เลย ได้แต่ตั้งความปรารถนาว่าเมื่อเลิกทำงานแล้วจะเที่ยวเสียให้ชุ่ม 'แต่เมื่อเลิกทำงาน หมดความจำเป็นเกี่ยวกับการทำมาหากินแล้ว ก็ไม่มี

โอกาสได้ไปเที่ยวอยู่นั่นเอง เพราะเกิดเจ็บไข้ได้ป่วยไม่สามารถเดินทางไปไหนได้ ความปรารถนาก็เป็นความปรารถนาที่ไม่บรรลุผลอยู่ตลอดเวลา บางคนฉลาดกว่าบอกว่า ชอบเที่ยวเหมือนกัน และได้ไปเที่ยวมาแล้วแทบทุกแห่งทั่วโลก ได้ไปเที่ยวโดยไม่ต้องเดินทางไปไหนเหนื่อยและไม่สิ้นเปลืองเงินทองสักเท่าไรด้วย ไม่ต้องรอไว้เมื่อนั้นเมื่อนี้ถึงจะไปเราไปเที่ยวได้ทุกวัน อยู่แล้วด้วยการอ่านหนังสือ อาศัยให้คนอื่น ไปเที่ยวแทนเราไปก่อน ต่อเมื่อมีโอกาสค่อยไปเอง แม้จะไม่มีโอกาสได้ไปด้วยตนเองที่ไหนเลยก็ไม่เสียดายหรือเสียใจ เพราะในชีวิตได้เคยไปมาแล้วทั้งนั้น เพียงแค่เปิดหนังสือ ก็เหมือนได้เปิดโลก

เมื่อผู้เขียนได้รับหนังสือจากผู้ที่ผู้เขียนเคารพนับถือมาเล่มหนึ่ง เมื่อเปิดอ่านทำให้คิดถึงคำพูดของคนทีกล่าวว่า เปิดหนังสือก็เหมือนได้เปิดโลก เพราะความจริงก็เป็นเช่นนั้น เผอิญชื่อหนังสือที่ได้รับมามีคำว่า "โลก" อยู่ด้วย ก็ยิ่งทำให้ใจประหวัดไปถึงผู้ที่แนะนำให้อ่านหนังสือ และสำนักขอบคุณไปถึงผู้ที่เขียนหนังสือด้วย เพราะผู้เขียนหนังสือคือผู้ที่สร้างโลก ผู้อ่านหนังสือคือผู้เปิดโลก เมื่อผู้หนึ่งอ่านหนังสือเล่มหนึ่งแล้วประสงค์ที่จะให้ผู้อื่น

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. พระนครศรีอยุธยา มรดกโลก. กรุงเทพฯ : บริษัท ด้านสุทธาการพิมพ์ จำกัด, 2543.

ได้อ่านบ้าง ได้เห็นโลกบ้างจะได้ไหม จะดีไหม ผู้เขียนได้อ่านหนังสือเล่มนี้ และเห็นว่าน่าจะดีเหลือเกินถ้าแนะนำหนังสือนี้ให้คนอื่น ๆ รู้จักและไปอ่านบ้าง

พระนครศรีอยุธยา มรดกโลก

หนังสือเล่มนี้คือ พระนครศรีอยุธยา มรดกโลก ซึ่งการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย เป็นผู้จัดทำ มีคุณหญิงคณิดา เลขะกุล เป็นบรรณาธิการและเป็นผู้แต่งอยู่ด้วย ร่วมกับ ผู้แต่งอื่นๆ อีกหลายคน

พระนครศรีอยุธยา มรดกโลก เป็นหนังสือขนาด ๑๙ x ๒๖ ซม. ปกอ่อน ภาพหน้าปกเป็นภาพวัดราชบูรณะ ปกหลังเป็นภาพวัดไชยวัฒนาราม ภายในเล่มพิมพ์ด้วยกระดาษคุณภาพดี มีภาพประกอบเป็นสีตลอดทั้งเล่ม หนา ๑๙๑ หน้า มีเนื้อหาเกี่ยวกับพระนครศรีอยุธยา ราชธานีเก่าของประเทศไทย ระหว่าง พ.ศ. ๑๘๙๓-๒๓๑๐ ต่อเนื่องกันเป็นเวลาถึง ๔๑๗ ปี ซึ่งรัฐบาลโดยกรมศิลปากรได้ดำเนินการบูรณะเป็นอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา และได้รับการขึ้นทะเบียนจากองค์การศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ให้เป็นแหล่งมรดกโลก เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๔ หนังสือพระนครศรีอยุธยา มรดกโลก นี้ แสดงให้เห็นประวัติศาสตร์ อารยธรรม และความเจริญรุ่งเรืองของอาณาจักรกรุงศรีอยุธยา ตลอดช่วงเวลาที่เป็ราชธานีของไทย และเสนอความรู้ที่เป็นพระนครศรีอยุธยาในปัจจุบันด้วย เป็นหนังสือที่มีคุณค่าทั้งเนื้อหาสาระ ความสวยงามของภาพประกอบและการออกแบบจัดวางเนื้อหาและภาพประกอบอย่างสวยงามกลมกลืน

อาณาจักรอยุธยา

ในบทนำของนายภราเดช พยัคฆวิเชียร ผู้ว่าการการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ได้กล่าวนำให้รู้จักอาณาจักรอยุธยา ซึ่งสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ (พระเจ้าอู่ทอง) ทรงสถาปนาขึ้นที่ตำบลหนองโสน ใน พ.ศ. ๑๘๙๓ คือเมื่อ ๖๕๐ ปีมาแล้ว และดำรงความเป็นราชธานีต่อเนื่องยาวนานถึง ๔๑๗ ปี มีพระมหากษัตริย์

ปกครองถึง ๕ ราชวงศ์ รวม ๓๓ พระองค์ กรุงศรีอยุธยาเป็นนครที่ใหญ่โตมั่งคั่ง สมบูรณ์ ภูมิสถานบ้านเมืองสวยงาม ผู้คนพลเมืองหนาแน่น เป็นศูนย์กลางการค้านานาชาติที่มีเรือเดินทะเล แล่นเข้าออกไม่ขาดระยะตลอดเวลา ๔๑๗ ปี อาณาจักรอยุธยาต้องเผชิญสงครามไม่ต่ำกว่า ๗๐ ครั้ง พ่ายแพ้ถึง ๒ ครั้ง โดยเฉพาะการ พ่ายแพ้ในสงครามครั้งสุดท้าย พ.ศ. ๒๓๑๐ พระนครศรีอยุธยาถูกทำลายเหลือแต่ซาก ต่อมาเมื่อร้อยปีก่อนพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ได้ทรงเริ่มอนุรักษ์โบราณสถานต่างๆ และมีการดำเนินการต่อเนื่องมาถึงปัจจุบัน กรมศิลปากรได้ฟื้นฟูบูรณะพระนครศรีอยุธยา

เป็นอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา อย่างงดงามน่าชม สะท้อนให้เห็นอารยธรรม และความเจริญรุ่งเรืองแต่อดีต จึงได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นแหล่งมรดกโลกใน พ.ศ. ๒๕๓๔ และได้กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญมาก แห่งหนึ่งของไทย การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ได้ทำหนังสือ พระนครศรีอยุธยา มรดกโลก โดยการบอกเล่าด้วยเรื่องและภาพถึงประวัติศาสตร์ อารยธรรมทั้งด้านศิลปวัฒนธรรม การปกครอง สังคม เศรษฐกิจ การต่างประเทศ และการทหาร ให้เราชาวไทยเกิดความภูมิใจ และตระหนักถึงคุณค่าความรู้รักสามัคคีของคนไทยที่ได้เสียสละเลือดเนื้อเพื่อรักษาชาติ บ้านเมืองไว้

พระสถูปเจดีย์ ๓ องค์ วัดพระศรีสรรเพชญ์

คณะผู้แต่งได้นำผู้อ่านไปรู้จักพระนครศรีอยุธยาด้วยเรื่องและภาพเป็นตอน ๆ จำนวน ๑๐ ตอน รวมทั้งบทนำ เริ่มด้วยเรื่องที่ ๑ ภูมิศาสตร์พระนครศรีอยุธยา ตามด้วยเรื่องที่ ๒ ประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา ทั้ง ๒ เรื่องแต่งโดยคุณหญิงคณิดา เลขะกุล เรื่องที่ ๓ เศรษฐกิจและเงินตราสมัยอยุธยา โดยนวิรัตน์ เลขะกุล เรื่องที่ ๔ ศิลปกรรมสมัยอยุธยา โดยรองศาสตราจารย์เสนอ นิลเดช เรื่องที่ ๕ วัฒนธรรมสมัยอยุธยา โดยปัญญานิตยสุวรรณ เรื่องที่ ๖ วรรณกรรมกรุงศรีอยุธยา โดยวนิดา สถิตานนท์ เรื่องที่ ๗ โบราณสถานพระนครศรีอยุธยา โดยศาสตราจารย์ ดร.สันติ เล็กสุขุม เรื่องที่ ๘ พระราชวังบางปะอิน โดยรองศาสตราจารย์กมล ฉายาวัฒน์ และเรื่องสุดท้ายศูนย์ศิลปาชีพบางไทร โดยวนิดา สถิตานนท์

ในแต่ละบท แต่ละตอน แต่ละเรื่อง แต่ละหน้าแบ่งบอกเจตนาของผู้แต่งและผู้จัดทำหนังสือว่า ปรารถนาให้ผู้อ่านได้อ่านเรื่องราวพร้อมกับดูภาพประกอบเรื่องไปที่ละหน้า ๆ เหมือนกับว่าได้เดินทางไปชมพระนครศรีอยุธยาด้วยตนเอง ผู้แต่งแนะนำเรื่องราวแต่ละเรื่องเพียงสั้น ๆ กะทัดรัด ให้ผู้อ่านทำความเข้าใจ ตีความกับเรื่องราวความเป็นไปในประวัติศาสตร์ พร้อมกับชมภาพที่งดงามตระการตาอันเป็นประจักษ์พยานถึงความเจริญรุ่งเรืองทางศิลปสถาปัตยกรรม ความวิจิตรเกินคำบรรยายของโบราณสถาน ความงามละเมียดละไมทางวรรณศิลป์ของวรรณคดีเรื่องต่างๆ ความเพลิดเพลินกับการละเล่นและดนตรี และ

ลงท้ายด้วยความประทับใจต่อโครงการศิลปาชีพบางไทรที่ได้ส่งเสริมงานศิลปะสาขาต่างๆ ที่ชบเซาหรือสูญหายไปให้กลับฟื้นคืนชีวิตกลายเป็นทั้งการรักษามรดกทางศิลปวัฒนธรรมของชาติ และการส่งเสริมอาชีพที่สร้างรายได้ให้แก่ครอบครัวในยุคสมัยที่วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีก้าวหน้าอย่างสูงสุด

ภูมิศาสตร์พระนครศรีอยุธยา คุณหญิงคณิดา เลขะกุล เสนอให้ผู้อ่านรู้จักที่ตั้งของจังหวัดพระนครศรีอยุธยาในปัจจุบัน บอกกล่าวถึงขนาดเนื้อที่ จำนวนประชากร ภูมิประเทศ ภูมิอากาศ เขตการปกครอง สภาพการทำมาหากิน และใช้ภาพประกอบที่ชัดเจน สวยงาม กระจำตา สะท้อนให้เห็นสภาพการดำเนินชีวิตของชาวพระนครศรีอยุธยา เนื้อหาในบทนี้เป็นเสมือนการเปิดฉากทบทวนเนื้อหาข้อมูลต่างๆ ไปเกี่ยวกับจังหวัดพระนครศรีอยุธยาในปัจจุบัน ก่อนจะนำผู้อ่านไปสู่อดีตอันเจริญรุ่งเรืองยาวนานของอาณาจักรศรีอยุธยา

ประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา ในบทนี้เล่าถึงอาณาจักรศรีอยุธยาตั้งแต่พระเจ้าอู่ทองได้สถาปนากรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี และพระองค์เองได้ครองราชสมบัติเป็นสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ ผู้เขียนได้เสนอเนื้อหาแยกเป็นหัวข้อเรื่องต่างๆ ได้แก่ เรื่อง ภูมิสถานบ้านเมือง กล่าวถึงสภาพที่ตั้งและสภาพภูมิศาสตร์ของราชธานี สภาพบ้านเมือง ถนนหนทาง สถานที่ คลอง ตลาด การทำมาหากิน และการค้าขายของชาวกรุงศรีอยุธยา เรื่อง การปกครองและสังคมสมัยอยุธยา ผู้แต่งอธิบายถึงลักษณะการปกครองหัวเมืองที่

ประกอบด้วย เมืองหน้าด่าน หัวเมืองชั้นใน เมืองพระยามหานครและเมืองประเทศราช และลักษณะการปกครองในราชธานีที่ประกอบด้วยจตุสดมภ์ คือ ขุนเมือง ขุนวัง ขุนคลัง และขุนนา ซึ่งสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ ได้ทรงวางรากฐานไว้ และต่อมาภายหลังในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถได้ทรงปฏิรูปการปกครองและการบริหารราชการแผ่นดินชั้นใหม่ มีการแบ่งการปกครองส่วนกลางเป็นฝ่ายทหารและฝ่ายพลเรือน กล่าวถึงเรื่องที่พระบรมราชาธิราชที่ ๑ (พม่า) ยกทัพไปตีได้ราชอาณาจักรสุโขทัยใน พ.ศ. ๑๙๒๑ และทรงจัดการปกครองเมืองเหนือในฐานะเป็นเมืองประเทศราช ซึ่งทำให้เมืองพิษณุโลกได้กลายเป็นเมืองที่มีความสำคัญต่อมาในราชอาณาจักร

นอกจากนี้ ผู้แต่งก็เล่าถึงการปกครองส่วนภูมิภาคอย่างสั้นๆ ความสัมพันธ์กับต่างประเทศ ซึ่งเรียงลำดับเวลาที่ประเทศต่างๆ ทั้งทางตะวันออกและทางตะวันตกได้เข้ามาค้าขายและเจริญสัมพันธ์ไมตรีกับราชอาณาจักรอยุธยา และหัวข้อสุดท้ายคือการป้องกันประเทศสมัยอยุธยา ซึ่งเป็นเรื่องศึกสงครามครั้งสำคัญๆ ในรัชกาลต่างๆ รวมทั้งสงครามเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ ๑ และ ๒

เศรษฐกิจและเงินตราสมัยอยุธยานวรัตน์ เลชะกุล ได้กล่าวถึงความอุดมสมบูรณ์ของอาณาจักรอยุธยา โดยเหตุ^๑ เช่นดินแดนที่มีแม่น้ำสำคัญ ๓ สายไหลผ่าน คือ เจ้าพระยา ป่าสักและลพบุรี เกษตรกรรมจึงเป็นอาชีพหลักของคนในชาติ เพียงพอที่จะเลี้ยงประชากรและส่งไปขายต่างประเทศ อยุธยาเป็นศูนย์กลาง

การค้าขายทั้งทางบกทางเรือ ทั้งภายในราชอาณาจักรและภายนอกราชอาณาจักร ผู้แต่งได้กล่าวถึงระบบไพร่ การใช้แรงงาน การส่งส่วยแทนแรงงาน และเศรษฐกิจความมั่งคั่งของราชอาณาจักร ดังข้อความตอนหนึ่งกล่าวถึงการพัฒนาการบริหารราชการและความรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจในรัชสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ดังนี้

“...ทรงปรับปรุงระบบการคลัง การจัดเก็บภาษีอากร การจัดซื้อสิ่งของที่ทางการต้องการ การขายสิ่งของเป็นสินค้าหลวง และการค้าต่างประเทศ ในคราวเดียวกันด้วย โดยกำหนดให้เป็นหน้าที่ของพระยาโกษาธิบดี เสนาบดีฝ่ายพลเรือนแต่ฝ่ายเดียว การปรับปรุงดังกล่าวทำให้สามารถจัดเก็บส่วยสาอากรจากพระราชอาณาจักรอันกว้างใหญ่ได้มากยิ่งขึ้น และทำให้มีเหลือเป็นสินค้าออกในปริมาณที่มากขึ้นด้วย ประกอบกับกรุงศรีอยุธยามีอำนาจควบคุมหัวเมืองตามท่าชายทะเลฝั่งตะวันออก ได้แก่ กลันตัน ตรัง กานู สงขลา สายบุรี ชิดตานี นครศรีธรรมราช เป็นต้น และหัวเมืองท่าชายทะเลฝั่งตะวันตก ได้แก่ ตะนาวศรี ตรัง ตะกั่วป่า มะละกา เป็นต้น จึงทำให้เกิดเครือข่ายการค้าและขนถ่ายส่งสินค้าระหว่างทะเลทั้ง ๒ ฝั่งได้สะดวก อยุธยาซึ่งมีการค้าขายกับจีนในระบบบรรณาการ การค้ากับบริวารและญี่ปุ่นทางตะวันออก ทั้งยังค้าขายกับอินเดีย เปอร์เซีย อาหรับ ทางตะวันตก และมีสินค้าเครื่องเทศจากชาว มลายู จากทางใต้ จึงทำให้อยุธยา กลายเป็นแหล่งกลางของสินค้าในย่านนี้ ทั้งยังสามารถติดต่อค้าขายขนถ่ายสินค้าตามเส้นทางน้ำขึ้นไปยังบ้านเมืองและอาณาจักรขนาดใหญ่ที่ลึกเข้าไป เช่น ลพบุรี ชัยนาท นครสวรรค์ สุโขทัย ลำานา และลำานช้าง อยุธยา

จึงกลายเป็นตลาดกลางที่สำคัญในย่านนี้ไปโดยสมบูรณ์”

นอกจากนี้ ผู้แต่งยังกล่าวถึงระบบเงินตราที่ใช้แลกเปลี่ยนสินค้า คือ เบี้ย พดด้วง และการผลิตเงินตราด้วย

ศิลปกรรมสมัยอยุธยา, วัฒนธรรมสมัยอยุธยา, วรรณกรรมกรุงศรีอยุธยา คือเรื่องราวที่กล่าวถึงอีก ๓ บทใน พระนครศรีอยุธยา มรดกโลก ในบทเรื่องศิลปกรรม ผู้แต่งกล่าวถึงสถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม และประณีตศิลป์หรือศิลปะการตกแต่งเกี่ยวกับสถาปัตยกรรม ตามยุคสมัยของศิลปะอยุธยา ซึ่งได้แบ่งเป็น ๓ ยุค เริ่มตั้งแต่สถาปนาราชอาณาจักรจนถึงสิ้นราชอาณาจักร ศิลปกรรมแต่ละยุคปรากฏให้เห็นตามโบราณสถานสำคัญในพระนครศรีอยุธยา ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นวัดวาอาราม เจดีย์ สถูป ปรางค์ และภาพจิตรกรรมฝาผนัง ในบทเรื่องวัฒนธรรม กล่าวถึงดนตรีและการละเล่น ซึ่งผู้แต่งยกตัวอย่างในงานวรรณกรรมสมัยอยุธยาหลายเรื่อง ส่วนบทว่าด้วยวรรณกรรมกรุงศรีอยุธยา ผู้แต่งกล่าวถึงวรรณกรรมเด่นๆ ในสมัยอยุธยา ตอนต้น ตอนกลางและตอนปลายไปตามลำดับ ตั้งแต่ลิลิตโองการแช่งน้ำ ซึ่งเป็นวรรณกรรมเรื่องแรก ถึงยุคทองของวรรณกรรมในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ซึ่งมีกวีที่มีชื่อเสียงคือศรีปราชญ์ ต่อไปถึงกวีเอกปลายสมัยอยุธยา คือ เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร ผู้แต่งได้ยกตัวอย่างงานวรรณกรรมเด่นๆ มาเสนอหลายต่อหลายเรื่อง ล้วนแต่งงดงามไพเราะด้วยกวีโวหารสะท้อนภาพชีวิตและเหตุการณ์แต่ละยุคสมัย

ได้อย่างวิเศษยิ่ง

โบราณสถานพระนครศรีอยุธยา ศาสตราจารย์สันติ เล็กสุขุมขได้เสนอให้ผู้อ่านเห็นภาพพระบรมมหาราชวังของราชอาณาจักรกรุงศรีอยุธยา และภาพวัดวาอารามกว่า ๒๐ แห่ง เช่น วัดพระศรีสรรเพชญ์ วัดมหาธาตุ ซึ่งเหลืออยู่แต่ซากปรักหักพังที่ได้รับการบูรณะไว้สะท้อนภาพราชอาณาจักรที่ยิ่งใหญ่ขึ้นภายในใจของผู้อ่าน เมื่อพลิกไปที่ละหน้าได้เห็นภาพแต่ละภาพ ก่อให้เกิดความตื่นตาตื่นใจ และตระหนักถึงอารยธรรมของอาณาจักรยิ่งใหญ่ที่สูญสลายไป เหลือไว้แต่อดีตที่ต้องจารึกจดจำและร่องรอยของความเจริญที่จะต้องรักษาไว้เป็นมรดกของชนชาวไทยและชาวโลกสืบต่อไป

พระราชวังบางปะอิน และศูนย์ศิลปาชีพบางไทร เป็น ๒ บทสุดท้าย พระราชวังบางปะอินมีความสำคัญในประวัติศาสตร์ ตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนปลายในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง แต่พระราชวังบางปะอินที่เรารู้จักในปัจจุบันได้เกิดขึ้นยุคสมัยหลัง ตั้งแต่สมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นต้นมา ภาพพระที่นั่งและพระตำหนักต่างๆ เช่น พระที่นั่งไอศวรรย์ทิพยอาสน์ วโรภาษพิมาน อุทยานภูมิเสถียร มณเฑียรเทวราช วรรณภูมิเกษมสานต์ สภาคารราชประยูร วิรุทธศนา บุผาประพาส และเวทาสจํารูญ งดงามสุดพรรณนา ส่วนศูนย์ศิลปาชีพ วนิดา สถิตานนท์ ได้เล่าถึงประวัติความเป็นมา สถานที่ที่ควรเข้าชม และงานศิลปาชีพ ซึ่งได้ฟื้นฟูงานศิลปะและงานฝีมือชั้นสูงสาขาต่างๆ ที่เป็นภูมิปัญญาไทยและ

๑. พุทธปรางค์ วัดมหาธาตุ
๒. พระสถูปเจดีย์ วัดใหญ่ชัยมงคล
๓. พระราชวังบางปะอิน
๔. ตุ๊กต้ำแสดงการทำยุทธหัตถี

เป็นสมบัติอันทรงคุณค่าของชาติมาแต่อดีต
แต่ได้ซบเซาสูญหาย หรือศิลปะงานช่างบาง
สาขาแทบจะสาบสูญตายไปแล้ว ให้คืนชีวิตขึ้น
เป็นประจักษ์พยานประกาศให้ชาวโลกได้ทราบ
ถึงความเจริญรุ่งเรืองของอาณาจักรไทย

พระนครศรีอยุธยา มรดกโลก ในแง่
ของการนำเสนอเนื้อหาเรื่องราวความเป็นมา
ของอาณาจักรที่มีอายุยาวนานถึง ๔๑๗ ปี
คณะผู้แต่งได้ให้ความรู้ในด้านต่างๆ อย่าง
รวบรัดและย่อเยื้อง ผู้อ่านหากได้เรียนรู้เกี่ยวกับ
ประวัติศาสตร์กรุงศรีอยุธยามาแล้วก็จะได้
อรรถรสมาก เพราะเป็นเสมือนการช่วยฟื้น
ความรู้และความทรงจำเกี่ยวกับเรื่องราวและ
เหตุการณ์ที่เคยรู้เคยลืมให้แจ่มชัดขึ้นมาใหม่
หนังสือนี้จึงเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการ

ทบทวนความรู้สำหรับนักเรียนนักศึกษา และ
ผู้ที่สนใจในประวัติศาสตร์ของชาติ แต่คงจะ
ยากเกินไปสำหรับนักเรียนที่เริ่มต้นเรียนวิชา
ประวัติศาสตร์สมัยอยุธยา เพราะคงจะต้องการ
รายละเอียดและความชัดเจนมากกว่านี้ใน
การศึกษาทำความเข้าใจเรื่องราวเหตุการณ์หรือ
สิ่งที่เกิดขึ้นในแต่ละบทแต่ละตอน หากพิจารณา
ในภาพรวมของความเป็นอุทยานประวัติศาสตร์
พระนครศรีอยุธยาแล้ว หนังสือนี้ได้้นำเราไป
ชมเมืองมรดกโลกที่ทรงคุณค่ายิ่ง หัวใจของ
หนังสือคือภาพประกอบที่งดงามเกินกว่าจะ
บรรยาย สะท้อนภาพความยิ่งใหญ่อลังการของ
อาณาจักรอยุธยาได้อย่างสมบูรณ์แบบยิ่งกว่า
ถ้อยคำใดๆ เปิดพระนครศรีอยุธยา มรดกโลก
คือ การเปิดโลกประวัติศาสตร์อย่างแท้จริง

เพนียดคล้องช้าง

ทุ่งประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา

คุณหญิงคณิศรา เลขะกุล

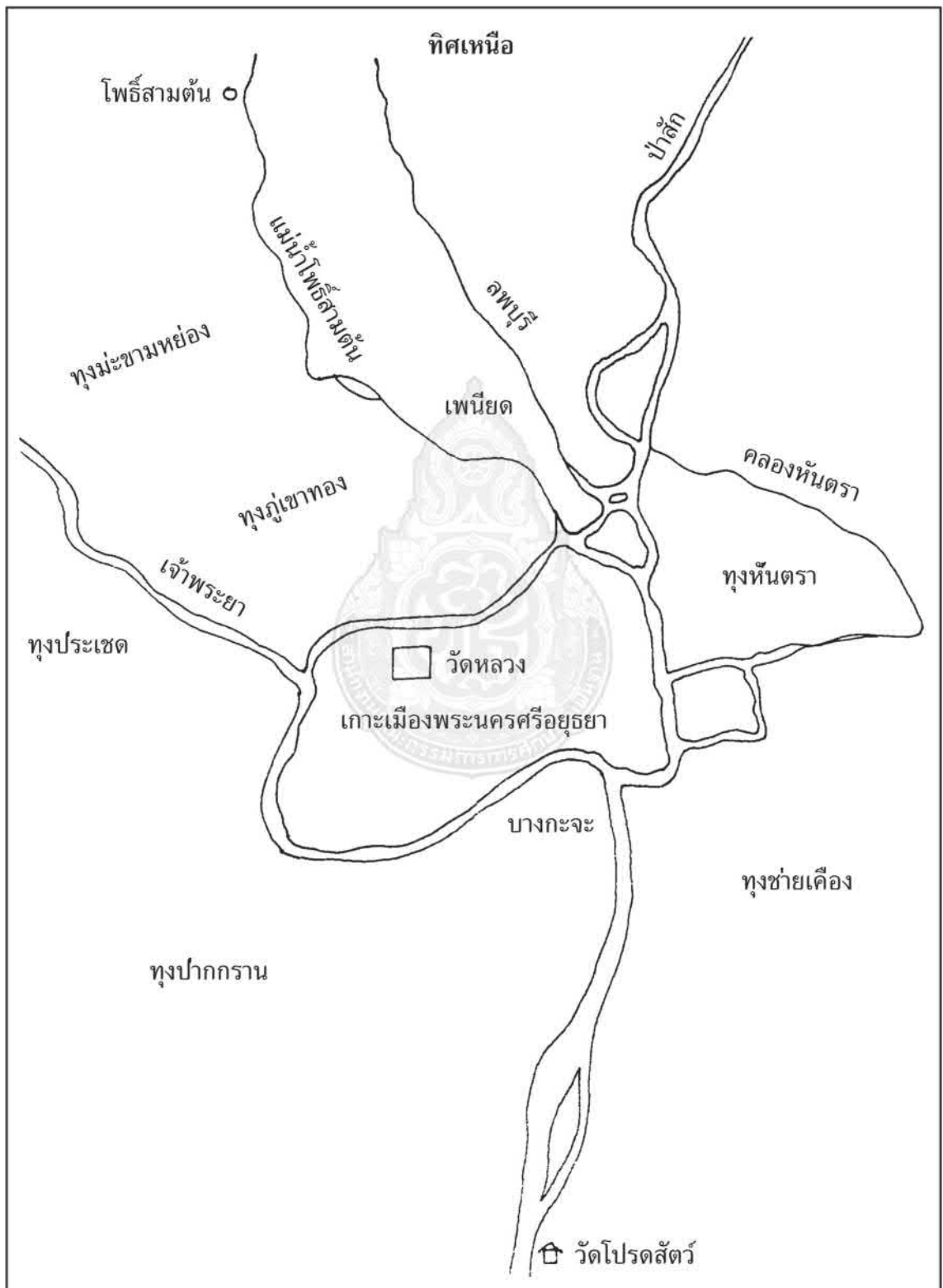
พระนครศรีอยุธยา ราชธานีไทยที่สมเด็จพระเจ้าอู่ทองทรงสถาปนาขึ้นที่หนองโสน เมื่อปี พ.ศ. ๑๘๙๓ มีพระมหากษัตริย์ปกครองสืบต่อกันมา ๕ ราชวงศ์ รวม ๓๓ พระองค์ มีประวัติศาสตร์อันยาวนาน นับเป็นเวลาได้ ๔๑๗ ปี วัด วัง อาคาร บ้านเรือน ตลาดร้านค้า ถูกข้าศึกเก็บกวาดของมีค่าแล้วเผาทำลายเหลือแต่ซาก พระนครศรีอยุธยาถูกทิ้งร้างมาเป็นเวลากว่าร้อยปี พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ได้ทรงเริ่มอนุรักษ์กรุงเก่าเมื่อร้อยปีก่อน และรัฐบาลหลายสมัยได้ดำเนินการต่อเนื่องกันมา โดยมอบหมายให้กรมศิลปากรดำเนินการขุดแต่งและบูรณะเป็นอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาที่สวยงามน่าชม แสดงให้เห็นถึงความเจริญรุ่งเรืองของกรุงศรีอยุธยา ทั้งด้านสถาปัตยกรรม ศิลปกรรม การปกครอง สังคม เศรษฐกิจ การต่างประเทศ และการทหาร ในปีพุทธศักราช ๒๕๓๔ องค์การศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรม แห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ได้ขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกทางวัฒนธรรม ปัจจุบัน นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม

แห่งหนึ่งของประเทศที่มีศักยภาพสูง

อยุธยา เมืองเก่าของเราแต่ก่อน

กรุงศรีอยุธยาที่สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ (พระเจ้าอู่ทอง) ทรงสถาปนาขึ้นที่หนองโสนนั้น ตั้งอยู่ในชัยภูมิดี ไม่ใกล้และไม่ไกลจากทะเลมากนัก เป็นบริเวณที่มีลำน้ำใหญ่ ๓ สาย คือ แม่น้ำเจ้าพระยา (แม่น้ำบ้านป้อม) แม่น้ำลพบุรี และแม่น้ำป่าสักไหลล้อมรอบ เมื่อสมเด็จพระเจ้าอู่ทองโปรดให้ขุดคูขื่อหน้าเชื่อมระหว่างแม่น้ำลพบุรีกับแม่น้ำป่าสัก ทำให้กรุงศรีอยุธยากลายเป็นเกาะ มีสันฐานคล้ายสำเภานาวา ลอยลำสง่างามอยู่ท่ามกลางแม่น้ำสามสายและคลองขุดใหม่ ต่อมา สมเด็จพระมหาธรรมราชาโปรดให้ขุดขยายคูขื่อหน้าให้กว้างและลึกขึ้น กระแสน้ำจากแม่น้ำลพบุรีไหลลงทางคูขื่อหน้าแรงมาก จึงเป็นผลให้แม่น้ำป่าสักที่เชื่อมกับแม่น้ำลพบุรีกลายเป็นแม่น้ำใหญ่ไหลผ่านกรุงศรีอยุธยาทางตะวันออกมาบรรจบกับแม่น้ำเจ้าพระยาที่บางกะจะ แล้วลำน้ำเจ้าพระยาก็ไหลลงใต้ออกสู่อ่าวไทย ส่วนแม่น้ำลพบุรีที่ไหลผ่านพระนครศรีอยุธยาทางทิศเหนือได้ต้นเขินกลายเป็นคลอง เรียกว่า คลองเมือง ดังปรากฏอยู่ทุกวันนี้

แผนที่สังเขปทุ่งประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา

ในพระนครศรีอยุธยา มีการขุดคลองเชื่อมระหว่างแม่น้ำลพบุรีกับแม่น้ำเจ้าพระยารวมไปกับคู่อื่นๆ เพื่อให้ราษฎรใช้สอยใช้เป็นทางคมนาคม และเพื่อการระบายน้ำระบายสิ่งโสโครก ได้แก่ คลองในไก่ (มะขามเรียง) คลองประตูจีน คลองประตูเทพหมี คลองจะไกรน้อย และคลองจะไกรใหญ่ (คลองท่อ) แล้วขุดคลองในแนวตะวันออก-ตะวันตกอีก ๕ สาย ตัดกันเป็นตาราง ได้แก่ คลองมหาไชย คลองฝาง คลองหอรัตนไชย คลองนครบาล และคลองแกลบ ดินที่ขุดคลองเอาขึ้นมาถมเป็นถนนและทางคนเดินเลียบขนานไปกับลำคลอง มีมากมายหลายสาย กลางถนนปูอิฐตะแคงและปูเรียบ ถนนขนาดเล็กเป็นถนนดิน ริมถนนปลูกต้นไม้ร่มรื่นสวยงาม

เนื่องจากมีลำคลองมากนี้เอง จึงมีสะพานข้ามคลองหลายสิบแห่ง บ้างก็เป็นสะพานอิฐ บ้างก็เป็นสะพานไม้ สร้างเป็นสะพานโค้งให้เรือแล่นลอดไปมาได้ มีสะพานอยู่แห่งหนึ่งสร้างด้วยศิลาแลงเพื่อให้ช้างข้ามและมีสะพานสายโซ่ เป็นสะพานยกได้ อยู่สะพานหนึ่ง

กรุงศรีอยุธยาแบ่งฝั่งพระนครออกเป็นเขตพระราชวัง เขตวัด เขตที่อยู่อาศัยของผู้มีบรรดาศักดิ์ เขตที่อยู่อาศัยของราษฎรและย่านตลาดร้านค้าต่างๆ อย่างเป็นระเบียบสวยงาม

สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงใช้ลำนํ้าที่ล้อมรอบกรุงศรีอยุธยาเป็นปราการธรรมชาติไว้ป้องกันข้าศึกศัตรู และโปรดให้สร้างกำแพงพระนครเป็นไม้ระเนียดปักบนเชิงเทินดิน แนว

กำแพงด้านเหนือ ด้านตะวันตก และด้านใต้สร้างขีตรินํ้าทั้งสามด้าน ส่วนด้านตะวันออกลำน้ำอยู่ห่างมาก แนวกำแพงเมืองจึงตั้งอยู่หลังเพนียดคล้องช้างเข้ามา ต่อเมื่อถึงแผ่นดินสมเด็จพระมหาจักรพรรดิหลังสงครามคราวสมเด็จพระสุริโยทัยขาดคอช้าง จึงโปรดให้เปลี่ยนกำแพงเมืองเป็นกำแพงอิฐถือปูน และให้ย้ายเพนียดคล้องช้างตรงวัดของออกไปที่ตำบลทะเลหญ้า นอกเกาะเมือง เพื่อจะขยายกำแพงพระนครออกไปจดริมนํ้า แต่บังเอิญติดการทัพกับพม่าเสียก่อน จึงคงทิ้งขานดินเป็นที่ว่างริมแม่น้ำกับเชิงกำแพงด้านนี้ไว้มากเป็นเหตุให้ข้าศึกใช้เป็นหัวหาดยกกำลังทหารขึ้นฝั่ง เข้าตีพระนครได้สำเร็จเมื่อ พ.ศ. ๒๑๑๒

ต่อมา สมเด็จพระมหาธรรมราชาได้โปรดให้ขุดขยายคู่อื่นๆ ให้กว้างและลึก แล้วขยายกำแพงเมืองไปจดริมนํ้า สร้างป้อมมหาชัยและวังจันทร์เกษมไว้ตรงมุมนี้ด้วย กรุงศรีอยุธยามีป้อมรอบพระนคร ๑๖ ป้อม ประตูเมือง ๔๔ ประตู เป็นประตูน้ำ ๒๐ ประตู ประตูบก ๑๔ ประตู และประตูช่องกุด ๑๑ ประตู จากเอกสารทางประวัติศาสตร์ทำให้ทราบว่า กำแพงเมืองโดยรอบมีความยาว ๑๒.๔ กิโลเมตร กำแพงหนาประมาณ ๔ เมตร ส่วนสูงถึงสุดใบเสมา ๖ เมตร ใบเสมาสูง ๑ เมตร และมีเชิงเทินโดยรอบ นอกจากนี้สมเด็จพระมหาจักรพรรดิยังโปรดให้แปลงเรือแซเป็นเรือไชย และใช้เรือศรีษะสัตว์ต่างๆ ติดตั้งปืนใหญ่ที่หัวเรือกระบอกหนึ่ง เป็นเรือรบป้องกันพระนคร มีโรงเก็บเรือหลวงอยู่ริมคลองเมืองฝั่งเหนือระหว่างวัดเชิงท่ากับวัด

พนมโยง เวลาเกิดศึกสงครามก็ย้ายเข้ามาเก็บ
ในพระนคร ที่เหนือป้อมเพชรตรงบางกะจะมี
อยู่เรือทะเล

ตามแม่น้ำเข้ากรุงศรีอยุธยา มีขนอน-
สี่ทิศสำหรับตรวจคนแปลกปลอมกับสิ่งของ
ต้องห้ามที่จะเข้าหรือออกจากพระนคร และ
เป็นที่ตั้งเก็บภาษีด้วย ทิศตะวันออกมีขนอน
ที่บ้านข้าวเม่า ทิศเหนือมีขนอนบางนาง ทิศ
ตะวันตกมีขนอนปากคู ทิศใต้มีขนอนบาง
ตะนาวศรี เรียก ขนอนหลวง อยู่ข้างวัดโปรด
สัตว์ สำหรับตรวจผู้คน เรือลูกค้า และเก็บ
ภาษีสินค้าที่เข้าออกทางหัวเมืองชายทะเลและ
ต่างประเทศ

พระยาโบราณราชธานินทร์ได้บันทึก
ไว้ว่า สมัยอยุธยา ยังได้สร้างป้อมโทนชั้นนอก
สำหรับป้องกันข้าศึกไว้ทั้งสี่ทิศ คือ ทางเหนือ
ตั้งที่ทุ่งลุ่มพลี ทางตะวันออกตั้งที่ท้องนาหันตรา
ทางใต้ตั้งที่ทุ่งท้ายคูตำบลบางกะจะ ทางตะวันตก
ตั้งที่ทุ่งจำปาขนอนปากคู (ต่อมาเรียก บ้านป้อม)
เมื่อเวลาเกิดสงครามป้อมเหล่านี้จะบรรจุกำลัง
ทหารประจำป้อมเต็ม และในบริเวณป้อมจะมี
ทหารจำนวนหนึ่งตั้งค่ายรักษาป้อมรวมอยู่ด้วย
จึงเรียกว่า ป้อมค่าย

นอกเขตเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา
ยังมีลำคลองหลายสาย ทั้งที่มีอยู่เดิมตาม
ธรรมชาติ และคลองขุดขึ้นเชื่อมต่อระหว่าง
แม่น้ำกับพื้นที่เกษตรกรรมและชุมชน เพื่อ
เป็นเส้นทางคมนาคมและขนส่งสินค้า เช่น
คลองสระบัว คลองบ้านบาตร คลองวัดประดู่
คลองหันตรา คลองสวนพลู คลองตะเคียน
และคลองข้าวสาร เป็นต้น ด้วยลักษณะที่ตั้ง

กรุงศรีอยุธยาเช่นนี้ ในปีหนึ่งๆ จะมีน้ำหลาก
ลงมาท่วมบริเวณท้องทุ่งรอบกรุงถึง ๔ เดือน
คือ ตั้งแต่เดือน ๑๐ ถึง เดือนอ้าย

พระมหากษัตริย์กรุงศรีอยุธยาทรงมี
สัมพันธอันดีกับชาวต่างประเทศที่เข้ามาติดต่อ
ทางการค้า ทำสนธิสัญญาทางพระราชไมตรี
หรือเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร ได้พระ-
ราชทานที่ดินให้ชาติต่างๆ ตั้งบ้านเรือนและ
สถานที่การค้าอยู่เป็นหมู่เป็นเหล่าสองฝั่งเจ้าพระยา
ตั้งแต่ใต้บางกะจะลงมา ชาวต่างประเทศเหล่านี้
ได้รับสิทธิในการนับถือศาสนาได้ตามใจชอบ
และเผยแพร่ศาสนานั้นๆ ในกรุงศรีอยุธยาได้ด้วย
บรรดาเรือสำเภาที่เข้ามาตามลำน้ำเจ้าพระยา
จะทอดสมออยู่ตรงหน้าหมู่บ้านของตน บนฝั่ง
จะมีห้างขายของและคลังเก็บสินค้า ริมฝั่ง
แม่น้ำมีเรือนแพจอดเรียงรายตลอด ในกลาง
สมัยอยุธยา ได้มีการจ้างและเกณฑ์จ้างชาว
ต่างประเทศที่เข้ามาอยู่ในเมืองไทยเป็นทหารด้วย
เรียกว่ากรมอาสา มี ๗ กรมด้วยกัน ได้แก่
กรมอาทมาตกร กรมอาสาจาม กรมอาสาญีปุ่น
กรมฝรั่งแม่นปืน เป็นต้น

ทุ่งประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา

ท้องทุ่งอันกว้างใหญ่รอบเกาะเมือง
พระนครศรีอยุธยา เป็นนาข้าวเลี้ยงชาวกรุง
ศรีอยุธยามาแต่โบราณ คราใดที่มีข้าศึกศัตรู
ยกทัพมาตีไทย ก็มาตั้งทัพเรียงรายไปตามทุ่ง
เหล่านี้ ทางเหนือมีทุ่งโพธิ์สามต้น ทุ่งหญ้า
ทะเล (เพนียด) ทุ่งลุ่มพลี ทุ่งภูเขาทอง
ทุ่งมะขามหย่อง ทุ่งประเซด ส่วนทางด้าน
ตะวันออกมีทุ่งหันตรา (ทุ่งพระอุทัย) ทุ่งชัยเคือง

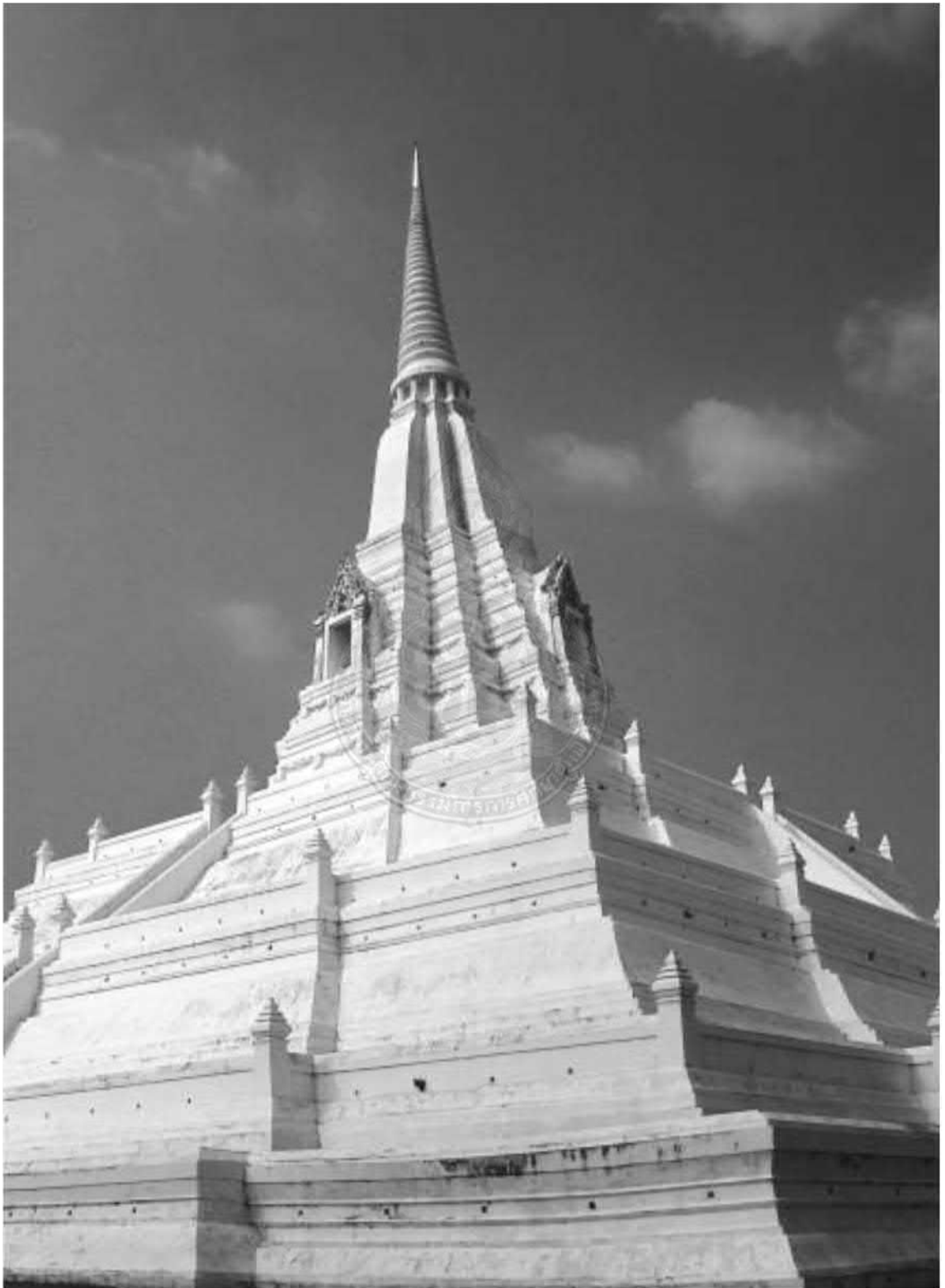
ถ้าเปิดประวัติศาสตร์สมัยอยุธยาอ่านดู ก็จะทราบว่า ทูตประวัติศาสตร์เหล่านี้เคยเป็นสมรภูมิที่บรรพบุรุษของไทยได้ต่อสู้กับข้าศึกเสียเลือดเนื้อและชีวิตแทบมลายไ้มากมาย เพื่อปกป้องบ้านเมือง ทำให้ไทยเป็นไทยอยู่ได้จนทุกวันนี้

การเดินทางไปชมทุ่งประวัติศาสตร์และอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยาในปัจจุบัน มีความสะดวก ใช้เวลาเดินทางจากกรุงเทพฯ เพียงชั่วโมงเดียวก็ถึงแล้ว และมีทางหลวงให้เลือกหลายเส้นทาง ถ้าเลือกเดินทางไปตามทางหลวง หมายเลข ๓๑๑๑ (ปทุมธานี-เสนา) แล้วเลี้ยวขวาไปตามทางหลวง ๓๒๖๓ ภูมิประเทศสองข้างทางเป็นท้องทุ่งกว้างใหญ่ ชาวอยุธยายังทำนาเหมือนบรรพบุรุษ เมื่อถึงพระราชานุสาวรีย์สมเด็จพระสุริโยทัย หล่อเป็นรูปนักรบชายทรงช้างศึก พร้อมจตุรงคบาทประดิษฐานอยู่บนแท่นสูงกลางสวนสาธารณะและอ่างเก็บน้ำ ณ ที่นั่นคือทุ่งมะขามหย่องสมรภูมิที่สมเด็จพระสุริโยทัยทรงแต่งพระองค์เป็นชายอย่างพระมหาอุปราช ตามเสด็จสมเด็จพระมหาจักรพรรดิที่ทรงยกทัพหลวงออกไปลองกำลังข้าศึก คราวพระเจ้าหงสาวดีตะเบ็งชะเวตี้ยกทัพกษัตริย์ ท้ามาตั้งค่ายรายกันอยู่ตามทุ่งต่างๆ ด้านเหนือเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา เมื่อ พ.ศ. ๒๐๙๑ ท้าสมเด็จพระมหาจักรพรรดิปะทะกับทัพพระเจ้าแปรที่ตั้งทัพอยู่บ้านใหม่มะขามหย่อง ทั้งสองพระองค์ขับช้างเข้ารบพุ่งกัน ช้างพระที่นั่งสมเด็จพระมหาจักรพรรดิเสียที่แล่นหนีข้าศึกเอาไว้ไม่อยู่

สมเด็จพระสุริโยทัยเกรงพระราชสวามีจะเป็นอันตราย จึงขับช้างทรงเข้าขวางไว้ ถูกพระเจ้าแปรฟันสิ้นพระชนม์ชนกับคอช้าง

ทางหลวงผ่านทุ่งมะขามหย่องไปเกาะเมือง ทางขวาเป็นทุ่งประเทศ สนามระหว่างไทยกับพม่า นับแต่สงครามคราวนี้ไปอีกหลายหนทางซ้ายเป็นทุ่งภูเขาทอง มีวัดภูเขาทอง และพระเจดีย์ภูเขาทอง ตั้งอยู่กลางทุ่ง 'ระหว่างทางหลวงกับวัดมีคลองประวัติศาสตร์สายหนึ่งเรียกว่า คลองมหานาคเป็นคลองที่พระมหานาคซึ่งบวชอยู่วัดนี้ได้สีกออกมาชักชวนญาติโยมช่วยกันขุดคลองจากวัดภูเขาทองไปออกแม่น้ำใหญ่เพื่อตั้งค่ายกันทัพเรือข้าศึก ด้านหน้าพระเจดีย์ภูเขาทองประดิษฐานพระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงม้าศึก พระหัตถ์ขวาถือพระแสงทวน คาดพระแสงดาบไว้เบื้องพระปฤษฎางค์ ผืนพระพักตร์ไปทางทุ่งลุ่มพลี

ทุ่งลุ่มพลีเคยเป็นสนามรบเมื่อครั้งพระเจ้าหงสาวดีบุเรงนองยกทัพมาตีกรุงศรีอยุธยาคราวรบกันด้วยเรื่องช้างเผือกใน พ.ศ. ๒๑๐๖ และคราวเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ ๑ ใน พ.ศ. ๒๑๑๒ เมืองไทยเป็นประเทศราชขึ้นแก่เมืองหงสาวดีอยู่ ๑๕ ปี จนสมเด็จพระนเรศวรทรงประกาศอิสรภาพที่เมืองแครงเมื่อ พ.ศ. ๒๑๒๗ ทุ่งลุ่มพลีเป็นทุ่งประวัติศาสตร์ที่สมเด็จพระนเรศวรทรงประกอบวีรกรรมไว้มากมาย เป็นต้นว่า เสด็จออกไปรุกรบข้าศึก แล้วทรงดาบพระแสงดาบปิ่นระเนียดค่ายพระเจ้าหงสาวดีนั้นทบุเรง เมื่อ พ.ศ. ๒๑๒๙ แต่ถูกข้าศึกแทงตกลงมาจึงเข้าไม่ได้

พระสุปเจติย์ วัดกุเขาทอง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

พระราชานุสาวรีย์ สมเด็จพระสุริโยทัย

ต่อมา ทรงออกรบด้วยทหารม้า คิดจะเข้าตี
ค่ายพระเจ้าหงสาวดีอีก ถูกล่อให้ถลำเข้าไป
ในที่ลุ่ม ลักไวทำมูซึ่งพระเจ้าหงสาวดีให้คอย
จับสมเด็จพระนเรศวร ก็ควมม้าเข้ามาจะจับ
พระองค์ จึงทรงแหงด้วยพระแสงทวนถูกลักไว
ทำมูตาย ในรัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช
ทุ่งลุ่มพลีเป็นที่ประชุมพลครั้งไปรบพระเจ้า
เชียงใหม่ที่บ้านสระเกศ เมื่อ พ.ศ. ๒๑๒๘

และทำพิธีตัดไม้ข่มนามคราวเสด็จไปรบศึก
และได้ทำยุทธหัตถีกับพระมหาอุปราชาที่
หนองสาหร่าย แขวงเมืองสุพรรณบุรี เมื่อ
พ.ศ. ๒๑๓๕

เมื่อเราเดินทางข้ามสะพานข้ามวัด
กษัตริาราชเข้าสู่เกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา
จะแลเห็นเจดีย์ศรีสุริโยทัย อนุสรณ์สถานของ
วีรสตรีคนแรกของไทยอยู่ด้านซ้ายมือ เรานั่ง

รถเลียบเกาะเมืองไปทางขวา แล้วข้ามสะพานสมเด็จพระนเรศวรออกนอกเกาะเมืองทางทิศตะวันออก เส้นทาง ๓๐๙ สองข้างทางคือทุ่งประวัติศาสตร์ทุ่งหันตราหรือทุ่งพระอุทัย ประวัติศาสตร์บอกให้เราทราบว่า เมื่อ พ.ศ. ๑๙๗๔ พระมหากษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่และครองราชย์ยาวนานที่สุดพระองค์หนึ่งของกรุงศรีอยุธยา ทรงพระราชสมภพ ณ พลับพลาที่ประชุมพลในทุ่งหันตรา ขณะที่สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๒ (เจ้าสามพระยา) เสด็จไปประทับรวมพลเพื่อจะยกทัพไปตีเมืองเขมร พระมเหสีที่ทรงพระครรภ์ได้ออกไปส่งเสด็จ จึงประสูติสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ณ พลับพลาที่ทุ่งหันตรานั้น

ใน พ.ศ. ๒๑๑๒ กองทัพพม่า ๗ ทัพ จำนวนพล ๕๐๐,๐๐๐ วางกำลังล้อมกรุงศรีอยุธยาทั้ง ๔ ด้าน ล้อมอยู่ ๕ เดือนก็ตีกรุงศรีอยุธยาไม่ได้ พระเจ้าบุเรงนองจึงย้ายค่ายหลวงมาตั้งใกล้วัดมเหยงคณ์ด้านตะวันออก และให้พระมหาอุปราชระดมเข้าตีพระนครด้านตะวันออกด้านเดียว เพราะคูเมืองแคบ แม้ข้าศึกจะตั้งค่ายรุกเข้าไปที่ละแนว จนชุดอุโมงค์ตั้งค่ายได้ถึงคูเมือง แต่ถูกชาวกรุงฯ

ยิงด้วยปืนใหญ่ล้มตายเป็นอันมาก ข้ามคูเมืองเข้าไปไม่ได้ เสด็จสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ ประชวรสวรรคต สมเด็จพระมหินทรขึ้นเป็นกษัตริย์แทน พวกหัวเมืองเหนือที่ไปเข้ากับข้าศึกออกอุบายให้พม่าขอผู้ที่เข้มแข็งในการบัญชาการรบไปเสีย แล้วส่งคนไทยที่เป็นไส้ศึกมาทำหน้าที่แทน พม่าล้อมกรุงได้ ๙ เดือน กรุงศรีอยุธยาก็เสียแก่พม่า

ใน พ.ศ. ๒๑๒๙ พระเจ้าหงสาวดี นันทบุเรงยกทัพกษัตริย์ ๓ ทัพ จำนวนพล ๒๕๐,๐๐๐ มาประชิดกรุงศรีอยุธยา ๒ ด้าน คือด้านเหนือ กับทุ่งชายเคืองด้านตะวันออก สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงปฏิบัติการรบด้วยพระองค์เอง และทรงใช้กองโจรเข้าปฏิบัติการพม่าตั้งทัพอยู่ ๕ เดือน ก็ยังตีกรุงศรีอยุธยาไม่ได้ ไพร่พลเจ็บป่วยล้มตาย และเข้าฤดูฝน จึงถอยทัพกลับไป

เหตุการณ์เกี่ยวกับทุ่งประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยายังมีอีกมากมาย ที่เยาวชนคนไทยควรจะสนใจศึกษาและจำไว้เป็นบทเรียน ดังจะขออัญเชิญเพลงพระราชนิพนธ์ “เราสู้” มาเตือนใจชาวเราว่า

บรรพบุรุษของไทยแต่โบราณ
เสียเลือดเสียเนื้อมิใช่เบา
ลูกหลานเหลนโหล่นภายหลัง
อนาคตจะต้องมีประเทศไทย

ปกบ้านป้องเมืองคุ้มเหี้ย
หน้าที่เรารักษาสืบไป
จะได้มีพสุธาอาศัย
มียอมให้ผู้ใดมาทำลาย

เอกสารประกอบการเขียน

๑. ไทยรบพม่า, สมเด็จพระยาตากสินมหาราช.
๒. การทหารสมัยอยุธยา, พ.อ.ดำเนียร เลชะกุล, รวมปาฐกถางานอนุสรณ์อยุธยา ๒๐๐ ปี เล่ม ๒, องค์การค้าของคุรุสภา พ.ศ. ๒๕๑๐.
๓. การสงครามในสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราชและสมเด็จพระเอกาทศรถ, พลตรี จรรยา ประชิตโรมรัน, สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, พ.ศ. ๒๕๓๔.
๔. พระนครศรีอยุธยา-มรดกโลก, การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, พ.ศ. ๒๕๔๓.
๕. ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๖๓, พระยาโบราณราชธานินทร์, กรมศิลปากร, พ.ศ. ๒๔๙๔.

วัดไชยวัฒนาราม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ในอดีต

วัดไชยวัฒนาราม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ในปัจจุบัน

พระอาทิตย์อัสดง ที่วัดมหาธาตุ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา